

**ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΜΕ
ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ FRIEDRICH VILHELM NIETZSCHE, Ο ΑΓΩΝ
ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ: ΑΓΩΝΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

του
Νικόλαου Καμέα

Μεταπτυχιακή Διατριβή που υποβάλλεται
στο καθηγητικό σώμα για την μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού
Προγράμματος «Άσκηση και Ποιότητα Ζωής» των Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής
Αγωγής και Αθλητισμού του Δημοκρίτειου Παν/μίου Θράκης και του Παν/μίου
Θεσσαλίας στην κατεύθυνση «Παιδαγωγική και Δημιουργική Μάθηση».

Κομοτηνή

2011

Εγκεκριμένο από το καθηγητικό σώμα:

1^{ος} Επιβλέπων: Ευάγγελος Αλμπανίδης, Αναπλ. Καθηγητής

2^{ος} Επιβλέπων: Παναγιώτης Καρακατσάνης, Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Ελιζάνα Πολλάτου, Επικ. Καθηγήτρια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Νικόλαος Καμέας: Μια φιλοσοφική προσέγγιση στην έννοια του αγώνα με αφετηρία το έργο του Friedrich, Vilhelm, Nietzsche, *Ο αγών στον Όμηρο*:

Αγώνας, αθλητισμός και εκπαίδευση.

(Με την επίβλεψη του κ. Ευάγγελου, Αλμπανίδη, Αναπληρωτή Καθηγητή)

Σκοπός της παρούσας εργασίας, ήταν η παρουσίαση, η ανάλυση και η ερμηνεία του *αγωνίζεσθαι*, μέσα από την οντολογία και την αισθητική-στα πλαίσια του γενικότερου φιλοσοφικού στοχασμού του Φρειδερίκου Νίτσε (Friedrich, Nietzsche, 1884-1900)-επικεντρώνοντας, πιο συγκεκριμένα, στον τρόπο λειτουργίας του νιτσεϊκού αγώνα στον αθλητισμό και στην εκπαίδευση. Ο αγώνας, ως έννοια και πρακτική, λαμβάνει στη φιλοσοφία του Νίτσε, ένα διαφορετικό νοηματικό περιεχόμενο, από αυτό που είθισται να του αποδίδεται ευρέως. Από την εποχή του Ομήρου έως και σήμερα, έχει επικρατήσει η εννοιολόγηση του αγώνα ως «*συγκέντρωση για ανταγωνισμό ή για άμιλλα*», ενώ για το Νίτσε, ο αγώνας, αποτελεί πρωτίστως δομικό στοιχείο του κοσμικού γίνεσθαι, που διατρέχει όλο το φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Η φυσική αυτή παρουσία του αγώνα, ωθεί διαρκώς τους ανθρώπους να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο, εντός των ορίων του «επιτρεπτού», μετα-μορφώνοντας έτσι, με τρόπο δημιουργικό, τα εγγενή ακραία επιθετικά ένστικτα τους. Η φύση, μέσα από αυτό τον αέναο ανταγωνισμό, θέλει να επιτυγχάνει την ατελεύτητη παραγωγή των ανώτερων πνευματικών προτύπων των μεγαλοφυϊών. Η παραπάνω λειτουργία του αγώνα μελετήθηκε επίσης σε σχέση με την τέχνη, το κράτος και την ηθική. Ακόμα, επιχειρήθηκε η ποιοτική σύγκριση, μεταξύ του κατά Νίτσε *αγωνίζεσθαι* και της σύγχρονης «εξελιγμένης» μορφής του επαγγελματικού αθλητικού ανταγωνισμού. Επιλογικά, παρουσιάστηκαν οι δυνατότητες και οι προοπτικές πρακτικής αξιοποίησης των συμπερασμάτων της εν λόγω φιλοσοφικής έρευνας.

Λέξεις – Κλειδιά: Φιλοσοφία, Αγώνας, Αθλητισμός, Παιδεία, Ένστικτα.

ABSTRACT

Nikolaos Kameas: A philosophical approach to the notion of contest with springboard the work of Friedrich Vilhelm Nietzsche, "*Contest in Homer: Contest, athletics and education.*"

(Under the supervision of Evangelos Albanidis, Associate Professor)

The present dissertation aimed at presenting, analysing and interpreting *αγωνίζεσθαι* (contesting), through ontology and aesthetics -within the framework of the general philosophical thinking of Friedrich Nietzsche, (1844-1900) - focusing, more specifically, on the way contest, according to Nietzsche, functions in athletics and education. In Nietzsche's philosophy, contest as a concept and practice, uptakes a different notional content than that which is widely attributed to it. Since the time of Homer hitherto, the notion of contest as "gathering for competition or rivalry" has prevailed, while for Nietzsche, contest primarily comprises a structural element of the cosmic evolving which goes through all the spectrum of human activities. This natural presence of contest, enduringly urges people to compete with others within the limits of "permissible", meta-morphosing, thus, in a creative way, their inborn, extremely aggressive instincts. Through this perpetual competition, nature seeks to obtain the endless production of higher, or mental standards; the geniuses. The above function of contest, has been studied also in relation to art, state and ethics. Still, attempted a qualitative comparison between the contest by Friedrich Nietzsche and the modern "evolved" form of professional sports competition. In the conclusion, the potential and perspectives of practically utilizing the outcomes of the philosophical research at hand were presented.

Key-Words: Philosophy, Contest, Athletics, Education, Instincts.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ii
ABSTRACT.....	iii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	iv
I.ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
Η ζωή του Φρειδερίκου Νίτσε, ως υπόβαθρο της φιλοσοφικής του σκέψης	1
Το ερευνητικό ενδιαφέρον της μελέτης.....	5
Νιτσεϊκή υπαρξιακή θεωρία και αγών.....	6
Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	12
Μέθοδος εργασίας και σκοπός της έρευνας	19
II.Ο ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΝΙΤΣΕ	21
Η φιλοσοφία της ζωής.....	21
Η εννοιολόγηση του αγώνα	23
Ύπαρξη, τέχνη και αγώνας	26
Πολεμικό ένστικτο, αγώνας και κράτος	35
III.ΑΓΩΝΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	50
Εκπαίδευση και αθλητισμός: λειτουργικοί ορισμοί	50
Αθλητισμός και αγώνας	54
Η «εξέλιξη» του αγώνα, ο σύγχρονος αθλητισμός και η οντολογική εκτροπή	57
Εκπαίδευση και αγώνας.....	69
IV.ΕΠΙΛΟΓΟΣ	76
V.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85

Ι.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ζωή του Φρειδερίκου Νίτσε, ως υπόβαθρο της φιλοσοφικής του σκέψης

Ο Φρειδερίκος Βίλχελμ Νίτσε (Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844-1900) γεννήθηκε στο Ρόκεν, στην πρωσική επαρχία της Σαξονίας, στις 15 Οκτωβρίου του 1844. Ο πατέρας του Λουδοβίκος Νίτσε, ήταν λουθηρανός ιερέας, γιός ιερέα και η μητέρα του κόρη λουθηρανού ιερέα. Από τη βιογραφία του ίδιου του Φρειδερίκου Νίτσε, τεκμηριώνεται, πως ήταν τέκνο, εγγόνι και δισέγγονο ιερέων.¹ Τα παιδικά του χρόνια σημαδεύτηκαν από το θάνατο του πατέρα του και του μικρού του αδελφού.

Εκ του οικογενειακού του περιβάλλοντος, έλαβε από την παιδική του ηλικία, θρησκευτική, αλλά και μουσική παιδεία. Ο νεαρός Νίτσε έδειξε ιδιαίτερη κλίση στη μουσική και συνέθεσε ο ίδιος μουσικά κομμάτια. Όσον αφορά τις σπουδές του, ο Νίτσε κέρδισε υποτροφία για τη σχολή Πφόρτα, στην οποία φοίτησαν και οι σπουδαίοι στοχαστές, Νοβάλις (Novalis, φιλολογικό ψευδώνυμο του Friedrich von Hardenberg, 1772-1801), Φρίντριχ Σλέγκελ (Friedrich Schlegel, 1772-1829) και Γιόχαν Φίχτε (Johann Gottlieb Fichte, 1762- 1814). Οι επιδόσεις του υπήρξαν εξαιρετικές, κυρίως στα αρχαία ελληνικά και στα λατινικά, ταυτόχρονα όμως, εκδήλωσε και το πάθος του για τη μουσική. Μότσαρτ (Wolfgang Amadeus Mozart, 1756-1791) Χάιντν (Franz Joseph Haydn, 1732-1809), Σούμπερτ (Franz Peter Schubert, 1797-1828) Μέντελσον (Felix Mendelson-Bartholdy 1809 - 1847) Μπετόβεν (Ludwig van Beethoven, 1770-1827) και Μπάχ (Johann Sebastian Bach, 1685-1750) έκαναν το νεαρό Νίτσε να οραματιστεί το μέλλον του στη μουσική. Έγραψε συνθέσεις για πιάνο, για ορχήστρα, καθώς επίσης και τραγούδια.

Ο Νίτσε συνέχισε τις σπουδές του, στα αντικείμενα της θεολογίας και της κλασικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο της Βόννης. Εγκατέλειψε τη Βόννη για να ακολουθήσει τον αγαπημένο του καθηγητή Φρίντριχ Ρίτσλ (Friedrich, Vilhelm Ritschl) στη Λειψία. Ο Νίτσε, στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, παρουσίασε τις πρώτες του ερευνητικές εργασίες και ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με τη σκέψη

¹. Μπενιέ, Ζαν, Μισέλ: *Ιστορία της Νεωτερικής και Σύγχρονης Φιλοσοφίας*. Καστανιώτη, Αθήνα ¹2001, σελ.437.

του μεγάλου Γερμανού φιλοσόφου Άρτουρ Σοπενχάουερ (Arthur Schopenhauer, 1788-1860). Σε ένα βιβλιοπωλείο, πήρε τυχαία στα χέρια του ένα αντίτυπο του έργου του Σοπενχάουερ, *Ο Κόσμος ως Βούληση και ως Παράσταση*, το οποίο δεν άφησε στη θέση του πριν το διαβάσει ολόκληρο.² Η επιρροή που του ασκήθηκε ήταν τόσο μεγάλη, ώστε μυήθηκε στον σοπενχαουερισμό,³ ο οποίος επηρέασε το φιλοσοφικό του στοχασμό εν γένει, αλλά και ειδικότερα, καθώς αποτέλεσε το έναυσμα για μια συστηματική ανάλυση της ύπαρξης μέσα από ένα μεταφυσικά καλλιτεχνικό πρίσμα.

Στη συνέχεια ο Νίτσε, στα πλαίσια των σπουδών του στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας, παρουσίασε μελέτες πάνω σε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς (Διογένης Λαέρτιος, Αριστοτέλης, Σιμωνίδης ο Κείος κ. ά), στις οποίες ασχολήθηκε με τη σύλληψη του ρυθμού και του μέτρου στους αρχαίους Έλληνες, ανακαλύπτοντας ένα διαφορετικό ρυθμό από αυτόν της Δύσης. Έπειτα ο Γερμανός φιλόσοφος γνώρισε τον μεγάλο μουσικοσυνθέτη Ριχάρδο Βάγκνερ (Richard Wagner, 1813-1883), συνάντηση, η οποία αποτέλεσε σταθμό στη φιλοσοφική πορεία του Νίτσε. Οι σχέσεις τους είναι από την αρχή φιλικές και τελούν υπό την αιγίδα του Σοπενχάουερ, που κατά την κοινή τους άποψη, διέβλεψε την ουσία της μουσικής.

Το 1869 απονεμήθηκε στο Νίτσε ο τίτλος του διδάκτορα από το Πανεπιστήμιο της Λειψίας. Παράλληλα, το Πανεπιστήμιο της Βασιλείας τον εξέλεξε έκτακτο καθηγητή της κλασικής φιλολογίας, μετά από μία διθυραμβικού τύπου εισήγηση του καθηγητή του Φρίντριχ Βίλχελμ Ριτςλ, που αφορούσε τη μοναδικότητα των δυνατοτήτων του Νίτσε. Οι συναντήσεις με τον Βάγκνερ συνεχίστηκαν αδιάκοπα σε ένα κλίμα πνευματικής ανάτασης.⁴ Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως το δημιουργικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η πρώιμη νιτσεική σκέψη, ορίστηκε, κατά κύριο λόγο, από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, το Σοπενχάουερ και το Βάγκνερ.

². Kaufmann, Walter: *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Princeton University Press, New Jersey ³1968, σελ.24.

³. Πελεγρίνης, Θεοδόσης: *Λεξικό της Φιλοσοφίας*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σελ.1201-02: Ως σοπενχαουερισμός ορίζεται το σύστημα φιλοσοφικής σκέψης του Γερμανού φιλόσοφου Άρτουρ Σοπενχάουερ (Arthur Schopenhauer, 1788- 1860), το οποίο διαπνέεται έντονα από το συναίσθημα της παισιοδοξίας. Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ (Schopenhauer), «η κυρίαρχη δύναμη στο σύμπαν είναι η βούληση, η οποία αποτελεί την ουσία του κάθε όντος και προσδιορίζει τον τρόπο που αυτό φέρεται. Από τη γενική αυτή αρχή δεν εξαιρείται ούτε ο άνθρωπος. Οτιδήποτε και αν κάνει ο τελευταίος αυτός είναι προϊόν της βούλησής του, η οποία, ως η πηγή κάθε πράξης η ενέργειάς του, καθίσταται η πηγή της αζεπέραστης δυστυχίας του». Η θλίψη, συνίσταται για το Σοπενχάουερ (Schopenhauer), στην εγγενή αδυναμία ικανοποίησης των επιθυμιών του ανθρώπου, ο οποίος διαρκώς βούλεται, μένοντας τελικά μονίμως ανικανοποίητος και κατ' επέκταση δυστυχής.

⁴. Μπενιέ: *Ιστορία*, σελ.439.

Εντός της παραπάνω συνθήκης, το 1872, ο Νίτσε εξέδωσε το πρώτο του έργο με τίτλο: *Η γέννηση της τραγωδίας από το πνεύμα της μουσικής*, το οποίο αφιέρωσε στο Βάγκνερ. Στο πρωτόλειο αυτό συγγραφικό του πόνημα, το οποίο αποτέλεσε μία από τις πηγές, πάνω στις οποίες στηρίχτηκε και η παρούσα έρευνα, κυρίως όσον αφορά τη νιτσεική θέαση της ζωής, του ανθρώπου και της ύπαρξης γενικότερα, ο Νίτσε υποστήριξε πως υπάρχει σχέση ανάμεσα στο βαγκνερικό μουσικό δράμα και την αρχαία ελληνική τραγωδία, γεγονός, που καθιστά τη μουσική του Βάγκνερ ικανή να οδηγήσει στην αναγέννηση της τραγωδίας. Κοινό στοιχείο στα δύο καλλιτεχνήματα, η εσωτερική, εκστατική διονυσιακή κατάσταση, που υπερβαίνει κάθε παρηκμασμένη ηθική και αισθητική, δημιουργώντας έναν καλλιτεχνικό μεταφυσικό διάλογο σύνδεσης με τα βάθη του όντος.

Σύμφωνα με το συγγραφέα της *γέννησης της τραγωδίας από το πνεύμα της μουσικής*, Νίτσε, οι δύο καλλιτεχνικές τάσεις, οι οποίες συνυπάρχουν στην τραγωδία, το διονυσιακό, που εκφράζει την πρωτόγονη ορμή και την έννοια του βάθους και το απολλώνιο, που παριστά την αρμονία και τη φαινομενικότητα, αποτελούν ουσιαστικά πρωταρχικές κοσμικές δυνάμεις, με βάση τις οποίες ο κόσμος μπορεί να κατανοηθεί και να δικαιωθεί-δικαιολογηθεί αισθητικά. Για το Νίτσε λοιπόν αυτής της περιόδου, η τέχνη και συγκεκριμένα η μουσική, υπάρχει πριν από οτιδήποτε, προέχει ακόμα και της φιλοσοφίας. Πρόκειται για την αναγωγή της τέχνης σε μεταφυσικό επίπεδο, καθώς εδώ η μουσική, δεν είναι σημαίνον, αλλά οντολογική δυνατότητα.⁵ Η παραπάνω εν τω βάθει οντολογική προσέγγιση από το Νίτσε, πραγματώθηκε διά της ανάλυσης του πολιτισμού των αρχαίων Ελλήνων. Ο φιλόσοφος δεν έπαψε ποτέ να θαυμάζει τους Έλληνες, κυρίως για την πρότυπη αισθητική τους άποψη, καθώς ήξεραν να συνδυάζουν το απεριόριστο (διονυσιακό) και τη μορφή (απολλώνιο).⁶

⁵. Βέικος, Θεόφιλος: *Nietzsche: μια μεταφυσική της τέχνης*. Θεσσαλονίκη ¹1970, σ.59. & Πελεγγρίνης: *Λεξικό*, σελ.435: Ο Βέικος, Θεόφιλος, αναλύοντας τις νιτσεικές απόψεις για την τέχνη και ειδικότερα την μουσική αναφέρει πως: «...η μουσική είναι το σύμβολο της συνεχούς δημιουργίας, η οποία λαμβάνει χώρα μέσα στον κόσμο... γίνεται οντολογική κατηγορία και συνδέεται με το ίδιο το βάθος του όντος». Έτσι, αν λάβουμε υπόψη, σύμφωνα με τον Πελεγγρίνη, Θεοδόση πως το αντικείμενο της οντολογίας, ως βασικού τομέα της φιλοσοφικής σκέψης, έχει να κάνει με τη «μελέτη της έννοιας του όντος και της ουσίας των πραγμάτων» και με δεδομένη, από το Βέικο, την αναγωγή της μουσικής σε «οντολογική κατηγορία», καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως κατά το Νίτσε, η μουσική μπορεί να παρέχει δυνατότητες βιωματικής κατανόησης της αέναης κοσμικής ανα-δημιουργίας, χάρη, εκτός των άλλων, στα στοιχεία της κίνησης και της ρυθμικότητας, που ενυπάρχουν σύμφυτα στην ίδια (μουσική), όπως και σε κάθε γίνεσθαι (άρα και στο κοσμικό γίνεσθαι). Η μετοχή του ατόμου στη μουσική και την ουσίας της, δύναται να τον οδηγήσει στην επί-γνωση της οντολογικής του κατάστασης.

⁶. Μπενιέ: *Ιστορία*, σελ.451.

Το πρώτο αυτό νιτσεϊκό έργο (*Γέννηση της τραγωδίας*) έγινε δεκτό από τους κύκλους της διανοήσης της εποχής με ακραίες αντιδράσεις, είτε θετικές, είτε, κυρίως λόγω προσέγγισης του θέματος φιλολογικά και ιστορικά και όχι φιλοσοφικά, αρνητικές.⁷ Στη συνέχεια, διάφορα γεγονότα οδήγησαν τη σχέση μεταξύ του Νίτσε και του Βάγκνερ σε πλήρη ρήξη. Από κει και πέρα ο Νίτσε άσκησε σκληρή κριτική στον Βάγκνερ, η οποία εκφράστηκε αρχικά στο έργο του: *Ανεπίκαιροι στοχασμοί*,⁸ όπου ο φιλόσοφος με σαφήνεια στράφηκε κατά της σημαντικότητας του γερμανού μουσικοσυνθέτη όσον αφορά τα μελλοντικά δρώμενα της τέχνης. Ακολουθώντας τον κατηγορήσε ως χριστιανό⁹ και ως ρομαντικό,¹⁰ δύο χαρακτηρισμοί με ιδιαίτερα αρνητική χροιά για τον τρόπο σκέψης του Γερμανού φιλοσόφου, για τον οποίο ο χριστιανισμός και ο ρομαντισμός αποτελούν δύο από τους στυλοβάτες της παρακμής.¹¹

Εν τω μεταξύ, η υγεία του φιλοσόφου ακολούθησε φθίνουσα πορεία. Κεφαλαλγίες, ναυτίες και πόνοι στα μάτια τον εμπόδιζαν να ανταποκριθεί στα καθηγητικά του καθήκοντα και τον οδήγησαν σε πρόωρη συνταξιοδότηση από το Πανεπιστήμιο της Βασιλείας. Από τότε και έπειτα έζησε για μια δεκαετία σε διάφορα μέρη, επιδιόμενος, παρά την κλονισμένη του υγεία, στη συγγραφική δραστηριότητα. Κατά τη διάρκεια των περιηγήσεών του, ο Νίτσε, συνέγραψε το

⁷. Silk, Michael Stephen and Stern, Joseph Peter: *Nietzsche on tragedy*. Cambridge University Press, Cambridge ¹1981, p.90-107.

⁸. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Ανεπίκαιροι στοχασμοί*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996, σελ.311-13.

⁹. Deleuze, Gilles: *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*. Πλέθρον, Αθήνα 2002,σ.29

¹⁰.Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η περίπτωση Βάγκνερ-Νίτσε εναντίον Βάγκνερ*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996,σ.90.

¹¹.Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1998,σ.15-18 & Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η περίπτωση Βάγκνερ-Νίτσε εναντίον Βάγκνερ*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996,σ.90: Κατά το Νίτσε, όλη η παρηκμασμένη κουλτούρα του δυτικού πολιτισμού, η θρησκεία, η ηθική, η πολιτική, η επιστήμη, έχουν ως κοινό υπόβαθρο την κυριαρχία της αρνητικής θέλησης και του μηδενισμού. Με τις δύο παραπάνω έννοιες (μηδενισμό και αρνητική θέληση), ο Νίτσε ορίζει την με διάφορους τρόπους, απαξίωση της «εδώ» ζωής και της ίδιας της ενθάδε ύπαρξης. Σε κάθε έκφραση του δυτικού πολιτισμού, υποβόσκει μια τάση καταστολής της αυθόρμητης δημιουργικής θέλησης, η οποία εκδηλώνεται αμέσως ή εμμέσως, καθώς και μία ταυτόχρονη δυναμική επικράτησης της μηδενιστικής, καταστροφικής θέλησης. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, είτε στη θρησκεία, με την ανάδειξη υπερβατικών-υπερ-αισθητών αξιών ενός άλλου κόσμου, ενώπιον του οποίου η επίγεια ζωή είναι κατώτερης σημασίας, είτε στην ρομαντική τέχνη, όπου μέσω της έντονης εκφραστικότητας, δημιουργείται μια ψευδεπίγραφη συνθήκη άλλοτε υψηλότητας, άλλοτε μεγαλοπρέπειας, αλλά, ενίοτε και παρουσίας του φρικτού, που στο σύνολό της δεν είναι τίποτα άλλο, παρά μια πλάνη, μια αρρώστια, που τελικώς οδηγεί στην παρακμή, αφού επ' ουδενί δεν προάγει τη θετικότητα και τη δυνατότητα αληθινού βιώματος της ύπαρξης, αλλά δημιουργεί ένα status επιδέξιας καταστολής της θέλησης για δημιουργία, την οποία καταφέρνει να εγκλωβίσει στο πλέγμα ενός λεπτεπίλεπτου λυρισμού.

κύριο μέρος του έργου του, δημιουργώντας σε τέτοιο βαθμό, ώστε δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί, πως ζούσε για να γράφει και πέθανε γράφοντας. Στις 3 Ιανουαρίου 1889 καταρρέει πνευματικά. Έζησε τα επόμενα δέκα χρόνια, βαριά άρρωστος με κρίσεις παραφροσύνης, ώσπου κατέληξε την 25η Αυγούστου 1900.

Το ερευνητικό ενδιαφέρον της μελέτης

Την παρούσα έρευνα απασχόλησαν κατά βάση τα κείμενα της πρώτης περιόδου του Νίτσε μεταξύ του 1871-76¹² : *Το κράτος στους Έλληνες, Ο Αγών στον Όμηρο*,¹³ *Η φιλοσοφία στην τραγική εποχή των Ελλήνων, Η γέννηση της τραγωδίας*, προεξάρχοντας του κειμένου *Ο Αγών στον Όμηρο*, στο οποίο ο φιλόσοφος παρουσιάζει και αναλύει τον αγώνα ως έννοια και πρακτική με έναν τρόπο που υπερβαίνει τα πολιτιστικά και ιστορικά δεδομένα. Η νιτσεική προσέγγιση στον αγώνα είναι οντολογική-αισθητική,¹⁴ δεν καταργεί την ιστορικότητα, την διατρέχει με όχημα την ίδια τη σκέψη του φιλοσόφου ως ιστορικό γεγονός, καθώς και με τις πλείστες αναφορές σε κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, αλλά σε ένα «άλλο»,

¹². Βεϊκος: *Nietzsche*, σελ.26. Ο Βεϊκος, παρά το γεγονός πως θεωρεί ότι η φιλοσοφία του Νίτσε είναι απολύτως αντισυμβατική και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατό να ενταχθεί σε οιοδήποτε εξελικτικό, συστηματικό, μεθοδολογικό, κομφορμιστικό ακαδημαϊκό στερεότυπο, (επιχειρηματολογεί σθεναρά επ' αυτού), προτείνει μάλλον για λόγους πρακτικότητας μια ιστορική διάκριση των «περιόδων» του έργου του Νίτσε : Πρώτη περίοδος (1871-76): *Κείμενα για την Ελλάδα, Η γέννηση της τραγωδίας, Ανεπίκαιροι Στοχασμοί*, Δεύτερη περίοδος (1876-82): *Ανθρώπινο πολύ ανθρώπινο-Χαραυγή-Χαρούμενη Επιστήμη I-IV*, Τρίτη περίοδος (1883-1888): *Τάδε έφη Ζαρατούστρα- Πέραν του Καλού και του Κακού- Η χαρούμενη επιστήμη V –Γενεαλογία της ηθικής-Η περίπτωση Wagner-Το λυκόφως των Ειδώλων- Ο Αντίχριστος-Ecce Homo-Nietzsche εναντίον Wagner*. Μια διαφορετική ταξινόμηση των συγγραφικών περιόδων του Νίτσε παρουσιάζεται στο Salomé, Lou Andreas: *Fr. Nietzsche in seinen Werken*, Φρανκφούρτη 1983, ¹1894, σελ.75 κ. ε.

¹³. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Κείμενα για την Ελλάδα*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2008: Πρέπει να επισημανθεί, πως τα δύο κείμενα του Νίτσε, *Ο αγών στον Όμηρο* και *Το κράτος στους Έλληνες*, βρίσκονται στο βιβλίο-συλλογή έξι κειμένων, της πρώτης δημιουργικής περιόδου του Γερμανού φιλοσόφου, με τον γενικό τίτλο *Κείμενα για την Ελλάδα*. Έχει επικρατήσει, πιο συγκεκριμένα, η περίοδος αυτή της νεότητας του Νίτσε, να ονομάζεται και «περίοδος της Βασιλείας» (1870-1873).

¹⁴. Πελεgrίνης: *Λεξικό*, σελ 26 & Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*, Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1998, σελ.56: Η αισθητική και η οντολογία, αποτελούν δύο από τους παραδοσιακούς, βασικούς κλάδους της φιλοσοφίας. Κατά τον Πελεgrίνη, Θεοδόση, «αντικείμενο της αισθητικής είναι τα ζητήματα τα οποία προκύπτουν από την επαφή μας με τα πράγματα, που μας προκαλούν ένα ιδιαίτερο συναίσθημα ικανοποίησης- την αισθητική απόλαυση. Τέτοια πράγματα είτε υπάρχουν στη φύση, είτε τα δημιουργεί ο άνθρωπος μέσω της τέχνης». Με βάση το γεγονός, πως για το Νίτσε, όλος ο κόσμος είναι ένα αισθητικό φαινόμενο και μόνον ως τέτοιο μπορεί να βιωθεί και να αναλυθεί, αλλά λαμβάνοντας υπόψη και την γενικότερη παραδοχή, πως η οντολογία ερευνά το εσώτερο κοσμικό βάθος, οδηγούμαστε, αναπόφευκτα, σε μία ευρύτερη φιλοσοφική σύμπλευση των όρων αισθητική και οντολογία, όσον αφορά το νιτσεικό τρόπο σκέψης. Έτσι, ο αγώνας, εντάσσεται, ως βασικό στοιχείο του κοσμικού γίγνεσθαι, εντός του πλαισίου που ορίζεται: α) από τη συγκινησιακή μας σχέση, ως υποκείμενων, με τα πράγματα, ουσιαστικά δηλαδή, σύμφωνα με το Νίτσε, με την ίδια την ύπαρξη - αισθητική, και β) από την ταυτόχρονη αναζήτηση της βαθύτερης ουσίας της παραπάνω συνθήκης-οντολογία.

μεταφυσικό επίπεδο, την υπερβαίνει φέρνοντας στην επιφάνεια αρχέγονα στοιχεία της ύπαρξης, αφενός διηλεκώς κείμενα και αφετέρου εκτός του παραδεδομένου συμβατικά χρονικού και ιστορικού πλαισίου.¹⁵ Ακριβώς, η οντολογική αυτή προσέγγιση στον αγώνα και ο τρόπος λειτουργίας του κατά Νίτσε «αγωνίζεσθαι» στις ανθρώπινες δραστηριότητες, τον αθλητισμό και την εκπαίδευση συγκεκριμένα, μια κατεύθυνση σκέψης δηλαδή, η οποία βρίσκεται εκτός οποιασδήποτε ηθικής, πολιτιστικής, εθνολογικής ή άλλης συνήθους οριοθέτησης, αποτέλεσε και το ιδιαίτερο ποιοτικό χαρακτηριστικό που κατέστησε την πραγμάτωση της παρούσας έρευνας ενδιαφέροντα.

Νίτσεική υπαρξιακή θεωρία και αγών

Για να γίνει κατανοητή η παρουσίαση της αρχιτεκτονικής δομής και της λειτουργίας του αγώνα, σύμφωνα με το Νίτσε, είναι αναγκαίο, να ενταχθεί ο αγώνας στο ευρύτερο πλαίσιο της νίτσεικής υπαρξιακής θεωρίας, η οποία θεάται τη ζωή, τον άνθρωπο, το ον, μέσα από ένα αισθητικά μεταφυσικό πρίσμα. Έτσι, ο Νίτσε, παρουσιάζει στη *Γέννηση της τραγωδίας* τον κόσμο ως ένα έργο τέχνης,¹⁶ όπου δομικά στοιχεία της ύπαρξης που σχετίζονται με το χάος, εμφανίζονται στην τέχνη μέσω ενός αέναου επιγονισμού. Το πνεύμα της αρμονίας που συμβολίζεται στην τέχνη με τον Απόλλωνα, πρέπει να νοηθεί σε σχέση με τη δυναμική της αρχέγονης ορμής, που προσωποποιείται στο Διόνυσο. Η ρωμαλέα ομορφιά της αρχαίας ελληνικής τέχνης, περιέχει σε κάθε μορφή της, πρωτόγονες, δυνητικά καταστροφικές και δημιουργικές δυνάμεις, που συνυπάρχουν με το μέτρο και τη γαλήνη. Δε μιλούμε απλώς για τύπους τέχνης ή πολιτισμού, αλλά για τη δυνατότητα βιώματος, με τρόπο αυθεντικό, της ίδιας της ύπαρξης. Η τέχνη, ως η μεταφυσική ενέργεια της ζωής και του κόσμου, πραγματώνεται με τη δυαδική συμβολική του διονυσιακού και του απολλώνιου. Δεν πρόκειται μόνο για καλλιτεχνικές κατηγορίες αλλά για δυνάμεις με φιλοσοφική δομή, που παριστούν ακριβώς την ουσία της τέχνης, αντανακλώντας έτσι τη βαθύτερη εικόνα του κόσμου.¹⁷

¹⁵. Bollnow, Otto Friedrich: *Φιλοσοφική Παιδαγωγική*. Γρηγόρη, Αθήνα 1986,σελ 87: «ο χρόνος δεν είναι ρεύμα που κυλάει σταθερά ...έχει μέσα του μια δική του διάρθρωση και μάλιστα τέτοια, που δεν εξαρτάται κυρίως από τον άνθρωπο, αλλά βασίζεται στο ίδιο το γίνεσθαι ... δεν πρόκειται μόνο για την τάξη της χρονικής διαδοχής»

¹⁶. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1998,σελ.56. «Ο κόσμος μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο ως αισθητικό φαινόμενο».

¹⁷. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη ²2005,σελ.64.

Μιλώντας ο Νίτσε για το διονυσιακό και το απολλώνιο, δεν παρουσιάζει μόνο δύο αισθητικές κατηγορίες, αλλά παραθέτει τις δύο σημαίνουσες οντολογικές δυνάμεις που συνδέονται από τη μια με το γαλήνιο, το αρμονικό, το συγκρατημένο (απολλώνιο) και από την άλλη με το βάρβαρο, το χαώδες, το επιθετικό (διονυσιακό) και ορίζουν επί της ουσίας την ύπαρξη. Η τέχνη δύναται να μορφοποιήσει αυτές τις δυνάμεις και να παράξει την προνομιακή συνθήκη συνύπαρξής τους, το τραγικό,¹⁸ όπου επιτυγχάνεται και η κορύφωση του όντος, καθώς, ενώ έχουμε την πλήρη ενεργοποίηση των δημιουργικών τάσεων, παράλληλα οι επιθετικά καταστροφικές δυνάμεις τείνουν να «χαλιναγωγηθούν» διά της μορφής, της κίνησης και του ρυθμού, χωρίς να καταργούνται (πράγμα φυσικά αδύνατο καθώς πρόκειται για εγγενή στοιχεία του όντος). Κάτι ανάλογο (τιθάσευση των καταστροφικών δυνάμεων, μέσω όμως της στράτευσής των για την προάσπιση, παραγωγή και προαγωγή των ανώτερων οντολογικά τύπων ύπαρξης, των μεγαλοφυϊών),¹⁹ όπως θα δούμε παρακάτω, μπορεί να επιτευχθεί χάρη στην ευεργετική δράση του ανταγωνισμού και σε άλλες εκδηλώσεις της ανθρώπινης φύσης, όπως η άθληση και η εκπαίδευση.

Έχοντας λοιπόν παρουσιάσει το πρίσμα μέσα από το οποίο θεάται ο Νίτσε τον κόσμο, προσεγγίζουμε την έννοια του *αγωνίζεσθαι* στην αρχαία ελληνική κουλτούρα. Ο αγώνας, όπως παρουσιάζεται από το Νίτσε, έχει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της τραγωδίας, υπό την έννοια ότι είναι ένα ισορροπημένο σύνθετο σκληρής και βάρβαρης έλλειψης μέτρου και μετρημένου και δημιουργικού δυναμισμού. Ο αγών (ανταγωνισμός), επιτρέπει, όπως ο Απόλλων (ο θεός του μέτρου και του ορίου), να μην εξουδετερώνεται η πρωτόγονη ορμή και η δημιουργικότητα των ατόμων, αλλά να διατηρούνται αυτά αμοιβαίως μέσα στα όρια του ορθού μέτρου. Άρα, εξακολουθεί να υφίσταται το διονυσιακό στοιχείο της ζώσας και απελευθερωτικής ενόρμησης,²⁰ «ελέγχοντας» όμως, τρόπον τινά, την καταστροφική της διάσταση.²¹ Στον πυρήνα του αγώνα βρίσκεται το αρχέγονο πολεμικό ένστικτο, το οποίο όταν δεν εκφαινεται στη χωρίς περιορισμούς βιαιότητα των μαχών, διαμορφώνεται μέσα στην κοινωνία σε

¹⁸. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.76 :«Πρέπει να κατανοήσουμε την ελληνική τραγωδία ως το διονυσιακό χορό που εκφορτίζεται ακατάπαυστα σε έναν απολλώνιο κόσμο εικόνων».

¹⁹. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ, *Κείμενα για την Ελλάδα*. Βάνιας. Θεσσαλονίκη ¹2008, σελ.114 & 239.

²⁰. Μπαμπινιώτης, Γιώργος: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα ²2002,σελ.614: Ο όρος ενόρμηση, προέρχεται εκ του αρχαίου ρήματος ενορμῶ που σημαίνει καταλαμβάνω κάποιον/κάτι, κυριεύω, και αφορά την ενστικτώδη τάση του υποκειμένου για δράση.

²¹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.239.

πολιτική ενόρμηση για τη δημιουργία και διαφύλαξη του κράτους,²² εντός του οποίου και μέσω του συνεχούς ανταγωνισμού, ατομικού και συλλογικού, γεννώνται ατελεύτητα οι ανώτεροι τύποι ύπαρξης, οι μεγαλοφυΐες.²³ Η παραγωγή μεγαλοφυϊών είναι και ο πραγματικός οντολογικός²⁴ σκοπός του αγώνα και κατ' επέκταση της κρατικής κοινωνίας, καθώς το βλέμμα του Νίτσε είναι στραμμένο, μέσα από την πολιτικο-κοινωνική αυτή ανάλυση, στην υπέρβαση της υπαρξιακής συνθήκης του ανθρώπου, υπέρβαση, η οποία έχει εναργώς αισθητικό χαρακτήρα, αφού για τον Νίτσε ο άνθρωπος στην ουσία του είναι μια γέφυρα που πρέπει να ξε-περαστεί · και αυτό είναι θέμα ύφους.²⁵

Ακριβώς, αυτά τα ανώτερα οντολογικά πρότυπα (μεγαλοφυΐες), είναι προς αυτή την κατεύθυνση (οντολογική εξύψωση) και είναι σύμφυτη υποχρέωση όλων των υπολοίπων ατόμων²⁶ σε κάθε εκδήλωσή τους, να αγωνίζονται προκειμένου διατηρηθεί το κράτος και να αναδειχθούν τα μεγαλειώδη και σπουδαία αυτά όντα. Ομοίως οφείλουν να αγωνίζονται μεταξύ τους και οι μεγαλοφυΐες, διασφαλίζοντας την απρόσκοπτη παραγωγή τους μέσω του ανταγωνισμού τους.²⁷

Έτσι, ο ανταγωνισμός εμπεριέχει το πολεμικό ένστικτο, διαμορφωμένο σε ασυνείδητη τάση για τη διαφύλαξη του κράτους, ώστε να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες για την παραγωγή μεγαλοφυΐας. Αυτός είναι και ο λόγος που ο αγώνας ενυπάρχει δομικά, κατά το Νίτσε, στην ανθρώπινη ύπαρξη και εκφράζεται δυναμικά σε όλες τις μορφές των δραστηριοτήτων του ατόμου. Η πολεμική ορμή, εγγενώς υφιστάμενη στον οντολογικό γενετικό κώδικα δεν καταργείται, αλλά μεταμορφώνεται σε μια ανάλογης δυναμικής ενόρμηση, αυτή τη φορά όχι για

²². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.98.

¹⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99. & σελ.114.

²⁴. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.64 & 76 & Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114 & 239: Κατά το Νίτσε (Nietzsche), η λειτουργία του αγώνα, είναι προσανατολισμένη στην αναβάθμιση του όντος, καθώς ο ανταγωνισμός προάγει, μέσω της δημιουργίας μεγαλοφυϊών, το ίδιο το ον. Οι μεγαλοφυΐες λοιπόν, δεν αποτελούν απλώς τις ανθρώπινες εκείνες υπάρξεις, που θα ξεχωρίσουν δρώντας μέσα στην κοινωνία, αλλά πρόκειται για τις κατά καιρούς υποστασιοποιημένες μεταβάσεις της ουσίας του όντος σε υψηλότερα επίπεδα του πραγματικού. Έτσι «ωθείται» η ύπαρξη σε μια ανοδική πορεία δημιουργίας, ασφαλιστική δικλείδα της οποίας αποτελεί ο αγώνας. Αυτός είναι και ο αληθινός σκοπός του αγώνα · ο οντολογικός.

²⁵. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της φιλοσοφίας στα χρόνια της ελληνικής τραγωδίας*. Μάρη & Κορόντζη, Αθήνα ³1975,σελ.16.(Από εδώ και εξής ο τίτλος του έργου εν συντομία, Νίτσε: *Χρόνια*).

²⁶. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.100: Οι πολίτες δρουν και λειτουργούν μέσα στο κράτος, χωρίς να έχουν οι ίδιοι συνείδηση, πως προάγουν την παραγωγή των μεγαλοφυϊών. Πρόκειται για μία απόλυτα ενστικτώδη διαδικασία.

²⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114, 240 & 115: «...μεγαλοφυΐες, οι οποίες παρακινούν η μία την άλλη σε δράση, μένοντας συγχρόνως μέσα στα όρια του μέτρου... οι μεγαλοφυΐες κεντρίζουν η μία την άλλη... κάθε χάρισμα πρέπει αναγκαστικά να αναπτυχθεί μέσα στον αγώνα»

καταστροφή, αλλά για κράτος. Οι γενεσιουργές αιτίες αυτής της τάσης για δημιουργία κράτους, διαφεύγουν των συμβατικά εννοούμενων λειτουργιών της συνείδησης, καθώς, αντιληπτό από τα άτομα, γίνεται το φαινομενικό της (ενόρμησης) αποτύπωμα, δηλαδή η έκφανση του εσώτερου ενστίκτου του ανταγωνισμού σε διάφορα επίπεδα, όπως στο αθλητικό,²⁸ εκπαιδευτικό,²⁹ κοινωνικό, μορφωτικό, καλλιτεχνικό κλπ.

Ο αγώνας λοιπόν, ως μέσο προάσπισης του κράτους με απώτερο σκοπό την παραγωγή μεγαλοφυϊών, λειτουργεί ως μια διαρκώς αυτοαναπαραγόμενη συνθήκη μη συνειδητής δράσης, με σαφείς οντολογικές καταβολές και ακραιφνείς αισθητικές προδιαγραφές. Με δεδομένο πως το οντολογικό υπόβαθρο του κόσμου, είναι μια πρωταρχική ενότητα, το πρωταρχικό Έν,³⁰ η ίδια η φύση αναζητά στο επίπεδο της πολλαπλότητας και της εξατομίκευσης, της *principium individuationis*,³¹ να αυτοπραγματωθεί, ορίζοντας και γνωρίζοντας και αυτή (η φύση) τα όρια πλήρωσης της στο επίπεδο της πραγματικότητας των φαινομένων. Πρόκειται, κατά το Νίτσε, για έναν εσωτερικό μηχανισμό αυτοσυντήρησης της φύσης και της ύπαρξης, η οποία προκειμένου να υφίσταται αναλαμβάνοντας την πάντα υποβόσκουσα εν τω βάθει κοσμική τάση για φρίκη και καταστροφή, καλείται να μεταφέρει στο επίπεδο της συνειδητότητας,³² όλο το εύρος των «απάνθρωπων» κατά πολλούς, ακραιφνώς ανθρώπινων για το Νίτσε, χαρακτηριστικών της σκληρότητας και της «άγριας χαράς με την καταστροφή».³³

²⁸. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ.16: «Πως η ελληνική ιδιοσυγκρασία ξέρει να χρησιμοποιεί όλες τις φοβερές ιδιότητές της: Την άγρια και καταστροφική λύσσα (των γενών κ. τ. λ) στην αθλητική άμιλλα».

²⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.115.

³⁰. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.46: Το πρωταρχικό Ένα, σύμφωνα με τον Νίτσε, αφορά το χάος που προηγήθηκε κάθε κόσμου, πριν αρχίσει να λειτουργεί η αρχή της εξατομίκευσης. Είναι το κοσμικό πρωτόπλασμα από το οποίο προέκυψε ο κόσμος με τα επιμέρους άτομά του, άρα μπορεί να θεωρηθεί και η μητέρα του Είναι. Το πρωταρχικό Ένα συνδέεται με το Διόνυσο του Νίτσε, σε αντίθεση προς την αρχή της εξατομίκευσης, την οποία αντιπροσωπεύει ο Απόλλωνας.

³¹. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.44 & Πελεγρίνης, *Λεξικό*, σελ.557: Η αρχή της εξατομίκευσης αποτελεί όρο της σχολαστικής φιλοσοφίας (τύπος φιλοσοφίας του Μεσαίωνα, που ασχολήθηκε με τη λεπτομερή μελέτη των κειμένων του Αριστοτέλη) και ορίζεται ως το στοιχείο διάκρισης ενός ατόμου από τα άλλα του ίδιου είδους. Για το δάσκαλο του Νίτσε, Γερμανό επίσης φιλόσοφο Σοπενχάουερ Άρτουρ (Schopenhauer Arthur, 1788-1860), όπως και για τον σπουδαίο προγενέστερο, ομοεθνή του φιλόσοφο Καντ Ιμάνουελ (Kant Immanuel, 1724-1804), η αρχή της εξατομίκευσης είναι ο χώρος και ο χρόνος, τα οποία αφορούν τον κόσμο των παραστάσεων, και ως εκ τούτου, η γνώση του κόσμου στην ουσία του, πίσω από τα φαινόμενα, είναι η συνειδητοποίηση της ενότητας του όλου, η σύλληψη του πρωταρχικού Ενός.

³². Rosenberg, Melinda: “Nietzsche, competition and athletic ability” in: 3 Sports, Ethics and Philosophy 2 (2008), 274-284, p.274-75.

³³. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.107.

Αυτή η αντανάκλαση της πρωταρχικής ουσίας του κόσμου, στην οποία μόλις αναφερθήκαμε, επιτυγχάνεται σύμφωνα με το Νίτσε, μόνο σε αισθητικό επίπεδο χάρη στην αρχαία ελληνική τραγωδία, όπου εκφαινεται ο υπαρξιακός ζόφος του τρομακτικά χαώδους, συνυπάρχοντας με το ορισμένο και αρμονικό επιφανειακό,³⁴ άλλα και στο, ανάλογων χαρακτηριστικών, χώρο του ανταγωνισμού, ο οποίος λειτουργεί σαν μια κοσμική αρένα μορφοποιητικής εκφόρτισης της αρχέχονης βούλησης και ορμής, μέσω των αδιάκοπων συγκρούσεων, της θυσίας των ατόμων, και τελικά, της εντός του κράτους ανάδειξης μεγαλοφυϊών. Η συνάφεια μεταξύ τέχνης, αγώνα και κράτους, τεκμαίρεται από την κοινή τους οντολογική βάση και λειτουργία, καθώς, όπως στην τραγωδία, έτσι και στον αγώνα, αλλά και στην μετατροπή του ενστίκτου της μάχης σε πολιτική ενόρμηση για κράτος, τα στοιχεία της εκτροπής και του ολέθρου απισχνούνται σε κάποιο βαθμό, χωρίς όμως να καταργούνται, χάρη στην απολλώνια επίδραση της φαινομενικότητας. Έτσι, η σημαίνουσα αισθητική, αλλά και οντολογική διάσταση του ανταγωνισμού, όπως και αυτή της τραγωδίας, επιβεβαιώνει την κατά Νίτσε καλλιτεχνική θέαση της ύπαρξης, και μας κατευθύνει σε ένα πρώτο εκκινητικό επίπεδο, στην αποδόμηση κάθε ηθικής κοσμοθεώρησης,³⁵ η οποία όπως είναι φυσικό συμπεριλαμβάνει και τον αγώνα.

Η απουσία επίγνωσης της βαθύτερης ορμεμφυτικής ουσίας αυτού του ενστίκτου, οδηγεί στην ανάγκη χρωματισμού του από και με διάφορες αποχρώσεις, ηθικές, ψυχολογικές, κοινωνικές, εθνολογικές και άλλες. Έτσι, ο ανταγωνισμός, ο συναγωνισμός και η άμιλλα,³⁶ τα στοιχεία που συνιστούν τη δυναμική του αγώνα και

³⁴. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.76.

³⁵. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.32: «...η ενθαδική ύπαρξη του κόσμου δικαιολογείται μόνον ως αισθητικό φαινόμενο... η τέχνη και όχι η ηθική, είναι η αληθινή μεταφυσική δραστηριότητα του ανθρώπου». Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1998,σελ.335: Αξίζει να σημειωθεί πως η κατάργηση των ηθικών αξιών στη νιτσεική φιλοσοφία, δεν οδηγεί επ' ουδενί σε έναν ανεύθυνο αμοραλισμό, καθώς μία από τις βασικές έννοιες της σκέψης του γερμανού στοχαστή είναι και η *μεταστοιχείωση*, η οποία νοείται ως η καταστροφή των παρηκμασμένων αξιών και η δημιουργία νέων. Αυτές οι καινούργιες «αξίες», δεν θα τοποθετηθούν απλώς στη θέση των παλιών, γεγονός, που πιθανά θα τις καθιστούσε κάποια στιγμή ξεπερασμένες, αλλά θα τεθούν στην υπηρεσία της υπέρβασης της παραδεδομένης συνθήκης του όντος, ενεργοποιώντας, ελεύθερα, το συνολικό δυναμικό του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων και των ενστίκτων, στην κατεύθυνση της δημιουργίας και μόνον, χωρίς να εξυπηρετούνται ιδιοτελείς, καταναγκαστικοί σκοποί - ηθικοί, θρησκευτικοί ή άλλοι. Όλα τα παραπάνω μπορούν να εκφραστούν συνοπτικά με την αλλαγή της αρνητικής θέλησης σε καταφατική και τη νίκη των ενεργών δυνάμεων. Κινητήριο δύναμη για τη μεταστροφή αυτή των αξιών αποτελεί η *θέληση για δύναμη* του όντος μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η οντολογική *αυτοπέρβαση*.

³⁶. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.1694: «Ο **ανταγωνισμός** διαφέρει από τον συναγωνισμό στο ότι ο ανταγωνισμός προϋποθέτει συνήθως αντιπαλότητα, η οποία είναι δυνατόν να φθάνει μέχρι και την σύγκρουση, ενώ ο **συναγωνισμός** δηλώνει τον παράλληλο αγώνα, τη διεκδίκηση, απαλλαγμένη συνήθως από διαμάχες και συγκρούσεις. Η εξιδανικευμένη μορφή του συναγωνισμού, με ευγενή και ανιδιοτελή,

εναλλάσσονται εντός του, προσεγγίζονται από επιστήμες που ουσιαστικά θέλουν να κατηγοριοποιήσουν ποιοτικώς και ανάλογα να ονομάσουν για λογαριασμό τους, σε σχέση πάντα με την κατά περίπτωση δυνατότητα τεχνικής ανάλυσης, (κυρίως ηθικού περιεχομένου) των φαινομένων,³⁷ τα στοιχεία αυτά που δομούν τον αγώνα σε «άριστα», «χρήσιμα», «επικίνδυνα», «καλά» ή «κακά». Σύμφωνα με το Νίτσε όμως, όλες αυτές οι συνιστώσες του αγώνα έλκουν την καταγωγή τους από τα βαθύτερα οντολογικά στρώματα και βρίσκονται «πέρα από το καλό και το κακό»,³⁸ χρησιμοποιώντας την ορολογία του Γερμανού φιλοσόφου, και τοιουτοτρόπως πρέπει να ερμηνεύονται και να αντιμετωπίζονται, αναδεικνύοντας ουσιαστικά την απόλυτη αξία του ανταγωνισμού, σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, όπως είναι ο αθλητισμός και η εκπαίδευση, ως αγωνιστικές, αλλά και παιδευτικές διαδικασίες.

Η πρόταση λοιπόν του Νίτσε για τη λειτουργική σημασία του αγώνα τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στον αθλητισμό, δίνεται με σαφήνεια στο κείμενό του *Ο αγών στον Όμηρο*:

*«Κάθε χάρισμα πρέπει αναγκαστικά να αναπτυχθεί μέσα στον αγώνα, αυτό λέει η λαϊκή ελληνική παιδαγωγική· οι σύγχρονοι παιδαγωγοί αντίθετα, τίποτε δεν φοβούνται περισσότερο από την εξαπόλυση της λεγόμενης φιλοδοξίας..... το ατομικό, είναι ο πιο ισχυρός κινητήρας, που παίρνει το χαρακτηριστικό του «καλός» ή «κακός» από τους σκοπούς τους οποίους πασχίζει να πετύχει».*³⁹

Αξίζει επίσης να αναφερθεί, πως η αποστολή του αγώνα για το Νίτσε, είναι η παραγωγή μεγαλοφυϊών, ένας υψηλός πνευματικά στόχος, που εκ των προτέρων θέτει

κατά κανόνα κίνητρα, είναι η άμιλλα». Έτσι, μπορεί να ειπωθεί πως σε έναν αγώνα καλαθοσφαίρισης οι παίκτες της ίδιας ομάδας συν-αγωνίζονται διεκδικώντας τη νίκη, ανταγωνιζόμενοι τους παίκτες της αντίπαλης ομάδας. Στην περίπτωση δε, που οι παίκτες και των δύο ομάδων αγωνίζονται, χωρίς την αντιπαλότητα που επιτάσσει ένας αγώνας «κέρδους» οποιασδήποτε υλικής μορφής, αλλά το ενδιαφέρον τους είναι στραμμένο στην απόσπαση ενός ηθικού και μόνον επαίνου, μιλούμε για άμιλλα. Σαφώς λοιπόν και υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των εννοιών του ανταγωνισμού, του συναγωνισμού και της άμιλλας σε πρακτικό επίπεδο, οι οποίες όμως υφίστανται εντός του νιτσεικού αγώνα, χωρίς να γίνεται απολύτως εμφανής η ξεχωριστή τους υπόσταση. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο υπό φιλοσοφικό πρίσμα, και όχι γλωσσολογικά, καθώς ο Νίτσε μελετά την εσώτερη διεργασία του αγώνα, σε οντολογικό επίπεδο, τον οποίο (αγώνα) αντιλαμβάνεται ως ένα γίνεσθαι που προϋποτίθεται της ανθρώπινης δράσης. Έτσι, μπορούν να συνυπάρξουν στο διαμορφούμενο αγωνιστικό πλέγμα, όλες οι μορφές αγωνίζεσθαι ως κινήτριες δυνάμεις (με την παρουσία αντιπαλότητας ή μη και με υψηλά ή όχι κίνητρα), που αντιστοιχούν σε ολόκληρο το φάσμα συσχετισμών, μεταξύ ατομικών, αλλά και ομαδικών ενεργειών.

³⁷. Γογγάκη, Κωνσταντίνα: *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 12003,σελ.56-57.

³⁸. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Πέρα από το καλό και το κακό: Πρελούδιο σε μια φιλοσοφία του μέλλοντος*. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 12008.

³⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.115.

κάθε ανθρώπινη ενέργεια, οποιουδήποτε περιεχομένου, προς αυτή την κατεύθυνση. Έτσι, αποτελεί αντικείμενο προς διερεύνηση ο τρόπος που ορίζεται αυτή η πορεία προς τη μεγαλοφυΐα σε κάθε περίπτωση.

Με δεδομένη τη νοηματική ευρύτητα και τη διαλεκτική υπόσταση του νιτσεϊκού αγωνίζεσθαι, ο Γερμανός φιλόσοφος χρησιμοποιεί για να αποδώσει την έννοια του αγώνα τη γερμανική λέξη *Wettkampf*, η οποία σύμφωνα με το μεταφραστή του νιτσεϊκού έργου *Ο Αγών στον Όμηρο*, Ζήση Σαρίκα, «στα συμφραζόμενα του κειμένου σημαίνει την άμιλλα, το συναγωνισμό, τον ανταγωνισμό».⁴⁰ Όλα τα παραπάνω συνδηλώνουν και την κατεύθυνση της παρούσας έρευνας, η οποία έγινε προσπάθεια να κινηθεί μέσα από την οντολογία και την αισθητική, όσο το δυνατόν εγγύτερα στον κατά Νίτσε τρόπο θέασης των πραγμάτων, γεγονός βέβαια, που α priori θέτει προβληματισμούς και ερωτήματα για την ηθική, κοινωνική, πολιτιστική ή άλλη δυνατότητα ανάλυσης του αγώνα. Όμως, όπως έχει προειπωθεί, η προσέγγιση του Νίτσε στον αγώνα, ασχολείται με τις πρωτογενείς γενεσιουργές αιτίες του και ως εκ τούτου διαθέτει εκείνο το οντολογικό εύρος και βάθος, που της επιτρέπει να αποδεχθεί, ενίοτε και να αναδείξει στην ευκρίνειά της, οιαδήποτε άλλη θέαση του αγώνα ως αντικαθρέφτισμά της στο επίπεδο των φαινομένων, αποφεύγοντας κατ' αυτό τον τρόπο τη δογματική μονομέρεια που επιτάσσει την απόρριψη κάθε άλλης άποψης.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Κατ' αρχάς, θα πρέπει να αναφερθούν τα έργα του γερμανού φιλόσοφου, Νίτσε Φρίντριχ Βίλχελμ, όπου, αφενός παρουσιάζεται και αφετέρου υποστηρίζεται αμέσως ή εμμέσως η θεωρία για τον αγώνα, καθώς, και οι περί αυτής αντίστοιχες συσχετίσεις με τον αθλητισμό και την εκπαίδευση, ξεκινώντας από το κείμενο με τίτλο *Ο αγών στον Όμηρο*,⁴¹ και συνεχίζοντας με άλλα έργα της ίδιας περιόδου (1870-1876): *Το κράτος στους Έλληνες*,⁴² *Η φιλοσοφία στην τραγική εποχή των Ελλήνων*,⁴³ *Η γέννηση της φιλοσοφίας στα χρόνια της ελληνικής τραγωδίας*,⁴⁴ *Η γέννηση της*

⁴⁰. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.240 & Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.1694.

⁴¹. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Κείμενα για την Ελλάδα*. Βάνιας, Θεσσαλονίκη¹2008.

⁴². Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Κείμενα για την Ελλάδα*. Βάνιας, Θεσσαλονίκη¹2008.

⁴³. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η φιλοσοφία στην τραγική εποχή των Ελλήνων*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη¹1993.

⁴⁴. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της φιλοσοφίας στα χρόνια της ελληνικής τραγωδίας*. Μάρη & Κορόντζη, Αθήνα³1975.

τραγωδίας,⁴⁵ *Μαθήματα για την παιδεία*.⁴⁶ Ακολούθησαν οι *Ανεπίκαιροι στοχασμοί* (1876),⁴⁷ έργο, με το οποίο κλείνει η πρώτη συγγραφική περίοδος του Νίτσε (1870-1876). Έπειτα, γίνονται αναφορές-σχετικά με τα θέματα που απασχόλησαν τη συγκεκριμένη μελέτη (αγώνας, αθλητισμός, εκπαίδευση)-σε διάφορα έργα των επόμενων περιόδων δημιουργίας του Νίτσε (1876-82 & 1883-88): *Ανθρώπινο πολύ ανθρώπινο* (1878-80),⁴⁸ *Χαρούμενη επιστήμη*(1882),⁴⁹ *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*(1883-85),⁵⁰ *Πέραν του καλού και του κακού: Πρελούδιο μιας φιλοσοφίας του μέλλοντος*(1886),⁵¹ *Η περίπτωση Βάγκνερ*(1888) & *Νίτσε εναντίον Βάγκνερ*(1895).⁵² Η διάκριση των περιόδων της νιτσεικής εργογραφίας, έγινε σύμφωνα με την υπάρχουσα χρονολογική ταξινόμηση, στο βιβλίο του Βέικου Θεόφιλου, *Nietzsche: μια μεταφυσική της τέχνης*.⁵³

Μεγάλος αριθμός ερευνητών, κυρίως στο εξωτερικό, έχει ασχοληθεί με τη θεωρία του Νίτσε για τον αγώνα. Ανάμεσά τους ο Max Marcuzzi,⁵⁴ ο οποίος επισημαίνει, με βάση τη φιλοσοφία του γερμανού φιλοσόφου, την αισθητική – οντολογική ομοιότητα μεταξύ του αγώνα και της τέχνης. Ακόμα, σύμφωνα με τον Cox Christopher,⁵⁵ αγώνας, φύση και ζωή στο Νίτσε, τείνουν να ταυτιστούν, γεγονός που παραπέμπει στην κοινή, εν τω βάθει οντολογική τους βάση. Επίσης, η Melinda Rosenberg,⁵⁶ αναλύοντας το νιτσεικό αγώνα, θεωρεί, πως ο άνθρωπος είναι μέρος της φύσης, κάτι που υποστηρίζει άλλωστε και ο ίδιος ο Νίτσε.⁵⁷ Την παρουσία του αγώνα ως αναγκαίου και χαρακτηριστικού στοιχείου της ύπαρξης, επισημαίνουν τόσο ο

⁴⁵. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1998. & Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2005.

⁴⁶. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ, *Μαθήματα για την παιδεία*. Printa, Αθήνα 2006.

⁴⁷. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Ανεπίκαιροι στοχασμοί*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996.

⁴⁸. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Ανθρώπινο πολύ ανθρώπινο*, Β' τόμος. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996.

⁴⁹. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Χαρούμενη επιστήμη*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2004.

⁵⁰. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα: Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 1998.

⁵¹. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Πέρα από το καλό και του κακό: Πρελούδιο σε μια φιλοσοφία του μέλλοντος*. Βάνιας, 2008.

⁵². Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η περίπτωση Βάγκνερ-Νίτσε εναντίον Βάγκνερ*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996.

⁵³. Βέικος, Θεόφιλος: *Nietzsche: μια μεταφυσική της τέχνης*. Θεσσαλονίκη 1970.

⁵⁴. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ. 239.

⁵⁵. Cox, Christopher: *Nietzsche: naturalism and interpretation*. University of California Press, California 1999.

⁵⁶. Rosenberg, Melinda: "Nietzsche, competition and athletic ability" in: 3 Sports, Ethics and Philosophy 2 (2008), 274-284.

⁵⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.107.

Timothy Wilson,⁵⁸ όσο και ο Παπακυριάκου Ευάγγελος,⁵⁹ ενώ το θετικό και δημιουργικό προσανατολισμό του νιτσεικού αγώνα, τονίζουν οι Peery Rebekah,⁶⁰ Kaufmann Walter⁶¹ και Δόικος Παναγιώτης.⁶² Ο Λαμπρέλλης Δημήτρης,⁶³ ερμηνεύοντας το έργο του Νίτσε, *Ο αγών στον Όμηρο*, περιγράφει μεταξύ άλλων, την οντολογική συνθήκη που διαμορφώνεται υπό το καθεστώς της απουσίας του ανταγωνισμού. Οι Ulfers Friedrich και Cohen Mark Daniel,⁶⁴ προσεγγίζουν τον αγώνα στο Νίτσε, με ερείσματα στη φιλοσοφία του Ηράκλειτου, όπως αυτή ερμηνεύεται (η ηρακλείτεια φιλοσοφία), εκτός των άλλων, και από τον Κώστα Αξελό.⁶⁵ Η διερεύνηση της σχέσης, μεταξύ της νιτσεικής «φυσιολογίας» και της «αγωνιστικής σοφίας» του φιλοσόφου, αποτελεί ένα από τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της Acampora Christa Davis,⁶⁶ η οποία, όπως και ο Bollnow Otto,⁶⁷ ασχολείται και με το ιδιαίτερο «ήθος» του αγώνα στο Νίτσε.

Έναντι των παραπάνω θέσεων, που υποστηρίζουν το φυσικό και ενστικτώδες υπόβαθρο του ανταγωνισμού, βρίσκονται οι μελέτες συγγραφέων, κυρίως ιστορικών, οι οποίοι προσεγγίζουν το θέμα μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα. Σ' αυτή την κατεύθυνση βρίσκεται οι απόψεις του Αρβανιτάκη Αναστάσιου, σύμφωνα με τον οποίο ο αθλητισμός και κατ' επέκταση ο αγώνας, αφορούν την ανθρώπινη δράση στο επίπεδο του πολιτισμού.⁶⁸ Ανάλογη με τις παραπάνω ιστορικο-πολιτιστικές προσεγγίσεις του ανταγωνισμού, είναι και η παρουσίαση του αγώνα, στην αριστοκρατική, αθλητική και ηρωική ομηρική κοινωνία από τον Αλμπανίδη

⁵⁸. Wilson, T. (2005). Nietzsche's early political thinking: "Homer on competition". *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* Vol. 9. www.ul.ie.

⁵⁹. Παπακυριάκου, Ευάγγελος: *Φιλοσοφία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Καρανάση, Αθήνα ¹1985.

⁶⁰. Peery, Rebekah: *Nietzsche on war*. Algora Publishing, United States ¹2009.

⁶¹. Kaufmann, Walter: *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Princeton University Press, New Jersey ⁴1974, p.192.

⁶². Δόικος, Παναγιώτης: *«Ο θάνατος του Θεού» και ο μεταφυσικός άνθρωπος*. Ίνδικτος, Αθήνα, ¹2008.

⁶³. Λαμπρέλλης, Δημήτρης: *Nietzsche: Φιλόσοφος της πολλαπλότητας και της μάσκας*. Δωδώνη Αθήνα-Γιάννινα ¹1988.

⁶⁴. Ulfers, Friedrich. & Cohen, Mark, Daniel: Friedrich Nietzsche as bridge from nineteenth-century atomistic science to process philosophy in twentieth-century physics, literature, and ethics, in: 49 *West Virginia University Philological Papers* (2002), 21-29.

⁶⁵. Αξελός, Κώστας: *Ο Ηράκλειτος και η Φιλοσοφία*. Εξάντας, Αθήνα, 1974.

⁶⁶. Acampora, Christa Davis: "Nietzsche's Agonal Wisdom", in: 35 *International Studies in Philosophy* 3 (2003), 205-222 & Acampora, Christa Davis: "Naturalism and Nietzsche's Moral Psychology", in: Pearson, Keith, Alan: *The Blackwell Companion*, Blackwell Publishers, Oxford ¹2006, 314-333.

⁶⁷. Bollnow, Otto Friedrich: *Φιλοσοφική Παιδαγωγική*. Γρηγόρη, Αθήνα, 1986.

⁶⁸. Αρβανιτάκης, Αναστάσιος: *Αγών: Ο αθλητισμός σαν βασική εκδήλωση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού*. Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη ¹1989 & Αρβανιτάκης, Τάσος, Πλάτων: *περί της κινήσεως*, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 1999.

Ευάγγελο.⁶⁹ Στο προαναφερόμενο πλαίσιο έρευνας, βρίσκονται και οι μελέτες, με σχετικές βέβαια μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, των Daqing Wang,⁷⁰ Γιαννάκη Θωμά,⁷¹ Γογγάκη Κωνσταντίνα,⁷² Μουρατίδη Ιωάννη,⁷³ και Winnington-Ingram Reginald Pepys.⁷⁴

Αξίζει να αναφερθεί ιδιαίτερος, η άποψη του Ολλανδού ιστορικού Χουϊζίνγκα Γιόχαν (Johan Huizinga 1872-1945),⁷⁵ ο οποίος, σε μία φιλοσοφικού τύπου προσέγγιση του αγώνα, αναδεικνύει-χωρίς να καταργεί την ενστικτώδη βάση του ανταγωνισμού-την κοινωνική και πολιτιστική λειτουργία του παιχνιδιού και του αγώνα. Έτσι, ο Χουϊζίνγκα, συχνά με διαλεκτική⁷⁶ αλλά και ιδεαλιστική⁷⁷ διάθεση, αναγνωρίζει ένα απολύτως πρωτογενές «πνεύμα» παιχνιδιού-αγώνα, το οποίο προηγείται της εκδήλωσης κάθε μορφής πολιτισμού. Οι θέσεις του Ολλανδού ιστορικού για τον ανταγωνισμό, χωρίς να ταυτίζονται επ' ουδενί με τη νιτσεική σκέψη, διαλέγονται γόνιμα μετ' αυτής, με τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις μεταξύ των δύο θεωριών να είναι ευκρινείς.

Ακόμα, στη φιλοσοφία του Νίτσε υφίσταται ένας μεγάλος αριθμός παραπομπών σε έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, στοιχείο που επιβεβαιώνει πρωτίστως την αγάπη και το σεβασμό που έτρεφε ο ίδιος για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Ακολούθως, από τον τρόπο με τον οποίο αναλύονται τα γεγονότα, οι απόψεις και οι προσεγγίσεις των αρχαίων Ελλήνων, μαρτυρείται με σαφήνεια η ιδιαίτερη

⁶⁹. Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της Άθλησης στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο*. Σάλτο, Θεσσαλονίκη 12004.

⁷⁰. Daqing, Wang : “On the Ancient Greek αγών”, in 2 *Procedia Social and Behavioral Sciences* (2010), 6805–6812.

⁷¹. Γιαννάκης, Θωμάς: «Το ευ αγωνίζεσθαι κατά την αρχαιοελληνική αντίληψη», στο: Γκιόσος, Ιωάννης : *Ολυμπιακή και Αθλητική παιδεία*. Προπομπός, Αθήνα 12000, σελ.195-207.

⁷². Γογγάκη, Κωνσταντίνα: *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 12003, σελ.55-61 & 241-392.

⁷³. Μουρατίδης, Ιωάννης : *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία. Θέματα Φιλοσοφίας Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Πλάτων, Θεσσαλονίκη 2007 & Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής*. Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη 32000.

⁷⁴. Winnington-Ingram, Reginald Pepys: «Τραγωδία: Καταγωγή της τραγωδίας», στο: Easterling, Patricia & Knox, Bernard: *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*. Παπαδήμα, Αθήνα 72005.

⁷⁵. Χουϊζίνγκα, Γιόχαν: *Ο Άνθρωπος και το παιχνίδι*. Γνώση, Αθήνα, 1989.

⁷⁶. Πελεργίνης: *Λεξικό*, σελ.159: Η διαλεκτική εδώ εννοείται με τη μορφή που παίρνει στη φιλοσοφία του Γερμανού φιλοσόφου Χέγκελ, Γκέοργκ Βίλχελμ Φρίντριχ (Hegel Georg Wilhelm Friedrich, 1770-1831), όπου στο διαλεκτικό σχήμα υφίστανται τρεις όροι «αφενός η θέση και η αντίθεση οι δύο έννοιες ή οι προτάσεις που αντιτίθενται η μία στην άλλη, και αφετέρου η σύνθεση, εν ονόματι της οποίας αίρεται η σύγκρουση των δύο αντιτιθέμενων όρων».

⁷⁷. Πελεργίνης: *Λεξικό*, σελ.289: Μορφή ιδεαλισμού, «ο απόλυτος ιδεαλισμός», ο οποίος «διαμορφώθηκε στους κόλπους της γερμανικής φιλοσοφίας στο τέλος του 18^{ου} και το 19^ο αιώνα με κύριους εκπροσώπους το Φίχτε, το Σέλιγκ και το Χέγκελ. Βάση του κόσμου, σύμφωνα με αυτό το είδος ιδεαλισμού, είναι το απόλυτο, το οποίο συνιστά καθαρή πνευματική οντότητα».

νιτσεική σκέψη, η οποία διέβλεψε πίσω από το φωτεινό μεγαλείο του ελληνικού πολιτισμού, το σκοτεινό τοπίο των ενστίκτων και την τεράστια δημιουργική και καταστροφική δυναμική τους, η οποία μπορεί να γίνει ανεκτή σε επίπεδο φαινομένου, μόνον μορφοποιημένη, με την ολέθρια πλευρά της να υφίσταται εντός ορίων. Από τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας στα οποία αναφέρεται ο Νίτσε, προκειμένου να στηρίξει τη θεωρία του περί ανταγωνισμού, ξεχωρίζουν, η *Θεογονία*⁷⁸ και *Έργα και Ημέραι*⁷⁹ του Ησίοδου, η *Ιλιάδα*⁸⁰ του Ομήρου, η *Ρητορική*⁸¹ και τα *Ηθικά Νικομάχεια*⁸² του Αριστοτέλη, οι *Βίοι Παράλληλοι*⁸³ του Πλουτάρχου, οι *Ιστορίες*⁸⁴ του Ηροδότου, *Ιστορία*⁸⁵ του Θουκυδίδη, *Ελλάδος περιήγησις*⁸⁶ του Πausανία, *Βίων και γνωμών των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*, του Διογένη Λαέρτιου,⁸⁷ καθώς και τα αποσπάσματα από τα έργα του Ηράκλειτου⁸⁸ και του Εμπεδοκλή.⁸⁹

Η ειδικότερη προσέγγιση στον αθλητισμό και στην εκπαίδευση, η οποία έλαβε χώρα στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, πραγματοποιήθηκε στη βάση του προαναφερθέντος βιβλιογραφικού υλικού για το νιτσεικό αγώνα, καθώς, και με την επί των συγκεκριμένων θεμάτων περαιτέρω ανάλυση από ορισμένους εκ των προηγούμενων μελετητών, αλλά και με τη δημιουργική προσθήκη και άλλων ερευνητών, οι οποίοι έδωσαν τη δυνατότητα καινούργιων αναλύσεων και συσχετισμών. Ένας απ' αυτούς, είναι ο Καρακατσάνης Παναγιώτης, ο οποίος στο βιβλίο του *Φιλοσοφία της παιδείας*⁹⁰ ερμηνεύει και διαφοροποιεί κατ' αρχήν μορφολογικά τις έννοιες της εκπαίδευσης, της αγωγής και της παιδείας, αναδεικνύοντας τη διαλεκτική τους δυναμική, παρέχοντας κατ' αυτό τον τρόπο, την προοπτική νοηματικής τους συνάντησής με το κατά Νίτσε *αγωνίζεσθαι*. Επίσης, στη μελέτη του αγώνα στην εκπαίδευση, συνέβαλαν και ο Λεβίτ Καρλ και η Jackson

⁷⁸. Ησίοδος, *Θεογονία*.

⁷⁹. Ησίοδος, *Έργα και Ημέραι*.

⁸⁰. Όμηρος, *Ιλιάδα*.

⁸¹. Αριστοτέλης, *Ρητορική*.

⁸². Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*.

⁸³. Πλούταρχος, *Βίοι παράλληλοι, Θεμιστοκλής & Βίοι Παράλληλοι, Περικλής*.

⁸⁴. Ηρόδοτος, *Ιστορίες*.

⁸⁵. Θουκυδίδη, *Ιστορία*.

⁸⁶. Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις*.

⁸⁷. Διογένης Λαέρτιος, *Βίων και γνωμών των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*.

⁸⁸. Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα* DK.

⁸⁹. Εμπεδοκλής, *Αποσπάσματα-Περί φύσεως*.

⁹⁰. Καρακατσάνης, Παναγιώτης: *Φιλοσοφία της παιδείας*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2019.

Liz, παρουσιάζοντας κριτικά τις θέσεις του Νίτσε για την παιδεία,⁹¹ προτείνοντας επίσης τις δυνατότητες διαμόρφωσης μιας «νέας» γνώσης, μέσα στο νιτσεϊκό εκπαιδευτικό πλάνο.⁹²

Στη συνέχεια μέσα από το βιβλίο του εκπαιδευτικού φυσικής αγωγής της Β΄ γυμνασίου,⁹³ δόθηκε, εκκινητικά, το στίγμα της παρουσίας του κατά Νίτσε *αγωνίζεσθαι* και *αθλείσθαι* στη λειτουργία της φυσικής αγωγής και του σχολικού αθλητισμού, εντός της εκπαίδευσης. Ακολούθησε μια πρώτη παρουσίαση της σχέσης του αθλητισμού με το νιτσεϊκό αγώνα, βάσει της προσέγγισης στο αθλητικό γίνεσθαι, από τους Σταμίρη Γιάννη⁹⁴ και Reynolds Michael.⁹⁵ Επίσης, η ευεργετική επίδραση του αθλητικού αγώνα στην ψυχοσωματική ολότητα του ανθρώπου προσεγγίστηκε, μέσα από τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων: Πλάτωνα,⁹⁶ Ξενοφόντα,⁹⁷ Αριστοτέλη,⁹⁸ Ισοκράτη⁹⁹ και Λουκιανού,¹⁰⁰ ενώ στην ίδια κατεύθυνση συνέδραμαν επιστημονικά οι μελέτες αρχαίων κειμένων των: Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου¹⁰¹ και Σκουτερόπουλου Νικόλαου.¹⁰² Τα κείμενα του Ιπποκράτη¹⁰³ και του Γαληνού,¹⁰⁴ αποτέλεσαν χρήσιμους οδηγούς για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της «υπερβολής» στην επαγγελματική αθλητική δραστηριότητα και των δυσμενών επιπτώσεων αυτής στο άτομο, τόσο σε φυσικό, όσο και σε οντολογικό επίπεδο. Τέλος, οι Μουρατίδης Γιάννης¹⁰⁵ και Γιαννάκης Θωμάς,¹⁰⁶ ομοίως, στήριξαν από την αρχαιοελληνική σκοπιά την αναλυτική σύνδεση του επαγγελματικού

⁹¹. Λεβίτ, Καρλ: *Από τον Χέγκελ στον Νίτσε: Το επαναστατικό ρήγμα στη σκέψη του δεκάτου ενάτου αιώνα, Τόμος Β΄*, Γνώση, Αθήνα, 1987.

⁹². Jackson, Liz: "Nietzsche and the paradox of postmodern education", in: 38 *Philosophical Studies in Education* (2007), 51-9.

⁹³. Παπαϊωάννου, Αθανάσιος: *Φυσική Αγωγή: Β΄ Γυμνασίου : Βιβλίο του εκπαιδευτικού*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.

⁹⁴. Σταμίρης, Γιάννης: *Κοινωνιολογία του αθλητισμού*. Ζήτα, Αθήνα 1990.

⁹⁵. Reynolds, Michael : "A theoretical exploration of the relationship between the expectations of sports coaches and the physical emotional health of athletes", in 2 *Journal of Science and Medicine in Sport*, 3 (2000), 51-57.

⁹⁶. Πλάτων, *Πολιτεία, Νόμοι, Πρωταγόρας*.

⁹⁷. Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*.

⁹⁸. Αριστοτέλης, *Πολιτικά, Ηθικά, Ρητορική*.

⁹⁹. Ισοκράτης, *Περί Αντιδόσεως*.

¹⁰⁰. Λουκιανός, *Ανάχαρσις*.

¹⁰¹. Δεσποτόπουλος, Κωνσταντίνος: «Η δομή της ορθής πολιτείας», στο: Ανδριόπουλος, Δημήτρης: *Πλάτων: Οντολογία-Γνωσιοθεωρία-Ηθική-Πολιτική-Φιλοσοφία της Γλώσσας-Αισθητική*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη 2002.

¹⁰². Σκουτερόπουλος, Νικόλαος: *Πλάτων, Πολιτεία*. Πόλις, Αθήνα 32002.

¹⁰³. Ιπποκράτης, *Αφορισμοί*.

¹⁰⁴. Γαληνός, *Υγιεινά*.

¹⁰⁵. Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.244, 247-48 & 251-2 & Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.310-11 & 334.

¹⁰⁶. Γιαννάκης: «Ευ αγωνίζεσθαι», σελ.196.

αθλητισμού, του *εν αγωνίζεσθαι* και του κατά Νίτσε αγώνα.

Η φοβερή, λόγω της ασύδοτης εκτόνωσης των καταστροφικών ενστίκτων-ελλείπει αγώνα- πριν τον Όμηρο περίοδος, που αναφέρει χαρακτηριστικά ο Νίτσε στα έργα του, παρουσιάστηκε-όσον αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και την οντολογική κατεύθυνση του αθλητισμού ως ανθρώπινης δραστηριότητας-συγκρινόμενη με τη σύγχρονη εποχή, μέσα από τη *Θεογονία* του Ησιόδου, καθώς και από το κείμενο του Νίτσε *Ο αγών στον Όμηρο*. Την παραπάνω ανάλυση υποστήριξαν ποικιλοτρόπως, τα γεγραμμένα των Smith Aaron, Stewart Bob, Oliver – Bennetts Sunny, McDonald Sharyn, Ingerson Lynley, Anderson Alastair, Dickson Geoff , Emery Paul, Graetz Fiona,¹⁰⁷ Russell Gordon,¹⁰⁸ Donahue Eric, Rip Blanka, Vallerand Robert,¹⁰⁹ Livingston Edward,¹¹⁰ Baron David, Foley Thomas,¹¹¹ Μάστορα Ιωάννας, Βαλοτασίου Χριστίνας.¹¹²

Ακόμα, η δυνατότητα ανάδειξης ατόμων με εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες -των μεγαλοφυϊών-στον αθλητισμό, επιχειρήθηκε κυρίως μέσω της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης του Howard Gardner.¹¹³ Επίσης, στα πλαίσια της εν λόγω προσπάθειας, κινήθηκαν οι: Kretchmar Scott,¹¹⁴ Perry d. Klein,¹¹⁵ Ζήκας Γεώργιος, Παπαλεοντίου Μαρία.¹¹⁶ Επιπλέον, η σχέση μεταξύ της μεγαλοφυΐας, του αγώνα και της εκπαίδευσης, μελετήθηκε, εκτός των νitseϊκών έργων, μέσα από τις

¹⁰⁷. Smith, Aaron, Stewart, Bob, Oliver – Bennetts, Sunny , McDonald , Sharyn, Ingerson, Lynley, Anderson, Alastair, Dickson, Geoff , Emery, Paul, Graetz, Fiona: “Contextual influences and athlete attitudes to drugs in sport”, in *13 Sport Management Review* (2010) ,181–197.

¹⁰⁸. Russell, Gordon : “Sport riots: A social–psychological review”, in *9Aggression and Violent Behavior* (2004) 353–378.

¹⁰⁹. Donahue, Eric, Rip, Blanka, Vallerand Robert : “When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport”, in *10 Psychology of Sport and Exercise* (2009), 526–534.

¹¹⁰. Livingston, Edward: “Sport ethics—An oxymoron?”, in *Journal of Science and Medicine in Sport* 13S (2010) e1–e107.

¹¹¹. Baron, David, Foley, Thomas : “Doping in sports” , in : *20 Phychiatriki* 4 (2009), 336-341.

¹¹². Μάστορα Ι., Βαλοτασίου Χ. Βία και επιθετικότητα των εφήβων στην αθλητική δραστηριότητα. Εγκέφαλος. Ημερομηνία ανάκτησης:22-1-2011. www.enkephalos.gr

¹¹³. Gardner, Howard. *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books, New York, 1983 & Gardner Howard, *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*, Basic Books, New York, 1999 & Gardner Howard, *Multiple intelligences: The theory in practice*. Basic Books, New York, 1993.

¹¹⁴. Kretchmar, Scott: *Practical philosophy of sport and physical activity*, Human Kinetics, Champaign 2005.

¹¹⁵. Perry d. Klein : “Rethinking the multiplicity of cognitive resources and curricular representations: alternatives to learning styles and multiple intelligences: Multiple intelligence theory: new psychological wine in old pedagogical bottles”, in : *35 j. curriculum studies* 1 (2003), 45–81.

¹¹⁶. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ζήκας, Γ., Παπαλεοντίου Μ., Πολλαπλή νοημοσύνη. Μεταφράσεις άρθρων. Ημερομηνία ανάκτησης : 5-11-2009.
<http://www.enallax.com/exams/arthra/intelligence.doc>

απόψεις των Hillesheim James,¹¹⁷ Νεχαμά Αλέξανδρου,¹¹⁸ Djurić Mihailo.¹¹⁹

Τέλος, το εγχείρημα της ακριβέστερης νοηματοδότησης πολλών εννοιών, γλωσσολογικά, βασίστηκε αφενός στο *Επίτομον Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*¹²⁰ του Δορμπαράκη Παναγιώτη και αφετέρου στο *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*,¹²¹ του Μπαμπινιώτη Γεώργιου. Αντίστοιχα, οι ερμηνείες διαφόρων όρων από φιλοσοφικής πλευράς, δόθηκαν, με γνώμονα το *Λεξικό της Φιλοσοφίας*,¹²² του Πελεγρίνη Θεοδόσιου. Πρέπει ακόμα να τονιστεί η ξεχωριστή προσέγγιση, όσον αφορά ευρύτερα τη σχέση γλώσσας και πραγματικότητας, του Αυστριακού φιλόσοφου Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν (Ludwig Josef Johann Wittgenstein, 1889-1951), ο οποίος υποστηρίζει τη φιλοσοφική δυνατότητα κατανόησης του κόσμου μέσα από τη γλώσσα.¹²³

Μέθοδος εργασίας και σκοπός της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα, έγινε προσπάθεια μέσα από τις μελέτες και τα κείμενα που προαναφέρθηκαν, να συγκροτηθεί η διαφαινόμενη υπ' αυτών (κειμένων και μελετών) θέση, σύμφωνα με την οποία, η αρχιτεκτονική δομή του αγώνα συνίσταται σε μια αισθητική-οντολογική βάση, η οποία είναι απόρροια της αντίστοιχης νιτσεικής θεωρίας για την ύπαρξη. Έτσι, προτείνεται η προσέγγιση του ανταγωνισμού, εκτός του παραδεδομένου πλαισίου ιστορικοχρονικής οριοθέτησης, εκτός ηθικών, κοινωνικών, εθνολογικών ή άλλων στεγανών, σε μια κατεύθυνση σύνδεσης των φυσικών ενστίκτων (καταστροφικών και δημιουργικών) ουσιαστικά της ίδιας της φύσης με τον άνθρωπο, ως «ενσαρκωτή» αυτής (φύσης). Ο αγώνας για το Νίτσε αφορά τα βάθη του όντος και στοχεύει στα ύψη με την παραγωγή των μεγαλοφυϊών, ένα στοιχείο που είναι άξιο προσοχής, καθώς αφορά όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Εντός του παραπάνω πλαισίου ανάλυσης του

¹¹⁷. Hillesheim, James : “Suffering and Self-Cultivation: The Case of Nietzsche”, in: 36 *Educational Theory* 2, 171-178.

¹¹⁸. Νεχαμάς, Αλέξανδρος: *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002.

¹¹⁹. Mihailo, Djurić: «Ο Nietzsche και οι Προσωκρατικοί», στο Πεντζοπούλου-Βαλαλά, Τερέζα, *Ο Νίτσε και οι Έλληνες*, Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 1997.

¹²⁰. Δορμπαράκης, Παναγιώτης: *Επίτομον Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, Εστία, Αθήνα 8 1998.

¹²¹. Μπαμπινιώτης, Γιώργος: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2 2002.

¹²². Πελεγρίνης Θεοδόσιος: *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

¹²³. Wittgenstein, Ludwig: *Tractatus, Logico, Philosophicus*. Παπαζήση, Αθήνα 1978.

ανταγωνισμού, έγιναν και οι συσχετίσεις με τον αθλητισμό και την εκπαίδευση, ως δύο χαρακτηριστικών ανθρώπινων εκδηλώσεων με κοινό αγωνιστικό και παιδευτικό υπόβαθρο.

Η ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε, ήταν αυτή της φιλοσοφικής έρευνας στη Φυσική Αγωγή, όπως δίνεται από τον Kretchmar Scott και συνίσταται στα εξής: «Μέσα από κριτική αναζήτηση, εξέταση και ανάλυση των υπαρχόντων δεδομένων, τίθενται υποθέσεις, με σκοπό την απόδειξη αυτών σε ένα θεωρητικό μοντέλο».¹²⁴ Εν προκειμένω, η υπερισχύουσα των άλλων οντολογική-αισθητική θέαση του αγώνα, αποτελεί τη βασική τεθειμένη υπόθεση, με αναφορές στους συσχετισμούς και στις αλληλεπιδράσεις του ανταγωνισμού στα πεδία εξωτερικής εκδήλωσής του και συγκεκριμένα στον αθλητισμό και στην εκπαίδευση. Όλα τα παραπάνω συγκρότησαν το αισθητικό-οντολογικό μοντέλο ερμηνείας του αγώνα, με βάση κυρίως τον στοχασμό της πρώτης συγγραφικής περιόδου του γερμανού φιλοσόφου Νίτσε Φρίντριχ Βίλχελμ. Εντός αυτού του θεωρητικού σχήματος του αγώνα, μπορούν να υπάρξουν και να αναλυθούν όλες οι ανθρώπινες δράσεις και οι ιστορικές μορφοποιήσεις τους, από καταβολής της ανθρώπινης ύπαρξης έως και σήμερα, φτάνει να γίνει κατανοητό, πως επί της ουσίας, πρόκειται για την κατά καιρούς διαμόρφωση ενός πρωτογενούς ενστικτικού υλικού. Αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει πρόταση για μια μελλοντική έρευνα, όπου θα διερευνώνται βαθύτερα οι σχέσεις μεταξύ του οντολογικού, του ιστορικού, του κοινωνικού ή και του πολιτικού γίνεσθαι του αγώνα.

¹²⁴. Kretchmar, Scott: “Philosophic Research in Physical Activity”, in: Thomas, Jerry & Nelson, Jack: *Research Methods in Physical Activity*. Human Kinetics, Champaign ³1996, p.278.

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΝΙΤΣΕ

Η φιλοσοφία της ζωής

Η φιλοσοφία του Φρειδερίκου Νίτσε, εντάσσεται στα πλαίσια της αποκαλούμενης «φιλοσοφίας της ζωής», ενός φιλοσοφικού ρεύματος που εμφανίστηκε στην Ευρώπη (κυρίως Γερμανία) στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, την εποχή του ρομαντισμού, και γνώρισε την περίοδο της ακμής του, μεταξύ του τέλους του 19^{ου}, έως και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, με κυριότερους εκπροσώπους τους: Μπερξόν Λουί, (Bergson Henri-Louis 1859 –1941), Γκουγιώ Ζαν (Jean - Marie Guyau 1854 – 1888), Νίτσε Βίλχελμ Φρίντριχ (Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844-1900), Σοπενχάουερ Άρθουρ (Arthur Schopenhauer, 1788-1860)]. Η εμφάνιση της «φιλοσοφίας της ζωής» στον πρώιμο γερμανικό ρομαντισμό σε συνδυασμό με τις κοσμογονικές αλλαγές και τον τρόπο που αυτές προέκυψαν (βίαιες ακρότητες σε βαθμό πρωτογονισμού) μέσα από τη γαλλική επανάσταση, κατέδειξαν την ευμεταβλητότητα και την ευαλωτότητα της ζωής, η οποία (ζωή) τελικά κινείται από ανεξέλεγκτες και σκοτεινές δυνάμεις. Την περίοδο αυτή, οι έννοιες της «φύσης», της «ζωής», της «επιστήμης» και κατ' επέκταση του «λογικού», επανεξετάζονται με κριτήριο κυρίως την εσωτερική και την εξωτερική εμπειρία, αλλά και την ιστορία. Έτσι προκύπτει μια ερμηνεία των παραπάνω όρων και των σχέσεών τους, που αποκλίνει ριζικά από τις προγενέστερες περί αυτών αντιλήψεις. Η έννοια της «ζωής» ανάγεται σε θεμελιώδη φιλοσοφική κατηγορία, που αντιδιαστέλλεται στην επιστήμη, ενώ η φύση χάνει τη θετική, κατά κανόνα, σημασία που είχε στο διαφωτισμό και στο ρομαντισμό.¹²⁵

Οι συνιστώσες αυτού του φιλοσοφικού ρεύματος της ζωής, οι οποίες εισάγονται για πρώτη φορά και αναδεικνύονται εμφατικά στο έργο του γερμανού στοχαστή Φρειδερίκου Νίτσε, είναι: α) η ερμηνευτική προσέγγιση της «ζωής» με αφετηρία την εμπειρία της, προκρίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο το δυναμικό και

¹²⁵. Χαϊρόπουλος, Παύλος: *Μουσική και Ζωή. Έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ.77.

παραγωγικό «γίγνεσθαι» έναντι του στατικού Είναι,¹²⁶ β) η αποδόμηση, κάθε είδους δραστηριότητας, θεσμού ή στάσης, η οποία υφίσταται αποξενωμένη από το βίωμα της ζωής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποστασιοποίησης από αυτή τη ρέουσα, ζωντανή και δημιουργική υπαρξιακή διάσταση, είναι ο «στείρος» ακαδημαϊσμός και ο ρασιοναλιστικός τρόπος σκέψης,¹²⁷ που παραμένουν εγκλωβισμένοι, εκτός των άλλων, στο δογματικό πλέγμα της αιτιότητας (σχέση αιτίας-αιτιατού).¹²⁸

Ζωή και Άνθρωπος. Η ζωή, σύμφωνα με τη νιτσεική φιλοσοφία, συμπεριλαμβάνει εντός της και τον άνθρωπο.¹²⁹ Το δημιουργικό της δυναμικό απαιτεί τη γόνιμη συμμετοχή όλων των εν δυνάμει παραγωγικών της στοιχείων, άρα και του ίδιου του ανθρώπου. Η ζωή, μέσα από την ακατάπαυστη ροή γέννησης-φθοράς-αναγέννησης, είναι κυρίως προσανατολισμένη να δημιουργεί αενάως, προκειμένου να υπάρχει. Σ' αυτή την πορεία εντάσσεται και ο άνθρωπος, μετέχοντας λειτουργικά, βάσει της καθοριστικής μεταφυσικής αρχής της βούλησης για δύναμη,¹³⁰ η οποία αποτελεί και το φυσικό πυρήνα κίνησης του, καθώς είναι εκείνο το στοιχείο που δύναται να θέλει, δημιουργώντας και διατρέχοντας κατ' αυτό τον τρόπο το κοσμικό γίγνεσθαι.

Έτσι, εν κατακλείδι, για τη φιλοσοφία του Νίτσε, η σωματική εμπειρία και η αναγνώριση της δράσης των ενστίκτων, καθώς και η «αυτοσυναίσθηση»¹³¹ του ίδιου του υποκειμένου, υπέρκεινται της συμβατικής ατομικής συνείδησης και των μεθοδικών νοητικών διεργασιών, και αποτελούν, επί της ουσίας, τις οδούς ανάλυσης και ερμηνείας του κόσμου. Ο κόσμος είναι ένα αυτοδύναμο έργο τέχνης, που οφείλει την ύπαρξή του μόνο στη ζωογόνο θέληση για δύναμη.¹³² Το λογικό δεν καταργείται,

¹²⁶. Bollnow: *Παιδαγωγική*, σελ.14.

¹²⁷. Πελεgrίνης, *Λεξικό*,σελ.363: «Λογοκρατία ή ορθολογισμός ή ρασιοναλισμός... η θεωρία, σύμφωνα με την οποία, η γνώση μπορεί να αποκτηθεί αποκλειστικά μέσω του λόγου ή της νόησης, η διδασκαλία ότι η ανθρώπινη γνώση αποτελεί προϊόν ανώτατων αρχών, οι οποίες είτε υπάρχουν έμφυτες στο νου, είτε μπορούν να συλληφθούν από το νου άμεσα, χωρίς τη διαμεσολάβηση των αισθήσεων».

¹²⁸. Πελεgrίνης, *Λεξικό*,σελ.98: «Σύμφωνα με την αρχή της αιτιότητας, μεταξύ της αιτίας και του αποτελέσματος υπάρχει αναγκαίος δεσμός, έτσι ώστε, αν συμβεί η αιτία, να θεωρούμε ότι θα ακολουθήσει υποχρεωτικά το αποτέλεσμα».

¹²⁹. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.46.

¹³⁰. Βεΐκος: *Nietzsche*,σελ. 3.

¹³¹. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.1695:Ο όρος συναίσθηση, σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη, Γεώργιο σημαίνει την «απόλυτη επίγνωση και συνείδηση μια κατάστασης». Έτσι, με βάση την παραπάνω επεξήγηση, ως αυτοσυναίσθηση ορίζεται η βαθύτερη γνώση του ατόμου για την ίδια την υπαρξιακή του συνθήκη, βάσει της οποίας, ο άνθρωπος αποτελεί, παρά την υποκειμενική και ιδιοσυγκρασιακή του διάσταση, λειτουργικό στοιχείο της ολότητας του γίγνεσθαι.

¹³². Βεΐκος: *Nietzsche*,σελ.33.

αλλά επανοριοθετείται, υπό καλλιτεχνικό πρίσμα, στα πλαίσια της ζωτικής λειτουργίας των ενστίκτων. Η αισθητική, ως εμπειρία, έχει εξέχουσα σημασία και συναρτάται άμεσα με τη ζωή, όπως και η ηθική, η οποία αποκτά ένα νέο, ανώτερο, κατά το Νίτσε, νόημα.¹³³

Η εννοιολόγηση του αγώνα

Η νιτσεική προσέγγιση στον αγώνα, βάσει της οποίας στον ανταγωνισμό εκφάνεται η ουσία της φυσικής κατάστασης της ύπαρξης σε όλο το εύρος της χάρη στην κατευναστική διαχείριση - μεταμόρφωση της σκληρής επιθετικής διάστασης από την αισθητική δράση του απολλώνιου στοιχείου,¹³⁴ σε γλωσσολογικό επίπεδο, «επιβάλλει» έναν επαναπροσδιορισμό του αγώνα σε σχέση με την κοινώς αποδεκτή εννοιολόγησή του. Ο αγώνας ετυμολογικά προέρχεται από το αρχαίο ρήμα *άγω* (οδηγώ) και σημαίνει τη συγκέντρωση, τη συνάθροιση θεών, ανθρώπων, πλοίων κ.ά. Στον Όμηρο ο αγώνας παίρνει τη μορφή της συγκέντρωσης για άμιλλα, για ανταγωνισμό, κάτι που διατηρείται νοηματικά ως και τις μέρες μας.¹³⁵ Ακόμα, στα ομηρικά έπη μνημονεύονται για πρώτη φορά αγώνες αθλητικοί και εμφανίζονται οι λέξεις *άθλα* (*αέθλα*) και *αθλητής* (*αθλητήρ*). Εξάλλου, εκ του ρήματος *αθλέω*, παράγονται, τόσο ο *άθλος*, ο οποίος σαφώς μπορεί να δώσει το στίγμα του αγωνιστικού πλαισίου, καθώς «έχει την έννοια του αγώνα, του μόχθου, του μεγάλου κόπου και του κατορθώματος»,¹³⁶ όσο και το επίθετο *άθλιος* που σημαίνει «τον αγωνιζόμενο διά το βραβείον, ο αγωνιζόμενος γενικώς, ταλαιπωρούμενος, δυστυχής, ελεεινός...».¹³⁷

Εδώ, αξίζει να σημειωθεί, πως η λέξη *αγωνία* προερχόμενη εκ του αγώνος, ενώ σήμαινε αρχικά τον «έντονο συναγωνισμό κατά τις αθλητικές συναντήσεις», εξελίχθηκε σημασιολογικά, δηλώνοντας την έννοια του φόβου, της ανησυχία, της ψυχικής ταραχής και του άγχους.¹³⁸ Έτσι, ο συνδυασμός του επιθέτου *άθλιος* (αγωνιζόμενος, ταλαιπωρούμενος, ελεεινός) και του ουσιαστικού *αγωνία* (έντονος

¹³³. Νίτσε: *Ζαρατούστρα*, σελ. 320: «...επαγγέλλεται μια καινούργια ηθική καθώς επανορίζει την αρετή... η αρετή γίνεται μία, μοιάζει με πάθος, κινητοποιεί όλες τις δυνάμεις του ανθρώπου – σε αντίθεση προς τις τέσσερις κεφαλαιώδεις αρετές της παραδοσιακής μεταφυσικής, τη σοφία, το θάρρος, τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, και προς τις θεολογικές αρετές, την πίστη, την ελπίδα, την ευσπλαχνία»

¹³⁴. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ.16.

¹³⁵. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.64.

¹³⁶. Αλμπανίδη: *Ιστορία*, σελ.29.

¹³⁷. Δορμπαράκης: *Λεξικόν*, σελ.29.

¹³⁸. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.64

συναγωνισμός, ψυχική ταραχή, άγχος), οδηγεί, σύμφωνα με το Μπαμπινιώτη Γιώργο, στη νοηματική συσχέτιση των δύο όρων τόσο με την υπερβολική προσπάθεια του αθλητή για την απόκτηση επάθλου, όσο και με την επακόλουθη δεινή κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο υπέρμετρα αγωνιζόμενος.¹³⁹ Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη του Γκουλιώνη Θέμου σχετικά με το νόημα της λέξης *άθλιος*:

« Ο ρωμαλέος δηλ. αγωνιστής που μοχθεί μέσα από τον αθλητικό αγώνα για την κατάκτηση της νίκης και της κοινής αποδοχής, αν δεν προσέξει και μετατραπεί σε μονομανή διεκδικητή της νίκης και της επιδόσεως, παραμελώντας προς χάριν τους τα πάντα, γίνεται ελεεινός και αχρείος (η αρχική σημασία της λέξης ήταν άχρηστος από το στερητικό α + χρεία), βυθισμένος στους άθλους, δηλαδή ΑΘΛΙΟΣ». ¹⁴⁰

Τα παραπάνω, παραπέμπουν σαφώς σε μια κατάσταση εκτροπής από τα «υγιή», αγωνιστικά αθλητικά όρια και μπορεί να ειπωθεί πως περιγράφουν κυρίως τον τρόπο λειτουργίας του σύγχρονου επαγγελματικού αθλητισμού και πρωταθλητισμού,¹⁴¹ ο οποίος (τρόπος) δε θυμίζει σε τίποτα το γενικότερο πνεύμα της εποχής του Ομήρου. Εκεί, στην ομηρική περίοδο, κυριαρχούν τα ηρωικά ιδανικά, η αρετή και η άμιλλα, που επιτρέπουν την εκδήλωση ενός «πολιτισμένου» ανταγωνισμού μεταξύ των συμμετεχόντων, όπου επικρατεί η επιθυμία για επίδειξη της υπεροχής του ενός έναντι του άλλου¹⁴² σε αντίθεση με την, κατά Νίτσε, προομηρική, βάρβαρη περίοδο, όπου κυριαρχεί η ζοφερότητα ενός ερεβικού κόσμου, με τη δίχως όρια ανεξέλεγκτη παρουσία του καταστροφικού ενστίκτου, σε ένα ασύλληπτης ωμότητας γίγνεσθαι, όπου η ύπαρξη ορίζεται από τα άγρια πρωτογονικά ένστικτα και μόνον. Σύμφωνα με το Νίτσε, η σκοτεινή αυτή πριν τον Όμηρο εποχή που χαρακτηρίζεται από ειδεχθείς πράξεις,¹⁴³ αναπαρίσταται με γλαφυρότητα στους αποκρουστικούς και φοβερούς θρύλους των *Θεογονιών* του Ησιόδου,¹⁴⁴ που πόρρω

¹³⁹. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.83.

¹⁴⁰. Γκουλιώνης: *Αθλητισμός*, σελ.166-167.

¹⁴¹. Γκουλιώνης: *Αθλητισμός*, σελ.170.

¹⁴². Γιαννάκης, Θωμάς: «Ευ αγωνίζεσθαι», σελ.198.

¹⁴³. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.108-109.

¹⁴⁴. Ησιόδος, *Θεογονία*, 154-187. Σύμφωνα με τον Νίτσε, η αποκρουστικότητα των *Θεογονιών* του Ησιόδου, έγκειται σε ένα πλέγμα ωμής βίας, όπου επικρατούν οι δολοφονίες, οι ακρωτηριασμοί, η σεξουαλική ανάγκη, η νύχτα, η απάτη, τα γηρατειά και ο θάνατος. Χαρακτηριστική της αγριότητας του συγκεκριμένου έργου, είναι η περίπτωση του Τιτάνα Κρόνου, γιου του Ουρανού, ο οποίος λόγω της μοχθηρότητας του πατέρα του, παρέμενε κλεισμένος στους κόλπους της μητέρας Γης. Ο Κρόνος, για να απελευθερωθεί, έκοψε τα γεννητικά όργανα του πατέρα του Ουρανού, σκοτώνοντάς τον και επαναγονιμοποιώντας παράλληλα τη Γη με το αίμα που έτρεχε από την πληγή του πατέρα του.

απέχουν από το ομηρικά διαμορφωμένο πλαίσιο του ανταγωνισμού, το οποίο «δικαιολογεί» και την εκτενέστερη, αλλά ταυτοχρόνως και ευμενέστερη, λόγω της απουσίας του *καταστρέφειν*, νοηματοδότηση της έννοιας του αγώνα από το Γερμανό φιλόσοφο.

Ο Νίτσε, στο έργο του *Ο αγών στον Όμηρο*, χρησιμοποιεί για να δηλώσει τον αγώνα, τη γερμανική λέξη *Wettkampf*,¹⁴⁵ βάσει της οποίας, καλύπτεται νοηματικά όλο το εύρος των εντός ορίων συγκρουσιακών αντιπαράθεσεων (ανταγωνισμός) και της αγωνιστικής συνύπαρξης (συναγωνισμός- άμιλλα) που μπορούν να υπάρξουν σύμφωνα με την οντολογική προέλευση και αποστολή του αγώνα, η οποία επιτάσσει την προαγωγή της ύπαρξης και όχι την εκμηδένισή της. Επομένως, γίνεται αντιληπτό, πως ο κατά Νίτσε αγώνας, είναι κατ' αρχάς το υπαρξιακό πεδίο,¹⁴⁶ όπου είναι δυνατή η εκδήλωση και η πλήρωση των αρχέγονων φυσικών χαρακτηριστικών, η αυτοπραγμάτωση της ίδιας της φύσης.¹⁴⁷ Ως εκ τούτου, εντός του αγώνα, λόγω του οντολογικού του εύρους, μπορούν να παραχθούν και να εξελιχθούν όλες οι δυνατές εκφάνσεις της δράσης των διαγωνιζομένων. Οι θέσεις ή τα πιστεύω των συμμετεχόντων στον αγώνα, από ηθικής, κοινωνικής, πολιτιστικής ή μεταφυσικής απόψεως, όπως και οι συνθήκες του περιβάλλοντος, είναι τα στοιχεία που διαφοροποιούν ποιοτικά τον αγώνα σε επίπεδο φαινομενικής πραγματικότητας, προσδίδοντάς του άλλοτε τον χαρακτήρα μιας πιο έντονης σύγκρουσης με διάθεση-κατεύθυνση εναντίον του άλλου (ανταγωνισμός),¹⁴⁸ άλλοτε μιας παράλληλης

¹⁴⁵ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.240.

¹⁴⁶ Νίτσε, *Γέννηση*,σελ.57-58: Σύμφωνα με το Νίτσε, η παρουσία των δύο αισθητικών, κοσμικών αρχών, του απολλώνιου (ήρεμου, γαλήνιου, συγκρατημένου) και του διονυσιακού (επιθετικού, απεριόριστου, χαώδους) υφίσταται σε ένα αγωνιστικό καθεστώς, όπου οι δύο δυνάμεις ανταγωνίζονται διαρκώς η μία την άλλη. Έτσι λοιπόν, ο αγώνας, εκ προοιμίου αποτελεί τον κατ' εξοχήν υπαρξιακό χώρο, όπου μπορεί να πραγματοποιηθεί η φυσική διαμάχη των αντιθέτων.

¹⁴⁷ Rosenberg: "Nietzsche",p.275.

¹⁴⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίων και γνώμων των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*, II.5, 46 & Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.113: Ο Νίτσε, αναφερόμενος σε ένα απόσπασμα από το έργο του Διογένη Λαέρτιου, δίνει την εικόνα του πάθους που μπορεί να εμπεριέχει ο ανταγωνισμός, γεγονός, που επί της ουσίας διαχωρίζει ποιοτικά-ηθικά τον ανταγωνισμό από το συναγωνισμό, ο οποίος (συναγωνισμός) χαρακτηρίζεται, κατά βάση, από την επιδίωξη της αρετής και ως εκ τούτου συγκινεί το άτομο ευγενώς: «Ο Αριστοτέλης έκανε κάποτε μια λίστα τέτοιων εχθρικών ανταγωνισμών μεγάλου στίλ: εδώ βρίσκει κανείς το εκπληκτικότερο παράδειγμα, εκείνο ενός νεκρού που μπορεί να προκαλέσει τη διαβρωτική ζήλια ενός ζωντανού. Έτσι περιγράφει ο Αριστοτέλης τη σχέση του Ξενοφάνη του Κολοφώνιου με τον Όμηρο». Το εν λόγω απόσπασμα από το έργο του Διογένη Λαέρτιου είναι το εξής: «Τούτω τις, καθά φησιν Αριστοτέλης εν τρίτω Περί ποιητικής, εφιλόνικει Αντίλοχος Λήμνιος και Αντιφών ο τερατοσκόπος, ως Πυθαγόρα Κύλων Κροτωνιάτης · και Σαυγρός Ομήρω ζώντι, αποθανόντι δε Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος» (Βρισκόταν σε διαμάχη μαζί του κάποιος Αντίλοχος Λήμνιος, όπως λέει ο Αριστοτέλης στο τρίτο κεφάλαιο του έργου Περί ποιητικής, και ο Αντιφών ο μάντης, όπως γινόταν με τον Πυθαγόρα και τον Κύλωνα τον Κροτωνιάτη. Η ίδια διαμάχη υπήρχε ανάμεσα στον Σαυγρό και τον Όμηρο, όσο

αγωνιστικής δραστηριότητας (συναγωνισμός),¹⁴⁹ που φτάνει έως και την ευγενικότερη μορφή αγωνίζεσθαι, την άμιλλα,¹⁵⁰ αποκλείοντας πάντα την πιθανότητα εκτροπής προς ακραίες καταστάσεις ολέθρου.

Ύπαρξη, τέχνη και αγώνας.

Ύπαρξη και Τέχνη. Το γίνεσθαι και πιο συγκεκριμένα η απόλυτη κατάφαση στη δημιουργία, με ερείσματα στο στοχασμό του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Ηράκλειτου,¹⁵¹ αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά της φιλοσοφίας του Νίτσε. Πρόκειται ευρύτερα, για μια ενεργητικά θετική αντιμετώπιση της ύπαρξης από τον Γερμανό φιλόσοφο, όπου από τη μια αναγνωρίζεται και αναλαμβάνεται το σκληρό και οδυνηρό της (ύπαρξης) πρόσωπο, αλλά από την άλλη, με αγωνιστικό καλλιτεχνικό δυναμισμό, γίνεται προσπάθεια, μέσω της τραγικής τέχνης και του αγώνα, να βιωθεί, αλλά και να υπερβασθεί, αυτή η διάσταση του υπαρξιακού ζόφου. Τα κοσμικά στοιχεία που διατρέχουν σύμφωνα την ύπαρξη, αφενός το διονυσιακό, ως

ζούσε, και όταν πέθανε του άσκησε κριτική ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος). Γίνεται λοιπόν κατανοητό, πως ακόμα και η απουσία ενός προσώπου είναι ικανή να αποτελέσει το έναυσμα για την αναζωπύρωση μιας ακραίας (;) μορφής ανταγωνισμού, όπως αυτή που περιγράφηκε παραπάνω.

¹⁴⁹. Δορμπαράκης : *Λεξικόν*, σελ. 93 & 771 & Γκουλιώνης: *Αθλητισμός*, σελ. 148-151: **ανταγωνίζομαι**: «αγωνίζομαι **κατά** τινός (τινι), αγωνίζομαι, διαφιλονικώ ...**συναγωνίζομαι**: «αγωνίζομαι **ομού**, αγωνίζομαι **μετά** τινός». Ακόμα, εύστοχα, ο Γκουλιώνης Θέμος, παρουσιάζει τη *σταδιοδρομία* ή *δρόμο σταδίου*, βασικό αγώνισμα των Ολυμπιάδων επί 1277 έτη (από το 884π.Χ έως και το 393μ.Χ), ως το εναργέστερο παράδειγμα συναγωνισμού και ευγενούς άμιλλας. Ο παραπάνω συγγραφέας σε μια ιδιαίτερη, τόσο εννοιολογική, όσο και σημειολογική προσέγγιση της λειτουργικής δομής του αγωνίσματος της σταδιοδρομίας, θέλοντας να τονίσει την ποιοτική διαφοροποίηση ανάμεσα στον συναγωνισμό και στον ανταγωνισμό, αναφέρει τα ακόλουθα: «Όταν λέμε και σήμερα σε κάποιον καλή σταδιοδρομία, εννοούμε την καταξίωσή του μέσα από έντιμο, ειλικρινή και ηθικό αγώνα, όπως ακριβώς είναι και ο αγώνας του δρομέα στο στάδιο». Ακολούθως, παρατίθενται από το Γκουλιώνη τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τη σταδιοδρομία πρότυπο συναγωνισμού: α) «*Η παραλληλία των διαδρόμων. Με τον τρόπο αυτόν αποκλείεται η αντιπαλότητα και αντιπαράθεσις, που συχνά οδηγούν σε βίαιες συγκρούσεις. Έτσι ο αγώνας λαμβάνει χαρακτήρα ιδανικού συναγωνισμού, δηλαδή παράλληλου αγώνα για τη διεκδίκηση της νίκης έξω και πέρα από μίση και διαμάχες*», β) «*Αυστηρός χωρισμός (ή ένωση) των διαδρόμων με μία λευκή γραμμήο Αγών θωρακίζεται από κάθε ενδεχόμενη καταστρατήγηση...*», γ) «*Τα βλέμματα όλων είναι στραμμένα προς τα εμπρός ...ενώνουν τα βλέμματά τους στο άπειρο... κοινός αντίπαλος είναι ο Χρόνος και η ανθρώπινη πεπερασμένη δυνατότητα και αντοχή..*», δ) «*Απουσιάζει κάθε είδους τεχνική, και φυσικά κάθε είδους τέχνασμα*».

¹⁵⁰. Όμηρος, *Ιλιάδα*, Ζ, 208 & Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.137: Ο ορισμός της άμιλλας για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, μπορεί να ειπωθεί πως βρίσκεται στην προτροπή του Ιππόλοχου προς το γιο του που έφευγε για την Τροία: «*Αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων*» (πάντα να πρωτεύεις και να ξεπερνάς τους άλλους). Έτσι, σύμφωνα και με τον Μπαμπινιώτη, **άμιλλα** είναι «...η προσπάθεια για διάκριση και υπεροχή-συνήθως κατ' αντιδιαστολή προς τον ανταγωνισμό, ο οποίος διακρίνεται από έντονη αντιπαλότητα».

¹⁵¹. Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα*, DK 10: «...και εκ πάντων έν και εζ ενός πάντα» & Deleuze: Νίτσε, σελ.41: Κατά το γάλλο φιλόσοφο Deleuze, Gilles, για τον Ηράκλειτο «δεν υπάρχει Είναι πέραν του γίνεσθαι, ούτε Εν πέραν του Πολλαπλού, ...το Πολλαπλό είναι η κατάφαση του Ενός, το γίνεσθαι, η κατάφαση του Είναι. Η ίδια η κατάφαση του γίνεσθαι είναι το Είναι».

προσδιοριστικό στοιχείο του οντολογικού χάους και της σκοτεινής καταγωγικής προέλευσης της ύπαρξης, αφετέρου το απολλώνιο, ως η φωτεινή πραγματικότητα του φαινομένου, ενεργοποιούνται, και ενεργοποιούν μεταφυσικά τη δυνατότητα του όντος για μια βιωματική πορεία κίνησης εντός του *Είναι*. Το ον καλλιτέχνης και το παραγόμενο καλλιτέχνημα συγκλίνουν, μετατρέποντας την ίδια τη ζωή σε έργο τέχνης. Από τη μια η μουσική και οι ωδές στο Διόνυσο, η εκστατική μέθη, οι κραυγές και οι ξέφρενοι χοροί, αποτελούν επιφανειακές εκφάνσεις του απεριόριστου βάθους της ύπαρξης και παράλληλα τρόπους συμπόρευσης με το αρχέγονο ρεύμα της ζωής (διονυσιακό) · από την άλλη, το ήρεμο μεγαλείο της απολλώνιας απλότητας (απολλώνιο), που εμφανίζεται στη ζωγραφική, στη γλυπτική και στην αρχιτεκτονική, φέρει εντός του χαλιναγωγημένη, μια βάνουση λαχτάρα για υπερβολή.¹⁵² Έτσι, είναι δυνατό μέσω της δραματικής κίνησης στην τραγωδία, αλλά και της αγωνιστικής-ανταγωνιστικής δράσης που δίνει ελεγχόμενη διέξοδο στα πρωτόγονα πάθη, να δοθεί μορφή στο άμορφο, υπόσταση σ' αυτό που διαφεύγει της συνείδησης.

Η τραγική τέχνη λοιπόν, σύμφωνα με το Νίτσε, παρέχει μια δυνατότητα σύλληψης του πρωτόγονου πάθους της ύπαρξης, όντας ταυτόχρονα εντός και απέναντί του. Η πραγματικότητα του Είναι μπορεί να βιωθεί άμεσα μόνο μέσα στην τέχνη. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί διά της κατάφασης που υπαγορεύει η σύνθεση του τραγικού, όπου αρχέγονα δομικά στοιχεία του όντος και πρωτογενείς υπαρξιακές δυνάμεις συνδυάζονται με το συγκρατημένο και το αρμονικό. Το διονυσιακό μορφοποιείται, ιδιαιοποιείται από το απολλώνιο, γεννώντας το τραγικό.¹⁵³ Αυτό είναι το ιδεώδες κράμα της αττικής τραγωδίας, στο οποίο χάρη στη μοναδική μορφοποιητική επεξεργασία της τέχνης, αναδεικνύονται με ευκρίνεια ποιότητες, που λόγω της ά-λογης καταστροφικής δυναμικής που τις διακρίνει, είναι φυσικά αδύνατο να παρουσιαστούν χωρίς να προκαλέσουν τον όλεθρο, παρά μόνον εμφανιζόμενες «υπό απολλώνιο μορφικό έλεγχο». Ο νιτσεικός αγώνας εμπεριέχει το ίδιο με την τέχνη πρωτογενές στοιχείο «συγκράτησης» της υπαρξιακής τάσης για αφανισμό.

¹⁵². Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.57: Αναφερόμενος στον απολλώνιο Έλληνα ο Νίτσε επισημαίνει: «...παρά όλη την ομορφιά και το μέτρο του, όλη η ύπαρξή του στηριζόταν σ' ένα κρυμμένο υπόστρωμα.... το τιτανικό και το βάρβαρο ήταν εξίσου επιτακτική ανάγκη με το απολλώνιο» .

¹⁵³. Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*, Γ. Φέξη, Αθήνα, 1965, σελ.46 & 136: Εύστοχα, ο Καζαντζάκης Νίκος, μελετητής-εκτός των άλλων-της νιτσεικής σκέψης, αλλά και μεταφραστής του εν λόγω νιτσεικού έργου *Η γέννηση της τραγωδίας*, υποστηρίζει (στη συγκεκριμένη έκδοση με μεταφραστή τον ίδιο), πως «δεν πρέπει να θεωρήσωμεν τον τραγικόν μύθον παρά ως συμβολική παράσταση της διονυσιακής σοφίας με απολλώνια καλλιτεχνικά μέσα».

Στον ανταγωνισμό, κατά το Νίτσε, τα όρια τίθενται με φυσικό, αισθητικό τρόπο, λόγω της πλαστικής απολλώνιας επίδρασης, καθώς μόνον έτσι είναι δυνατό να αποφευχθεί η εκτροπή σε άμετρα βίαιες ενέργειες.

Αγώνας, τραγωδία, και φύση. Η δυνατότητα εκδήλωσης της προσανατολισμένης στο θάνατο και στην ωμότητα, εγγενούς επιθετικής τάσης, διατηρώντας όμως εντός ορίων την ακραία συγκρουσιακή της διάσταση, αποτελεί το σημείο σύγκλισης σε οντολογικά καλλιτεχνικό επίπεδο, μεταξύ του αγώνα και της ύψιστης μορφής τέχνης που είναι η τραγωδία. Το παραπάνω γεγονός, επισημαίνεται από τον Max Marcuzzi, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει:

*«...όπως είναι λοιπόν η τραγωδία μια ιδανικοποίηση του οργίου έτσι και ο ανταγωνισμός είναι η ιδανικοποίηση του μακελειού ... (ο ανταγωνισμός) μετουσιώνει τα ζωτικά πάθη χωρίς να τα εξαλείφει, εξιδανικεύει το μίσος και την ηδονή της καταστροφής, σε φθόνο και άμιλλα».*¹⁵⁴

Έτσι, συνάμα, όπως και στην τραγωδία, αποφεύγεται η φρίκη της μάχης και του εκμηδενισμού της ύπαρξης. Συνεπώς, η κουλτούρα του ανταγωνισμού είναι η κουλτούρα της τραγικής τέχνης. Είναι σαφές λοιπόν, πως και στις δύο περιπτώσεις, τόσο στο τραγικό όσο και στον αγώνα, έχουμε τη συνύπαρξη του πρωτογενούς σκοτεινού κοσμικού βάθους και της φαινομενικής γαλήνιας φωτεινότητας, σε μια ιδιότυπη κάθε φορά αισθητική συνθήκη. Στην τραγωδία, η διονυσιακή ενόρμηση η οποία δύναται τον όλεθρο αλλά και τη γένεση, υφίσταται εμφανώς, με την καταστροφική της διάσταση «ορισμένη» εντός της μορφής του τραγικού, χάρη στην απολλώνια αρμονική επίδραση που παραχωρεί ταυτόχρονα τον δέοντα χώρο στη δημιουργία.

Αναλόγως στον ανταγωνισμό, η πολεμική ορμή για φρίκη και εκμηδένιση- (διονυσιακή κατ' αντιστοιχία) – εκφορτίζεται σε φαινομενικές εκδηλώσεις δημιουργικού σθένους, σε διάφορα επίπεδα, στο κοινωνικό (ανταγωνισμός μεταξύ των κατοίκων των πόλεων, μεταξύ μαθητών, δασκάλων, αθλητών κ.ά), στο πολιτικό (κράτη, στρατηγοί, πολιτικοί) στο μεταφυσικό (θεοί, ηθική τάξη), πάντα εντός του μορφικού αγωνιστικού πλαισίου (απολλώνιο). Μέσα σ' αυτή τη συνθήκη του αγώνα, εμπειρέχεται και η καταστροφή, ως σημαίνουσα κινητήριος δύναμη, ζώσα και

¹⁵⁴. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.239.

παλλόμενη, αλλά όχι ανεξέλεγκτη, καθώς έχει τεθεί μέσα σε όρια που προάγουν τη γένεση (τραγική συνθήκη συνύπαρξης). Αξίζει να σημειωθεί, πως οι περί του αγώνα θεσπίσεις (οργάνωση, κανονισμοί, διαδικασίες πρωτόκολλα, κ.ά), είναι προσανατολισμένες εκ προοιμίου στην κατεύθυνση της απολλώνιας αρμονίας, ώστε να ελεγχθεί, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, το μέγεθος της ολέθριας ορμής. Δεν έχουμε δηλαδή στον αγώνα μια κανονιστικού τύπου καταστολή των ενστίκτων, αλλά μια μεταμόρφωσή τους με τρόπο παραγωγικό.

Στην ίδια κατεύθυνση, όσον αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του νιτσεικού αγώνα, βρίσκεται και η Melinda Rosenberg,¹⁵⁵ η οποία θεωρεί πως η φύση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον άνθρωπο, γεγονός που συνεπάγεται τη δυνατότητα εκδήλωσης σε επίπεδο φαινομενικής πραγματικότητας ακόμα και των σκαιών ενδότερων της ίδιας της ύπαρξης. Ουσιαστικά η φύση αποζητά στον άνθρωπο την πλήρωσή της, την αυτοπραγμάτωσή της, με κομβικό σημείο, την ενυπάρχουσα σε αυτήν διάσταση ολέθρου, που πρέπει να τιθασευθεί με κάποιο τρόπο, ώστε να μην αποβεί μοιραία για το φορέα της. Αυτή ακριβώς την εξαιρετικής σπουδαιότητας λειτουργία της χαλιναγώγησης των ενορμήσεων της φρίκης, επιτελεί ο ανταγωνισμός.

Κάτι ανάλογο υποστηρίζει και η Acampora Christa Davis, η οποία εμπνεόμενη από τον αγώνα του Νίτσε, θεωρεί τον άνθρωπο ως μια αρένα στην οποία αμέτρητες ορμές και επιθυμίες, βρίσκουν τρόπο έκφρασης, αντιπαράθεσης και συντονίζονται εντός ορίων τελικά, συναινώντας έτσι επί της ουσίας, με την άποψη της Rosenberg, πως μέσω του ανταγωνισμού, οι αρχέγονες ενορμήσεις διεκδικούν την παρουσία τους στην ανθρώπινη συνείδηση.¹⁵⁶ Αυτό άλλωστε συμβαίνει στο τραγικό (μορφοποιημένη παρουσία των πρωτογενών τάσεων), και είναι δυνατό να συμβεί και στον ανταγωνισμό, εντός του οποίου, προκειμένου να υποστασιοποιηθούν σε επίπεδο συνειδητότητας, όλα εκείνα τα μύχια κοσμικά στοιχεία που εντοπίζονται ως ά-λογες και α-συνειδητες ενορμήσεις, επιτυγχάνεται η εμφάνισή τους στην εξωτερικότητα με τη μορφή ελεγχόμενων συγκρούσεων και πάλης. Έτσι, το σκληρό πρόσωπο της καταστροφής που ενυπάρχει στην ύπαρξη, εμφανίζεται ανθρωπίνως, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά τη φυσική του προέλευση. Άλλωστε, είναι χαρακτηριστική η άποψη του Νίτσε στο έργο του *Ο αγών στον Όμηρο*, σύμφωνα με την οποία ο διαχωρισμός

¹⁵⁵. Νίτσε, *Γέννηση*, σελ.57-58 & Rosenberg: “Nietzsche”, p.275.

¹⁵⁶. Acampora: “Wisdom”, p.207.

φυσικών και ανθρωπίνων ιδιοτήτων δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, καθώς ο «άνθρωπος είναι εντελώς φύση» και φέρει αυτό τον ασυνήθιστο διπλό χαρακτήρα(όλεθρος – γένεση) της φύσης.¹⁵⁷

Σύμφωνος με την ταύτιση ανθρώπινων και φυσικών ιδιοτήτων είναι και ο Λαμπρέλλης Δημήτρης, ο οποίος ερμηνεύοντας το έργο του Νίτσε, *Ο αγών στον Όμηρο*, «επεκτείνει» μια σχετική μεταφορά του νιτσεϊκού λόγου στο παραπάνω κείμενο: «...όσο μπορούν να εξεταστούν χωριστά, αυτόνομα, να έχουν αυτόνομη τόσο υπόσταση όσο και εξέταση της συγκεκριμένης μορφής και του περιεχομένου τους, τα άνθη από τις ρίζες και το έδαφος που τα εξέθρεψαν, τόσο μπορούν και οι ανθρώπινες ιδιότητες –όπως είναι η τέχνη, η φιλοσοφία- να διαχωριστούν από τη φύση, από το σώμα, (ορμές, ανάγκες κ.ά)». ¹⁵⁸ Έτσι, γίνεται κατανοητό, πως ακόμα και στις πιο ευγενείς και πολιτισμένες εκδηλώσεις του ανθρώπου, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, κατά κύριο λόγο, όσο και αν αυτό αντιδιαστέλλεται σε μια έξωθεν υποβαλλόμενη τάση ανάλυσης ηθικού περιεχομένου, η καθ' όλα «νόμιμη» παρουσία των ενορμήσεων,¹⁵⁹ με την ανάλογη των περιστάσεων κάθε φορά μορφοποίηση,¹⁶⁰ η οποία δρα καταλυτικά, ώστε να είναι δυνατή η εμφάνιση όλων των ποιοτικών χαρακτηριστικών, ακόμα και των επιθετικά ακραίων.

Μια τέτοια δυνατότητα παρουσίας των καταστροφικών τάσεων στην εξωτερικότητα, εξευγενισμένων υπό τον έλεγχο των μορφών, παρέχεται, σύμφωνα με το Λαμπρέλλι στον αγώνα. Στο αγωνιστικό πλαίσιο μπορούν να εκτονωθούν παραγωγικώς διαμορφούμενα, όλα εκείνα τα πρωτόγονα στοιχεία που ενυπάρχουν στον άνθρωπο, τα οποία σε διαφορετική περίπτωση οδηγούν στη φρίκη της διάλυσης και μόνο, αν δηλαδή εκδηλωθούν εκτός του ανταγωνιστικού χώρου, ο οποίος ορίζεται στην εξωτερική πραγματικότητα, ως θεσμικά κατοχυρωμένη (σύγχρονη εποχή) ή

¹⁵⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.107.

¹⁵⁸. Λαμπρέλλης: *Nietzsche*, σ.236.

¹⁵⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.110: Η φοβερή ενόρμηση της μάχης, όπως ήταν παρούσα στην ελληνική προομηρική ιστορία με φοβερό τρόπο, αναγνωρίστηκε από τους ίδιους τους Έλληνες, ως τέτοια (ενόρμηση) και μόνον. Ο Νίτσε αναφέρει χαρακτηριστικά: «...τίποτα δεν χωρίζει περισσότερο τον ελληνικό κόσμο από τον δικό μας, από τον απορρέοντα απ' αυτή την αναγνώριση χρωματισμό ορισμένων ηθικών εννοιών, όπως παραδείγματος χάριν της έριδος και του φθόνου ...η ελληνική μεγαλοφυΐα αξιολόγησε αυτή την ενόρμηση... και τη θεώρησε νόμιμη».

¹⁶⁰. Ανεξάρτητα από την οντολογική βάση του ανταγωνισμού, όπως είναι φυσικό, το βαθύτερο ενστικτικό στοιχείο, εμφανίζεται με φαινομενικές διαφοροποιήσεις, ανάλογα με το πεδίο εκδήλωσης του (αθλητικό, εκπαιδευτικό, πολιτικό, κ.ά) και τις ιστορικές, κοινωνικές, φυλετικές ή και γεωγραφικές ακόμα συνθήκες, δημιουργώντας έτσι, ξεχωριστές δυνατότητες μορφικού σχηματισμού των ορμών στην εμφάνεια.

εθιμικά παγιωμένη συνθήκη αγωνιστικής δράσης (αγώνες στα ομηρικά έπη) στην εκάστοτε πάντα ιστορική συγκυρία.

Επίσης, ο Λαμπρέλλης αναφέρει, πως αυτές οι εννομήσεις δεν είναι δυνατό να «εξ- υψώνονται πάντοτε... δε μορφώνονται πάντα σε τέχνη, σε πράξη καλή, με την αισθητική σημασία του όρου, σε φιλοσοφία». Η μορφοποίηση των ορμεμφυτικών αυτών τάσεων συμβαίνει στο πεδίο του ανταγωνισμού που μπορεί να παράγει αντί να αφανίζει. Στην αντίθετη περίπτωση, της «μη μεταμόρφωσης» των καταστροφικών ορμών, σύμφωνα με τον ίδιο, «η επιθετικότητα, ...επιθυμεί να εκφραστεί, όπως πάντοτε άλλωστε, ωμά»,¹⁶¹ οδηγώντας, κατά το Νίτσε, στο τρομακτικό και στο φοβερό της προομηρικής εποχής¹⁶² των έργων Ησιόδου,¹⁶³ όπου το ενστικτώδες κυριαρχεί χωρίς συνείδηση και άμετρα, σε αντίθεση με το νιτσεικό αγώνα της εποχής του Ομήρου, στον οποίο μπορεί η πρωτόγονη ενόρμηση να υφίσταται ως υπόβαθρο, αλλά με την παρουσία του μέτρου να δρα καταλυτικά προς την κατεύθυνση της αρμονίας.

Διαφορετική προς τις σκέψεις των παραπάνω συγγραφέων σχετικά με την απόλυτη ορμεμφυτική βάση του ανταγωνισμού, είναι η άποψη του Χουϊζίνγκα Γιόχαν(1872-1945). Ο Ολλανδός ιστορικός, από τη μια αναγνωρίζει την παρουσία των ενστίκτων στη λειτουργία του αγώνα, από την άλλη όμως θεωρεί ανεπαρκή κάθε θεωρία η οποία αρκείται να υποθέτει ένα «έμφυτο ένστικτο παιχνιδιού».¹⁶⁴ Έτσι, ο Χουϊζίνγκα, συνθέτει τη θεωρία του διαλεκτικά, με βασική αρχή το «πνεύμα του παιχνιδιού» το οποίο προηγείται κάθε μορφής πολιτισμού.¹⁶⁵

Για τον Ολλανδό ιστορικό, τα χαρακτηριστικά του παιχνιδιού που προσιδιάζουν στον αγώνα-ώστε να μπορούμε να μιλούμε για ταύτιση των δύο εννοιών και πρακτικών,¹⁶⁶ ως εκπολιτιστικών λειτουργιών πάντα-είναι: τα χρονικά και χωρικά όρια της δραστηριότητας, η ορατή τάξη αυτής, οι ελεύθερα αποδεκτοί κανόνες έξω από τη σφαίρα της αναγκαιότητας ή της υλικής ωφελιμότητας, η έκσταση και ο ενθουσιασμός, η ιερότητα ή η εορταστικότητα κατά περίπτωση, και τέλος, η αίσθηση της έξαρσης και της έντασης που συνοδεύει τη δράση, για ν’

¹⁶¹. Λαμπρέλλης, *Nietzsche*, σελ.236-37.

¹⁶². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.109.

¹⁶³. Ησιόδου, *Θεογονία*, 154-187.

¹⁶⁴. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.32.

¹⁶⁵. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.151: «Το συμπέρασμα απ’ όλα αυτά είναι ότι η απουσία του πνεύματος του παιχνιδιού καθιστά τον πολιτισμό αδύνατο».

¹⁶⁶. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.78.

ακολουθήσει η αγαλλίαση και η χαλάρωση.¹⁶⁷ Όλα τα παραπάνω, κατά το Χουϊζίνγκα, συνιστούν το αγωνιστικό μοντέλο του πολιτισμού, το οποίο αφενός αφορά το επίπεδο της επι-φαινόμενης πραγματικότητας και αφετέρου εμπεριέχει τις ενδότερες σύμφυτες ορμές - που όμως εδώ δεν διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο όπως στη νιτσεική θεωρία - καταλήγοντας ιδεαλιστικά, στην ύπαρξη ενός απόλυτου, μη υλικού, «μυστικού» στοιχείου, τελικά μιας «άλλης» πραγματικότητας παιχνιδιού-αγώνα,¹⁶⁸ που επί της ουσίας, υφίσταται στη σφαίρα της πνευματικότητας και ορίζει τον πολιτισμό.

Η παρουσία μιας πρωτογενούς, άυλης βάσης, από την οποία προκύπτει για τον άνθρωπο το αγωνίζεσθαι, αποτελεί, γενικά, τον κοινό τόπο ανάμεσα στο Χουϊζίνγκα και το Νίτσε. Ο Ολλανδός ιστορικός, όπως και ο Γερμανός φιλόσοφος, αποδέχονται από διαφορετική σκοπιά την υπέρβαση του «υλικού» στο γίνεσθαι της ιστορίας και του πολιτισμού. Ο Νίτσε αναγάγει σε μεταφυσική δραστηριότητα του ανθρώπου την αισθητική και δι' αυτής μπορεί να κατανοηθεί ο αγώνας αλλά και ο κόσμος, ενώ ο Χουϊζίνγκα, θεωρεί το παιχνίδι μια λειτουργία της ζωής, ένα από τα θεμέλια του πολιτισμού, το οποίο όμως δεν επιδέχεται ακριβή ορισμό από λογική, βιολογική και αισθητική άποψη.¹⁶⁹ Το πέρασμα από την κοσμική τάξη στον αγώνα, είναι για τον ιστορικό δύσκολο να εξηγηθεί με όρους αισθητικής ή μεταφυσικής, μια άποψη που συγκρούεται με τις νιτσεικές θέσεις, σύμφωνα με τις οποίες, ο ίδιος ο αγώνας αποτελεί κοσμική αρχή, έχοντας τη δομή και τις προδιαγραφές του ύψιστου καλλιτεχνήματος, που δεν είναι άλλο από την αρχαία ελληνική τραγωδία.¹⁷⁰

Ο Χουϊζίνγκα, αναφερόμενος στο Νίτσε, θεωρεί, πως πιθανά ο Γερμανός φιλόσοφος, όπως οι σοφιστές και οι ρήτορες στην αρχαία Ελλάδα, έτσι και αυτός, εμπνεόταν από το «*πρωτόγονο ένστικτο του ανταγωνισμού*». Για τον Ολλανδό ιστορικό όμως, η αρχέγονη ορμή για αγώνα εξαντλείται στην προσωπική ευχαρίστηση που προκύπτει από τη δικαίωση και την επιτυχία του αγωνιζόμενου στην εκάστοτε δραστηριότητά του,¹⁷¹ γεγονός, που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη νιτσεική θεωρία περί αγώνος, σύμφωνα με την οποία, ο ανταγωνισμός «εξ-υπηρετεί»

¹⁶⁷. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.197.

¹⁶⁸. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.21: «...το παιχνίδι δεν είναι “σνήθης” ή “πραγματική” ζωή. Είναι μάλλον ένα πέρασμα από την “πραγματική” ζωή σε μια προσωρινή σφαίρα δραστηριότητας, με εντελώς δική της διάταξη».

¹⁶⁹. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.33 & Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.56.

¹⁷⁰. Νίτσε, *Κείμενα*, σελ.239.

¹⁷¹. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.226.

ανώτερους φυσικούς σκοπούς, δηλαδή, την οντολογική ανέλιξη του ανθρώπινου είδους με τη δημιουργία μεγαλοφυϊών ατόμων. Εν κατακλείδι, για το Χουϊζίνγκα, ο αγώνας, προσεγγίζεται αφενός μέσα από ένα ευκρινές ιστορικό πρίσμα, διά του οποίου το παιχνίδι θεωρείται ως «πολιτισμικό φαινόμενο»¹⁷² ενώ αφετέρου η φιλοσοφική διάθεση του ιστορικού είναι σαφής, καθώς, μέσα από το λόγο του μας παρέχεται μια δυνατότητα ανοίγματος της σκέψης σε πεδία υπέρβασης της ιστορικότητας, τόσο για το παιχνίδι όσο και για την «*πιο εντατική και συγχρόνως πιο πρωτόγονη μορφή παιχνιδιού*», τον αγώνα.¹⁷³

Τις παραπάνω θέσεις του Χουϊζίνγκα, δε φαίνεται να συμμερίζεται στην ολότητά τους, ο Παπακυριάκου Ευάγγελος, θεωρώντας πιο συγκεκριμένα το παιχνίδι ως την πρωτογενή μορφή του αθλητισμού που ξεκινάει από τη φύση. Για τον Παπακυριάκου το παιχνίδι εξηγείται ως μια εκ γενετής τάση, ανεξάρτητη εμπειρίας, «*ένα ερέθισμα για κυριαρχία-συναγωνισμό-ανταγωνισμό, μια επιτακτική-έμφυτη ανάγκη, γραμμένη κάπου μέσα στη γλώσσα του γενετικού κώδικα... ένας τρόπος διατήρησης της ύπαρξης*». Βλέπουμε λοιπόν, πως οι απόψεις του Παπακυριάκου συγκλίνουν με αυτές του Νίτσε, κυρίως στο θέμα της φυσικής και εννομητικής βάσης του αγώνα.¹⁷⁴

Στον αντίποδα των απόψεων του Παπακυριάκου και του Νίτσε, και σε συνάφεια με την τοποθέτηση του Ολλανδού ιστορικού Χουϊζίνγκα Γιόχαν, φαίνεται να είναι οι σκέψεις του Αρβανιτάκη Αναστάσιου, ο οποίος σε μια ιστορική-πολιτιστική προσέγγιση του αγώνα, χαρακτηρίζει κατ' αρχάς, και όχι άδικα, τον ελληνικό πολιτισμό αγωνιστικό, προτείνει τον αθλητισμό (ακραιφνές πεδίο έκφανσης του αγώνα), ως ένα καθολικό ανθρώπινο φαινόμενο το οποίο πρέπει να μελετάται σε σχέση με τις άλλες εκδηλώσεις του πολιτισμού, τη θρησκεία, την ηθική, την τέχνη, τα γράμματα και τη φιλοσοφία.¹⁷⁵ Είναι σαφής και εδώ η διαφοροποίηση από τις νιτσεϊκές θέσεις, όπου το αγωνίζεσθαι μπορεί να εκδηλώνεται στον αθλητισμό και στις λοιπές μορφές ανθρώπινης δραστηριότητας, οι οποίες όμως, δεν παύουν να αποτελούν τελικώς την παράσταση της ουσίας του αγώνα και όχι την εννομητική του

¹⁷². Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.10.

¹⁷³. Χουϊζίνγκα: *Άνθρωπος*, σελ.137.

¹⁷⁴. Παπακυριάκου: *Φιλοσοφία*, σελ.113 & Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.107-110.

¹⁷⁵. Αρβανιτάκης: *Αγών*, σελ.129.

ουσία αυτή καθεαυτή.¹⁷⁶ Για το Νίτσε, αφενός, στο βάθος της ύπαρξης ενυπάρχει δομικά το *ανταγωνίζεσθαι* και αφετέρου, ο αγώνας, ορίζοντας την αέναη διαμάχη των αντιθετικών στοιχείων της ύπαρξης, αποτελεί την κινητήριου δύναμη του γίνεσθαι, δίνοντας υπόσταση στην κοσμική πολλαπλότητα.

Έτσι, η ύπαρξη, ο αγώνας, αλλά και η τραγωδία, συσχετίζονται οντολογικά στη νιτσεϊκή φιλοσοφία, με έναν τρόπο απολύτως αισθητικά φυσικό, λαμβάνοντας υπόψη πάντα την αγωνιστική συνύπαρξη του απεριόριστα σκοτεινού και του γαλήνιου και φωτεινού, όπως αυτό εκφράζεται στην τραγική τέχνη. Ειδικότερα ο αγώνας, διαδραματίζει τον καθοριστικό ρόλο της βάσης παροχής υπαρξιακών δυνατοτήτων και προοπτικών,¹⁷⁷ καθώς μέσω αυτού μπορούν να εκφραστούν στην εξωτερικότητα πλήρως, όλες οι φυσικές συνιστώσες,¹⁷⁸ από τη γένεση έως και τον όλεθρο, αλλά και να προαχθεί η οντολογική συνθήκη με την διαρκή παραγωγή μεγαλοφυϊών,¹⁷⁹ γεγονός που βρίσκει σύμφωνη και την Acampora Christa Davis, η οποία αναγνωρίζει τον νιτσεϊκό αγώνα ως «ένα δυναμικό πλαίσιο το οποίο παρέχει τα μέσα για την ενεργοποίηση μιας μορφής δημιουργικής δράσης, τόσο φυσικής, που εμπλουτίζει τη σημασία της ανθρώπινης ύπαρξης και προάγει την αξία της». Πρόκειται σαφώς, για το πεδίο ανάπτυξης κάθε ατομικού ταλέντου, αλλά κυρίως του πραγματικού σκοπού της ύπαρξης του αγώνα, την παραγωγή της μεγαλοφυΐας.¹⁸⁰

Ακόμα, ο Timothy Wilson,¹⁸¹ εύστοχα αναφέρει πως το έργο *Ο αγών στον Όμηρο*, παρουσιάζει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται ο Νίτσε τη φύση της ύπαρξης ως αγώνα και στη συνέχεια πως αυτός ο αγώνας αναπτύσσεται σε ανθρώπινους θεσμούς και συστήματα. Το αγωνίζεσθαι λοιπόν, σύμφωνα με τον Wilson, αποτελεί, εκτός των άλλων, την οντολογική προϋπόθεση και το εφαλτήριο ανάπτυξης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Εξάλλου, ο ανταγωνισμός για το Νίτσε, όπως εμφανίστηκε στους Έλληνες, δεν διατρέχει απλώς την αρχαία ελληνική κοινωνία, αλλά υφίσταται ως αίδιος κοσμική αρχή, γεγονός, που παραπέμπει άλλωστε, κατά

¹⁷⁶. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.38-39.

¹⁷⁷. Peery: *Nietzsche*, p.32.

¹⁷⁸. Rosenberg: “Nietzsche”, p.275.

¹⁷⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99. & 114.

¹⁸⁰. Acampora: “Wisdom”, p.210.

¹⁸¹. Wilson, T. (2005). Nietzsche’s early political thinking: “Homer on competition”. *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* Vol. 9. www.ul.ie.

τους Ulfers Friedrich και Cohen Mark Daniel¹⁸² και στη φιλοσοφία του Ηράκλειτου,¹⁸³ στοιχεία της οποίας ενυπάρχουν στη νιτσεική σκέψη.¹⁸⁴ Ο Γερμανός φιλόσοφος αναφέρει σχετικά:

*«Πρόκειται για μια θαυμαστή παράσταση, αντλημένη από την καθαρή πηγή του ελληνικού πολιτισμού, ο οποίος θεωρεί τον αγώνα διηνεκή κυριαρχία, μιας μοναδικής, αυστηρής, συνδεδεμένης με αιώνιους νόμους δικαιοσύνης.... Μόνον ένας Έλληνας ήταν ικανός να βρει αυτή την παράσταση ως θεμέλιο μιας κοσμοδικίας · είναι η καλή Έρις του Ησιόδου¹⁸⁵ ανυψωμένη σε αρχή του κόσμου, είναι η σύλληψη του αγώνος που χαρακτηρίζει τον μεμονωμένο Έλληνα και το ελληνικό κράτος».*¹⁸⁶

Πολεμικό ένστικτο, αγώνας και κράτος

Η εγγενής αυτή τάση του ανθρώπου για αγώνα, έχει κατά το Νίτσε τις καταβολές της, στο γενετικά προκαθορισμένο πολεμικό ένστικτο, που μετουσιώνεται αμορφοποίητο στη δίχως όρια φρίκη της μάχης. Ο οντολογικός πυρήνας του αγώνα, προέρχεται από την αρχέγονη πολεμική ορμή, η οποία, εκτός των μαχών και εντός της κοινωνίας, διαμορφώνεται σε πολιτική ενόρμηση για τη δημιουργία και

¹⁸². Ulfers, & Cohen: “Friedrich”, p. 25 : «η ηρακλείτεια αγωνιστική αρχή και η νιτσεική διαμάχη των αντιθέτων, συνιστούν τον πυρήνα ενός αυτοαναπαράγομένου και εξελικτικού κοσμοειδωλου».

¹⁸³. Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα*, DK 126, 91, 80, 51, 53, 30, 10, 8 & Αξελός, *Ηράκλειτος*, σελ.47 & Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.37-38: «Το ένα και αιώνιο γίνεσθαι, η ολοκληρωτική έλλειψη σταθερότητας καθετί ενεργά πραγματικού, το οποίο συνεχώς μόνο δρα και γίνεται αλλά το οποίο δεν είναι, όπως μας διδάσκει ο Ηράκλειτος... Ο Ηράκλειτος το πέτυχε αυτό παρατηρώντας τη χαρακτηριστική πορεία αυτού του γίνεσθαι και της φθοράς, την οποία συλλαμβάνει υπό τη μορφή της πολικότητας και ως τον χωρισμό μιας δύναμης σε δύο ποιοτικά διαφορετικές, αντιτιθέμενες και αγωνιζόμενες να επανενωθούν δραστηριότητες. Αδιάκοπα μια ιδιότητα χωρίζεται σε δύο αντίθετα, τα οποία τείνουν αδιάκοπα να επανενωθούν ...στην πραγματικότητα όμως, φως και σκοτάδι, γλυκό και πικρό είναι κάθε στιγμή συνδεδεμένα και ενωμένα μεταξύ τους, όπως δύο παλαιστές από τους οποίους μια ο ένας μια ο άλλος έχει την υπεροχή. Από τον πόλεμο των αντιθέτων γεννιέται όλο το γίνεσθαι».

¹⁸⁴. Deleuze: *Νίτσε*, σελ.83: Στο Νίτσε της πρώτης περιόδου έχουμε το ζεύγος αντιθέτων διονυσιακό-απολλώνιο. Ο Γερμανός φιλόσοφος, στην πορεία της φιλοσοφικής του σκέψης και ιδιαίτερα στη θεωρία του περί της «βούλησης για δύναμη», θα αναπτύξει τους αντιθετικούς όρους που ορίζουν τις ποιότητες της δύναμης, ενεργό-αντενεργό, καταφατικό-αρνητικό, οι οποίοι υφίστανται σε μια οντολογικά ανταγωνιστική μεταξύ τους κατάσταση.

¹⁸⁵. Ησιόδος, *Έργα και Ημέραι* 11-46 & Πausανίας, *Ελλάδος περιήγησις*, IX. 31, 4 & Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.111 & 112: Ο Νίτσε αναφέρει την ιστορία του περιηγητή Πausανία, ο οποίος όταν επισκέφτηκε τον Ελικώνα, του έδειξαν «ένα πολύ παλιό αντίτυπο των πρώτου ελληνικού διδακτικού ποιήματος, των *Έργων και Ημερών* του Ησιόδου. Σ’ αυτό το αντίτυπο υπήρχε, εκτός των άλλων στην αρχή η διευκρίνιση «πάνω στη γη υπάρχουν δύο θεές *Εριδες*». Σύμφωνα με το γερμανό φιλόσοφο η πρώτη *Έριδα* είναι η κακή, αυτή «που οδηγεί τους ανθρώπους να αλληλοσκοτώνονται με μίσος», ενώ η άλλη, η καλή *Έριδα*, «ως απληστία, ζήλια και φθόνος, παρακινεί τους ανθρώπους να δράσουν · δεν τους οδηγεί στη μάχη μέχρι θανάτου αλλά στον αγώνα».

¹⁸⁶. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.38-39.

διαφύλαξη του κράτους,¹⁸⁷ που μέσω του συνεχούς ανταγωνισμού, μεταξύ των πολιτών, οδηγεί στην αέναη παραγωγή ανώτερων τύπων ύπαρξης, των μεγαλοφυϊών.¹⁸⁸ Η μεταμόρφωση αυτής της εν δυνάμει καταστροφικής ορμής, επιτυγχάνεται στο πολιτικό επίπεδο χάρη στην επίδραση της αισθητικής, με την ιδιαίτερη σημασία που της προσδίδει η σκέψη του Νίτσε, ως μοναδικής δυνατότητας ύπαρξης εντός της ύπαρξης, μέσω της δράσης των απολλώνιων μορφών, οι οποίες επιτυγχάνουν να «ορίσουν» και να καταστήσουν «ανεκτές» στην εμφάνεια τις δυνάμεις του ολέθρου.¹⁸⁹

Έτσι, το πολεμικό ένστικτο, εντός της κοινωνίας, σύμφωνα με το Νίτσε, εκφράζεται πολιτικά παράγοντας κράτος. Η προφανής αυτή πολιτικού χαρακτήρα μετάπλαση του ορμέμφυτου της μάχης, έχει σαφή πρωτογενή οντολογική βάση, στοχεύει στην προοπτική της ποιοτικής ανόδου της υπάρχουσας μορφής ύπαρξης-με τη συνεχή παραγωγή ανώτερων τύπων ανθρώπου, των μεγαλοφυϊών¹⁹⁰ - προϋποθέτει τον ανταγωνισμό, και γεννά, αναγεννά και αναγεννάται διά του αγωνίζεσθαι. Διαπιστώνεται εδώ, «μια μυστηριώδης σχέση ανάμεσα στην πολιτική και στην καλλιτεχνική δημιουργία, το πεδίο μάχης και το έργο τέχνης»,¹⁹¹ καθώς, η διεργασία μετασχηματισμού του πρωτόγονου ενστίκτου, διά του αγώνα, έχει τα ίδια χαρακτηριστικά τόσο στην αρχαία τραγωδία όσο και στο κράτος. Έτσι «η απληστία του αγώνα για ύπαρξη», η «ανάγκη για τέχνη»,¹⁹² αλλά και για κράτος συνυπάρχουν, διαμορφώνοντας το κατάλληλο οντολογικό status για την προσπάθεια ανάληψης της

¹⁸⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.98: Μιλώντας ο Νίτσε για τους Έλληνες, τους χαρακτηρίζει «*a priori* ως πολιτικούς ανθρώπους καθ' εαυτούς» και συνεχίζει λέγοντας πως «η ιστορία δεν γνωρίζει άλλο παράδειγμα τόσο φοβερής εξαπόλυσης της πολιτικής ενόρμησης, τόσο απόλυτης θυσίας.... στην υπηρεσία αυτού του ενστίκτου του κράτους.... το κράτος δεν είναι παρά εκείνη η σιδερένια γροθιά που αναγκάζει την κοινωνία να αναπτυχθεί».

¹⁸⁸. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99 & 114.: «... στον *bellum omnium contra omnes* [πόλεμο εναντίον όλων] της φυσικής κατάστασης.... η ενόρμηση του πολέμου συγκεντρώνεται από καιρό σε καιρό σε φοβερά σύννεφα πολέμου μεταξύ των λαών και ξεσπά... Στα μεσοδιαστήματα όμως, το συγκεντρωμένο αποτέλεσμα αυτού του πολέμου στρέφεται προς τα μέσα και δίνει στην κοινωνία χρόνο για να βλαστήσει και να πρασινίσει παντού, ώστε να επιτρέψει να ανθίσουν τις θερμότερες μέρες, τα φωτεινά λουλούδια της μεγαλοφυΐας... σε μια φυσική τάξη των πραγμάτων, υπάρχουν αρκετές μεγαλοφυΐες, οι οποίες παρακινούν η μία την άλλη σε δράση, μένοντας συγχρόνως μέσα στα όρια του μέτρου... ο πυρήνας της ελληνικής ιδέας του ανταγωνισμού... ως μέσο προστασίας εναντίον της μεγαλοφυΐας απαιτεί- την ύπαρξη – μιας δεύτερης μεγαλοφυΐας».

¹⁸⁹. Kaufmann: *Nietzsche*, p.128-29: «...η απολλώνια δύναμη των Ελλήνων ήταν ικανή να ελέγξει την καταστροφική ασθένεια που αποκαλείται διονυσιακή πλημμύρα».

¹⁹⁰. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.97: «Όλα αυτά εξηγούν την τρομερή αναγκαιότητα του κράτους · δίχως αυτό, η φύση δεν θα μπορούσε να πετύχει μέσω της κοινωνίας, τη σωτηρία της με την εμφάνιση, με τον καθρέφτη της μεγαλοφυΐας. Πόσες γνώσεις δεν ξεπερνά η ενστικτώδης ηδονή με το κράτος».

¹⁹¹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99.

¹⁹². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.90.

τραγικής διάστασης του Είναι.¹⁹³ Ουσιαστικά πρόκειται για την αναμέτρηση ανάμεσα στην παραδεδομένη και στην εν δυνάμει υπερβάσιμη κατάσταση της ύπαρξης.¹⁹⁴ Η παραπάνω αγωνιστική συνθήκη ορίζεται από τη «συγκρατημένη» εκδήλωση των αρχέγονων τάσεων χάρη στην επίδραση του απολλώνιου στοιχείου (μετρημένη, αρμονική μορφοποίηση) και από την ανένα, εντός του κράτους, παραγωγή μεγαλοφυϊών.¹⁹⁵ Έτσι, ακαταπαύστως και με φυσικό τρόπο εξασφαλίζεται πρωτίστως ο ανταγωνισμός, ως η κινητήρια δύναμη της ύπαρξης, όχι απλώς του κράτους, αλλά τελικά του ίδιου του κόσμου.¹⁹⁶

Ο αγώνας λοιπόν, επιτρέπει στο πρωταρχικό ένστικτο της σκληρότητας να υφίσταται και να παρίσταται εντός των ορίων που θέτει κάθε φορά η απολλώνια αισθητική διάσταση (στην τραγική τέχνη ως καλλιτέχνημα και στο επίπεδο του πολιτικού με τη διαμόρφωση κράτους). Ο ανταγωνισμός, ο συναγωνισμός και η άμιλλα, σε αισθητικό και πολιτικό επίπεδο, δεν επιτρέπουν την ολέθρια εκτροπή των συμμετεχόντων στον αγώνα, οι οποίοι, αν και φορείς του σύμφυτου πάθους της καταστροφής, δρώντας ως υποκείμενα, εκφορτίζουν ανώδυνα, όσο είναι δυνατόν, έως και γόνιμα κατά περίπτωση, αυτή την τρομακτική ορμή. Σκοπός των κάθε είδους ανταγωνιζόμενων, στον αθλητισμό, στην εκπαίδευση, στην τέχνη, στην πολιτική ή οπουδήποτε αλλού, δεν είναι η εκμηδένιση του αντιπάλου και ο εξοβελισμός του σε μια κατάσταση μη ύπαρξης-όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις εκδήλωσης του αδιαμόρφωτου πολεμικού ενστίκτου σε καταστάσεις πρωτόγονων μαχών-αλλά η επίδειξη ισχύος, η οποία προϋποθέτοντας τη δημιουργικότητα και το ατομικό σθένος οδηγεί στα ανάλογα έργα.

¹⁹³. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.56 & Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.39: Βάσει των απόψεων του Νίτσε για τον κόσμο, την αισθητική και τον αγώνα, σύμφωνα με τις οποίες «ο κόσμος μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο ως αισθητικό φαινόμενο» και «η καλή Έρις του Ησιόδου ανυψωμένη σε αρχή του κόσμου, είναι η σύλληψη του αγώνος», μπορεί να οριστεί επί της ουσίας το πλαίσιο αναμέτρησης του υποκειμένου με το ίδιο το κοσμικό γίγνεσθαι. Πρόκειται σαφώς για μια αισθητικού - αγωνιστικού τύπου οντολογική συνθήκη, με κυρίαρχα χαρακτηριστικά την προαγωγή της δυνατότητας του υποκειμένου να «αντιμετωπίσει» και τελικά να αναλάβει, με απολλώνιο τρόπο (αρμονική εκφόρτιση, δια των μορφών, της καταστροφικής διάστασης), το σκληρό πρόσωπο και την οδύνη του Είναι.

¹⁹⁴. Δόικος: *Θάνατος*, σελ.167:Ο Δόικος μιλώντας, εκτός των άλλων, «για την ανοιχτή τάση της υποκειμενικότητας για εξύψωση», αναφέρει για το ιδιαίτερο «αγωνιστικό, στιβαρό στοιχείο» που αναβαθμίζει τη βούληση και την καθιστά ικανή να συντονιστεί με την έμφυτη ανθρώπινη τάση για «υψηλότερες τάξεις πραγματικότητας». Το ον εμπεριέχει μια «μεγαλειακή διάσταση» με την οποία καλείται αποφασιστικά να έρθει αντιμέτωπο.

¹⁹⁵. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114, 240 & 115.

¹⁹⁶. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.39: « Η σύλληψη του αγώνος που χαρακτηρίζει τον μεμονωμένο Έλληνα και το ελληνικό κράτος... Η σύλληψη αυτή, που προέρχεται από τα γυμναστήρια και τις παλαίστρες, από τους καλλιτεχνικούς αγώνες, από την πάλη μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και των πόλεων, έχει ανυψωθεί και έχει γίνει τόσο γενική που τώρα κινείται γύρω της ο μηχανισμός του κόσμου».

Οι λειτουργούντες λοιπόν, υπό το καθεστώς του αγώνα, πέρα από τα στοιχεία της δύναμης και της δημιουργίας, ασυνείδητα, μέσα στο κράτος,¹⁹⁷ «υπηρετούν» την προαγωγή του όντος, καθώς η απώτερη στόχευση του ανταγωνισμού είναι η συνεχόμενη παραγωγή μεγαλοφυϊών, ουσιαστικά η ανώτερη υπαρξιακή συνθήκη. Αυτή η οντολογική βελτίωση μπορεί να επιτευχθεί μέσα στον αγώνα, γεγονός, που καθιστά αναγκαία την απρόσκοπτη διατήρηση του ανταγωνισμού μεταξύ των δυνάμεων, χωρίς να επιτρέπεται επ' ουδενί η απόλυτη επικράτηση της μιας ή της άλλης δύναμης. Η αποφυγή αυτής της ολοκληρωτικής και τελικής κυριάρχησης του ενός έναντι του ετέρου-θα σήμαινε το τέλος του ανταγωνισμού, που θα οδηγούσε στην ανατροπή της κοσμικής τάξης, εφόσον οι αγωνιστικές ποιότητες διατρέχουν δομικά το κοσμικό γίγνεσθαι,¹⁹⁸ διαρκώς ενεργούμενες και ανανεούμενες-έχει ως χαρακτηριστικό της παράδειγμα, κατά το Νίτσε, τον αρχαίο ελληνικό κόσμο.

Αγώνας και Έλληνες. Οι Έλληνες ενστικτωδώς, διαφύλατταν το αενάως αγωνίζεσθαι,¹⁹⁹ λαμβάνοντας πρόνοια με διάφορους τρόπους, ώστε να μην υπάρξουν ποτέ οι συνθήκες για μια απόλυτα τελική επικράτηση που θα είχε καταστροφικά αποτελέσματα, αφού, από τη μια, κάτι τέτοιο θα σήμαινε την ολοκληρωτική εκδήλωση της ακραίας πολεμικής-καταστροφικής ενόρμησης, καθώς, για να υπάρξει έσχατος νικητής προϋποτίθεται η πλήρης επικράτηση, ο ουσιαστικός ή τυπικός αφανισμός των άλλων, και από την άλλη, θα απέτρεπε τη δυναμική πορεία ανόδου του όντος, που επιτυγχάνεται μέσω της παραγωγής μεγαλοφυϊών.²⁰⁰ Έτσι, κατά το Νίτσε, οι Έλληνες αναγνώρισαν στις δύο θεές Έριδες του Ησιόδου²⁰¹ τις δύο τάσεις εκδήλωσης της εγγενούς καταστροφικής ορμής: η μία θεά, η κακή Έριδα, οδηγεί στον πόλεμο, στη διχόνοια και στη «μαύρη νύχτα»,²⁰² πραγματώνοντας τις επιταγές του

¹⁹⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.100: «Όλοι οι άλλοι πολίτες του κράτους βρίσκονται στο σκοτάδι σχετικά με τις προθέσεις που έχει γι' αυτούς η φύση με το ένστικτό της του κράτους και ακολουθούν τυφλά... όλοι οι άλλοι είναι απλώς μέσα του σκοπού του κράτους, καθώς βρίσκονται κάτω από την εξουσία αυτών των ασύνειδων προθέσεων του κράτους».

¹⁹⁸. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.39.

¹⁹⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114: «Ανάμεσά μας κανένας δεν πρέπει να είναι καλύτερος, αν όμως κάποιος είναι τέτοιος, ας είναι αλλού και ανάμεσα σε άλλους». Γιατί δεν έπρεπε να είναι κανένας καλύτερος; Επειδή έτσι θα τελείωνε ο ανταγωνισμός και θα έμπαινε σε κίνδυνο το θεμέλιο της ζωής του ελληνικού κράτους» (Νίτσε).

²⁰⁰. Νίτσε: *Ζαρατούστρα*, σελ.319-20: Αυτή η ανοδική προοπτική αποτελεί ζητούμενο στη νιτσεική φιλοσοφία, εντός της οποίας φιλοσοφίας αναδεικνύεται η δυνατότητα υπέρβασης της παραδεδομένης υπαρξιακής συνθήκης, με το οντολογικό πρότυπο του υπερ-ανθρώπου.

²⁰¹. Ησιόδος, *Έργα και Ημέραι*, 11-46.

²⁰². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.111.

αχαλιναγώγητου και αμορφοποίητου καταστροφικού ενστίκτου. Η άλλη, η καλή Έριδα, ωθεί τους ανθρώπους στον ανταγωνισμό, προφυλάσσοντας τους τελικά, από μια «μάχη μέχρι θανάτου». ²⁰³ Γι' αυτό το λόγο στην αρχαία ελληνική κοινωνία, όλοι ανταγωνίζονταν όλους, ²⁰⁴ ζητώντας μέσα στον αγώνα την υπεροχή επί των άλλων με σκοπό την κατάκτηση της αρετής, ²⁰⁵ αναδεικνύοντας ουσιαστικά τη ζωογόνο διάσταση του ανταγωνισμού, που προάγει τη ζωή και όχι την εξολόθρευση και την εκμηδένιση.

Κάτι ανάλογο με την προαναφερθείσα ευεργετική επίδραση του ανταγωνισμού στην ανθρώπινη φύση, φαίνεται να υποστηρίζει και ο Γκουλιώνης Θέμος. Σύμφωνα με τον εν λόγω συγγραφέα, οι Έλληνες, με ένα «μυστικό» τρόπο είχαν διαμορφώσει και ενεργοποιήσει στα πλαίσια του *αγωνίζεσθαι*, έναν εσωτερικό μηχανισμό μετατροπής της έμφυτης επιθετικότητας τους σε ιδεώδες, επί της ουσίας στο ιδανικό του αθλητικού πνεύματος. Αυτό, κατά το συγγραφέα, μαρτυρείται, πρωτίστως στο πεδίο της γλώσσας, ²⁰⁶ όπου εκεί, άλλοτε με πηγαία αμεσότητα και άλλοτε με λελογισμένη, συνδυαστικού τύπου γλωσσολογική-ετυμολογική συσχέτιση, παρέχεται η δυνατότητα ανάδειξης της αυθεντικής ουσίας των νοημάτων και των εννοιών. Έτσι, η επιλογή και η χρήση των λέξεων που αφορούν την αθλητική αγωνιστική κατάσταση, μόνο τυχαία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί. Αντιθέτως, η διεργασία μετατροπής του καταστροφικού στοιχείου σε δημιουργικό στο χώρο του αθλητισμού κατά την αρχαιότητα στην Ελλάδα, περιγράφεται με σαφήνεια στις λέξεις-δηλωτικές του *γίνεσθαι* της άθλησης- και στη μεταξύ τους σχέση.

Κορυφαίο παράδειγμα απόδοσης ενός βαθύτερου νοήματος σε λέξεις, σύμφωνα με το Γκουλιώνη Θέμο, αποτελεί, η ονοματοδοσία του επάθλου των

²⁰³. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.112.

²⁰⁴. Ησίοδος, *Έργα και Ημέραι*, 20-25, Αριστοτέλης, *Ρητορική*, Π. 10, 1388a & 3, 1381b· *Ηθικά Νικομάχεια*, IX. 1155b, , Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.111: Και οι τρεις συγγραφείς (ΗΣίοδος, Αριστοτέλης, Νίτσε) αναφέρουν ως παράδειγμα ανταγωνισμού την περίπτωση των αγγειοπλαστών καταδεικνύοντας το εύρος της λειτουργίας του ανταγωνισμού στην αρχαία ελληνική κοινωνία. Έτσι βλέπουμε στο *Έργα και Ημέραι*, «...και κεραμεύς κεραμεί κοτέει...», στη συνέχεια στη *Ρητορική*, «...τους ανταγωνιστάς...ανάγκη μάλιστα τούτοις φθονείν, διόπερ είρηται και κεραμεύς κεραμεί» και στα *Ηθικά Νικομάχεια*, «οι δ' εζ εναντίας κεραμείς πάντας τοιούτους αλλήλοις φασίν είναι». Ο κύκλος κλείνει με την αναφορά του Νίτσε, «ο αγγειοπλάστης ζηλεύει τον αγγειοπλάστη...», στο έργο του *Ο αγών στον Όμηρο*.

²⁰⁵. Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ.56-57.

²⁰⁶. Wittgenstein: *Tractatus*, σελ.110: Για τον Αυστριακό φιλόσοφο, Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν (Ludwig Josef Johann Wittgenstein, 1889-1951) η όλη δομή του κόσμου ανατακτάται στη γλώσσα ή αλλιώς υπάρχει κοινή δυνατότητα δομής των δύο, καθώς, σύμφωνα με τον ίδιο: «*Τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου*».

νικητών των αθλητικών αγώνων. Το ταπεινό κλαδί αγριελιάς ονομάστηκε *κότινος*, εκ του *κότος* που σημαίνει τη μήνιν, την οργή την *εγκαθίσασα εν τη ψυχή, τον πολυετή χόλο και την μήνιν υπεραναβάς*.²⁰⁷ Η γλώσσα εν προκειμένω με ευκρίνεια μας οδηγεί στην ακόλουθη συλλογιστική: η έμφυτη επιθετικότητα (*κότος*) έχοντας υποστεί-την καθαρτική για το άτομο-διεργασία μετουσίωσης της σε αθλητικό ιδεώδες (*αγωνίζεσθαι*), διατηρεί πλέον στο επίπεδο του συμβολικού και μόνο την υπόστασή της με τη μορφή του *κότινου*, έως τη στιγμή που θα τεθεί ξανά εκτός άθλησης (η οργή) και θα αναλάβει εκ νέου τις καταστροφικές της ιδιότητες. Οι Έλληνες λοιπόν, κατά το Γκουλιώνη, είναι αυτοί, που τόσο στον αθλητισμό όσο και στην τέχνη, διά του αγώνα, κατάφεραν να εξιδανικεύσουν, με φυσικό τρόπο, το ορμέφυτο του *καταστρέφειν*.

Προς επίρρωση της παραπάνω άποψης για την εκτονωτική δράση του αγώνα ή ευρύτερα για τη θετική επίδραση του *αγωνίζεσθαι* στην ψυχή, στα πλαίσια της επιδίωξης της αρετής στην αρχαία Ελλάδα, υπάρχει, ένας μεγάλος αριθμός αναφορών στην αρχαία ελληνική γραμματεία. Έτσι, ο Αλμπανίδης Ευάγγελος, μας πληροφορεί σχετικά με την άμεση -κατά Πλάτωνα-²⁰⁸ και την έμμεση σύμφωνα με τον Ισοκράτη²⁰⁹ ευεργετική επίδραση της άσκησης στην ψυχή.²¹⁰ Ομοίως, επισημαίνεται από τον Αλμπανίδη, τόσο η σπουδαιότητα της άσκησης για την ψυχική υγεία, όπως την αντιλαμβάνεται ο Ξενοφώντας,²¹¹ όσο και η αξία του αθλητισμού και της φυσικής αγωγής στη φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη.²¹² Επίσης, η μεταμόρφωση - χάρη στη συνεχή άσκηση και τον αγώνα - της άμετρης, εκτός ορίων, ανθρώπινης επιθετικότητας σε δημιουργικό δυναμισμό που επηρεάζει και τελικά διαπλάθει βέλτιστα την προσωπικότητα του ατόμου, αναφέρεται από το Λουκιανό.²¹³

Πολλά είναι τα παραδείγματα ανταγωνισμού, μεταξύ των Ελλήνων, τα οποία παραθέτει ο Νίτσε στο κείμενό του *Ο αγών στον Όμηρο* και καταδεικνύουν το οφειλόμενο στην ενδότερη ενορμητική του βάση, αίσθημα της αναγκαιότητας του αγώνα, που διακατείχε όλη την αρχαία ελληνική κοινωνία. Οι νέοι και οι εκπαιδευτές

²⁰⁷. Γκουλιώνης: *Αθλητισμός*, σελ.141.

²⁰⁸. Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 326c, 337c & Πλάτων, *Νόμοι*, Η.839e-840c.

²⁰⁹. Ισοκράτης, *Περί Αντιδόσεως*, 180.

²¹⁰. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.236-237.

²¹¹. Ξενοφώντας, *Απομνημονεύματα*, ΙΙΙ.12.6.

²¹². Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1337b & Αριστοτέλης, *Ηθικά*, 1104a & Αριστοτέλης, *Ρητορική*, 1360b.

²¹³. Λουκιανός, *Ανάχαρσις*, 18.

τους, οι αθλητές, οι φιλόσοφοι,²¹⁴ ακόμα και οι καλλιτέχνες ανταγωνίζονταν ο ένας τον άλλο:

«Για τους αρχαίους όμως, ο σκοπός της ανταγωνιστικής εκπαίδευσης ήταν η ευημερία του συνόλου της κρατικής κοινωνίας²¹⁵....κάθε Αθηναίος όφειλε να αναπτύξει τον εαυτό του στον ανταγωνισμό.... Δεν ήταν άμετρη και απεριόριστη φιλοδοξία, όπως συμβαίνει τις περισσότερες φορές σήμερα: ο νέος άνδρας όταν συμμετείχε στον αγώνα δρόμου, άλματος ή τραγουδιού σκεφτόταν το καλό της γενέθλιας πόλης του και ήθελε να προσθέσει στη δόξα της τη δική του²¹⁶.... Όπως οι νέοι που έπρεπε να εκπαιδευτούν ωθούνταν να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο έτσι και οι εκπαιδευτές τους ανταγωνίζονταν ο ένας τον άλλοακόμη και το γενικότερο είδος διδασκαλίας, αυτό που επιτυγχανόταν μέσω του δράματος, δινόταν στο λαό μόνο με τη μορφή ενός τεράστιου αγώνα μεταξύ των μεγάλων μουσικών και δραματουργών».²¹⁷

Όσον αφορά τη λειτουργία του ανταγωνισμού στους δραματικούς αγώνες, είναι χαρακτηριστική η τοποθέτηση του Winnington-Ingram Reginald Pepys:

«...σημαντική όψη της δραματικής εμπειρίας (η) αναλογία με τους μεγάλους ιερούς αγώνες του ελληνικού κόσμου , όπως ήταν οι Ολυμπιακοί και οι Πυθικοί. Και στις δύο περιπτώσεις το ανταγωνιστικό πνεύμα της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας, στοιχείο ενδημικό και εν δυνάμει διαλυτικό, αναγνωριζόταν και περιβαλλόταν με ιερό ένδυμα, καθώς η λαμπρή παράθεση των καρπών του συναγωνισμού αφιερωνόταν στη λατρεία των θεών. Οι δραματικές παραστάσεις της Αθήνας, όπως οι αθλητικοί αγώνες, όφειλαν μεγάλο μέρος της σημασίας τους ...στο γεγονός ότι ήταν διαγωνισμοί επιτευγμάτων μπροστά στα μάτια της κοινότητας».²¹⁸

Επίσης, ο Αλμπανίδης Ευάγγελος τονίζει το ρόλο του υποκειμενικού στοιχείου στον ανταγωνισμό κατά την τέλεση των μουσικών αγώνων στην

²¹⁴. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.116-17:Μιλώντας για τον Πλάτωνα, ο Νίτσε αναφέρει: «Αυτό που, για παράδειγμα, έχει ιδιαίτερη καλλιτεχνική σημασία στους διαλόγους του, είναι κατά το πλείστον αποτέλεσμα ενός ανταγωνισμού με την τέχνη των ρητόρων, των σοφιστών, των δραματικών ποιητών της εποχής του με σκοπό να μπορεί να πει στο τέλος: « Κοιτάξτε, μπορώ να κάνω ό, τι και οι μεγάλοι αντίπαλοί μου · και μάλιστα καλύτερα από εκείνουςΜόνον ο ανταγωνισμός με έκανε ποιητή, σοφιστή, ρήτορα!»

²¹⁵. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.97-9 & 114.

²¹⁶.Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.117: Η δόξα, όπως κάθε άλλου είδους ηθική έννοια ή πρακτική, αποτελεί με βάση τη νιτσεϊκή φιλοσοφία, επιφανιόμενη μορφοποίηση της ανάγκης για διατήρηση του αγώνα εσαεί και επιτελεί, ανεξάρτητα από την εμφανή της ταυτοποίηση (ηθική- κοινωνική- πολιτιστική), το ρόλο της στη διαδικασία συνέχισης και πλήρωσης των σκοπών του αγώνα.

²¹⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.115-16.

²¹⁸. Winnington: «*Τραγωδία*», σελ.355.

αρχαιότητα-οι οποίοι κατά πάσα πιθανότητα ήταν ταυτόχρονα και διαγωνισμοί ποίησης και όρχησης (χορού).²¹⁹ Σύμφωνα με τον Αλμπανίδη:

«..η ανακήρυξη του νικητή στα γυμνικά αγωνίσματα ήταν ξεκάθαρη για όλους, κριτές και θεατές και δεν υπήρχε αμφισβήτηση ...Στους μουσικούς όμως αγώνες οι κριτές αποφάσιζαν μέσα από υποκειμενική κρίση και πολλές φορές η κρίση των κριτών επηρεαζόταν από καταστάσεις πέρα και έξω από το επίπεδο των διαγωνιζομένων. Η υποδοχή και η ανταπόκριση του κοινού μετά την εκτέλεση ενός μουσικού έργου για παράδειγμα έπαιζε καθοριστικότατο ρόλο στην ψήφο των κριτών, άσχετα αν υπήρχαν ατέλειες στη μουσική παρουσίαση»²²⁰

Από τα παραπάνω τεκμαίρεται η απόλυτη και καθολική λειτουργία του ανταγωνίζεσθαι και στους μουσικούς αγώνες, όπου παρά το γεγονός, πως το σύστημα αξιολόγησης δεν ήταν αντικειμενικό, η φυσική ανάγκη για αγώνα, υπερέβαινε αυτό το «έλλειμμα», λόγω της υποκειμενικής διάστασης, επιτρέποντας, αλλά και προτρέποντας στη διεξαγωγή αγώνων αυτού του είδους. Μπορεί να ειπωθεί, πως η καθοριστική συμμετοχή του κοινού στους μουσικούς αγώνες, ήταν μια προσπάθεια αντιστάθμισης της απουσίας αντικειμενικής κρίσης, καθιστώντας επί της ουσίας και τους θεατές ενεργά μέλη στο μουσικό αγώνα. Βλέπουμε λοιπόν, πως αν και οι μουσικοί αγώνες θεωρούνταν, εξαιτίας της υποκειμενικής κρίσης στην ανάδειξη των νικητών, υποδεέστεροι των γυμνικών,²²¹ εντούτοις ο ανταγωνισμός υφίστατο ενστικτωδώς και σε αυτούς, πραγματώνοντας έτσι το καθολικό και απόλυτο του αγωνίζεσθαι κατά την αρχαιότητα, όπως υποστηρίζει και ο Νίτσε.²²²

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται από το Νίτσε, στις περιπτώσεις σπουδαίων ατομικών επιτυχιών, οι οποίες αποτελούν έναυσμα για την εκδήλωση ανταγωνιστικής διάθεσης, που στη συνέχεια θα οδηγήσει σε ανάλογης τάξης κατορθώματα: *«Όλοι οι μεγάλοι Έλληνες δίνουν τη σκυτάλη του ανταγωνισμού· κάθε μεγάλη αρετή αναφλέγει ένα*

²¹⁹. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.274-5: Το αγωνιστικό πρόγραμμα των μουσικών αγώνων μπορεί να περιελάμβανε: α) αγώνες στην απαγγελία επικών ποιημάτων (ραψωδίας), β) αγώνες *κιθαρωδίας* δηλαδή διαγωνισμού στο τραγούδι με συνοδεία κιθάρας και αγώνες *αυλωδίας* διαγωνισμού στο τραγούδι με συνοδεία αυλού, γ) αγώνες οργανοπαικτών (κιθάρες και αυλησμός), δ) χορευτικοί αγώνες ομαδικοί και ατομικοί, ε) δραματικοί διαγωνισμοί.

²²⁰. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.276-7

²²¹. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.277: *«Τέλος αξίζει να σημειώσουμε ότι σε ένα μεγάλο αριθμό αγώνων οι μουσικοί διαγωνισμοί συνυπήρχαν με τους γυμνικούς αγώνες. Μια από τις αξιοσημείωτες εξαιρέσεις ήταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες όπου ποτέ δεν εισήχθησαν στο αγωνιστικό πρόγραμμα οποιουδήποτε είδους καλλιτεχνικοί διαγωνισμοί».*

²²². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.110-17.

καινούργιο μεγαλείο». ²²³ Χαρακτηριστική των παραπάνω, σε πολιτικό επίπεδο, είναι η περίπτωση του νεαρού Θεμιστοκλή, ο οποίος δεν μπορούσε να κοιμηθεί, επειδή σκεφτόταν τις δάφνες του Μιλτιάδη. Έτσι, σύμφωνα με το Νίτσε, «η πρόωρα αφυπνισμένη ορμή του απελευθερώθηκε στον μακρόχρονο συναγωνισμό του με τον Αριστείδη αναπτύσσοντας εκείνη την καθαρά ενστικτική μεγαλοφυΐα στην πολιτική δράση που μας περιγράφει ο Θουκυδίδης». ²²⁴ Ακόμα, ο Γερμανός φιλόσοφος αναφέρει την απάντηση που δόθηκε από έναν ονομαστό αντίπαλο του Περικλή όταν ρωτήθηκε αν αυτός ή ο Περικλής ήταν ο καλύτερος παλαιστής στην πόλη. Απάντησε λοιπόν ο συναθλητής του Περικλή: «Ακόμη κι όταν τον βάζω κάτω, αρνείται ότι έχει πέσει και πετυχαίνει το σκοπό του πείθοντας για το αντίθετο εκείνους που τον είδαν να πέφτει.». ²²⁵ Εδώ, κατά το Νίτσε, αποδίδεται εναργώς, η εσωτερη συνείδηση του ατόμου, όσον αφορά τη σημασία του αδιαλείπτως αγωνίζεσθαι, και όχι, όπως είναι δυνατό να θεωρηθεί σε μια ψυχολογικού τύπου ανάλυση, ένας άκρατος εγωισμός, που δεσμευτικά υπαγορεύει τη μη αποδοχή της ήττας. Άλλωστε, σύμφωνα και με τον Cox, Christopher, ²²⁶ «ο αγώνας είναι φύση, ζωή απεχθάνεται την κυριαρχία του ενός και αναζητά διαρκώς νέες συγκρούσεις, καινούργιους ανταγωνισμούς».

Σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής των αρχαίων Ελλήνων, ατομικές και συλλογικές, ²²⁷ ο ανταγωνισμός αποτελούσε την κινητήριο δύναμη και δεν νοούνταν η καλλιέργεια οιασδήποτε ικανότητας, εκτός του αγώνα. ²²⁸ Για τον Kaufmann, Walter, ²²⁹ ο Νίτσε, παρουσιάζει τον αγώνα ως την βασική οδό προσέγγισης και ανάλυσης όλων των δραστηριοτήτων των Ελλήνων, της ίδιας της αρχαίας ελληνικής κουλτούρας εν γένει, συμπεριλαμβανομένου του αθλητισμού, αλλά και της υψηλότερης διανόησης, την οποία θεωρεί προϊόν πνευματικού ανταγωνισμού. Έτσι, ακόμα και οι μεγαλοφυΐες, ιδιαιτέρως αυτές, έπρεπε να συνεχίζουν την άμιλλα μεταξύ τους, ώστε να είναι εξασφαλισμένη η παραγωγή τους στο διηνεκές, κάτι που δεν θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί χωρίς αγώνα. ²³⁰ Ως εκ τούτου, για τους Έλληνες,

²²³ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.113.

²²⁴ Πλούταρχος, *Βίοι παράλληλοι*, Θεμιστοκλής, III, Θουκυδίδης, *Ιστορία* I. 90-93, Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.113.

²²⁵ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, Περικλής, VIII & Νίτσε, *Κείμενα*, σελ.113.

²²⁶ Cox : “Nietzsche”, p.233 & 245.

²²⁷ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114-17.

²²⁸ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114-15: «Κάθε χάρισμα πρέπει αναγκαστικά να αναπτυχθεί μέσα στον αγώνα».

²²⁹ Kaufmann: *Nietzsche*, p.192.

²³⁰ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114: «Πρόκειται για μια αντίληψη που είναι εχθρική προς την αποκλειστικότητα της μεγαλοφυΐας με τη σύγχρονη έννοια, αλλά που προϋποθέτει πως, σε μια φυσική τάξη των πραγμάτων,

αποτελούσε αδήριτο ανάγκη να προφυλαχθεί αυτή η ζωτική λειτουργία του ανταγωνισμού, προκειμένου να συνεχίσουν να υπάρχουν. Το ρόλο της «εποπτείας» της απρόσκοπτης συνέχισης του αγώνα στους Έλληνες, αναγνωρίζει ο Νίτσε, στα πρόσωπα των πανίσχυρων και αθάνατων θεών.

Η εν δυνάμει κατάκτηση από ένα άτομο ή ένα σύνολο ατόμων (πόλη) της απόλυτης κορυφής, της επιτυχίας και της δόξας, το ωθούσε αυτομάτως σε πράξεις αλαζονείας, ενεργοποιούσε την «ύβριν», με συνέπεια τη «μήνιν» των θεών,²³¹ που κατά το Νίτσε, το βαθύτερο νόημά της ήταν να προστατέψει τη διαρκή λειτουργία του ανταγωνισμού, κατατροπώνοντας αυτόν που εμφανιζόταν, ως ο κατά πολύ καλύτερος των άλλων,²³² θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τη διαδικασία του αγώνα, εφόσον, πιθανά, αφαιρούσε από τους άλλους, λόγω της μέγιστης ικανότητας του, το κίνητρο

υπάρχουν αρκετές μεγαλοφυΐες, οι οποίες παρακινούν η μία την άλλη σε δράση, μένοντας συγχρόνως μέσα στα όρια του μέτρου..... ως μέσο προστασίας εναντίον της μεγαλοφυΐας απαιτεί- την ύπαρξη – μιας δεύτερης μεγαλοφυΐας».

²³¹. Θουκυδίδης, *Ιστορία*, I.126, 4 & Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ.300: «Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Αθηναίου Κύλωνα, που μετά τη νίκη του στον δίαυλο, «επί τυραννίδι εκόμησε». Ο Κύλων ...κατέλαβε την Ακρόπολη των Αθηνών με πρόθεση να γίνει ο ίδιος τύραννος της πόλης, αλλά το κίνημα απέτυχε, καταλήγοντας στο γνωστό 'Κυλώνειον άγος'. Αποτέλεσμα της προσπάθειας του Κύλωνα να γίνει τύραννος ήταν να μισηθεί πολύ από τους Αθηναίους. Ανάλογα μισηθήκε και ο Χαίρων της αχαϊκής Πελλήνης, τέσσερις φορές ολυμπιονίκης και δύο ισθμιονίκης, όταν δέχτηκε το 'επονείδιστο δώρο' του Μεγάλου Αλεξάνδρου να κυβερνήσει με μακεδονική υποστήριξη ως τύραννος την πατρίδα του. Παρόμοια με την ενέργεια του Κύλωνα είναι κι αυτή του Τιμασίθεου απ' τους Δελφούς, νικητή στο παγκράτιο, που στην τελευταία του προσπάθεια να καταλάβει μαζί με τον Ισαγόρα την Ακρόπολη των Αθηνών, με σκοπό να γίνει ο Ισαγόρας τύραννος της πόλης, συνελήφθη μαζί με άλλους και καταδικάστηκε από τους Αθηναίους σε θάνατο για το έγκλημά του».

²³². Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ. 181-2: Εδώ αξίζει να σημειωθεί η σπουδαιότητα, αλλά και η χρησιμότητα της κατασκευής ανδριάντων των ολυμπιονικών κατά τη αρχαία εποχή. Σύμφωνα με τη Γογγάκη Κωνσταντίνα: «...η κατασκευή των ανδριάντων... ήταν ένα ακόμη δείγμα της λατρείας των νικητών... μερικές φορές μάλιστα θεωρούσαν πως οι ανδριάντες των νικητών... είχαν και θεραπευτικές ιδιότητες, ενώ κάποιοι, όπως οι Θάσιοι στο άγαλμα του Θεαγένους, νομίζουν άτε θεώ θύειν, θυσίαζαν δηλαδή στους ανδριάντες σαν σε θεό». Τα παραπάνω μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο της νιτσεικής σκέψης για τη διαφύλαξη του αγώνα, καθώς με τη συμβολική θεοποίηση αυτών που εμφανίζονταν ως υπεράνω όλων των άλλων (ολυμπιονίκες), τους δίνονταν (στους ολυμπιονίκες) η δυνατότητα να απολαύσουν θεϊκές τιμές, όντας θνητοί, πιθανά, αποδυναμώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την όποια διάθεση για στρεβλή χρήση της δόξας τους, γεγονός, που θα είχε σαν συνέπεια τη μήνιν των θεών. Έτσι, οι έχοντες επιτύχει υψηλά επιτεύγματα βίωναν μια κατάσταση που αρμόζει σε θεούς- εκτός ανθρώπινου ανταγωνισμού- διατηρώντας όμως ταυτόχρονα και την ανθρώπινή τους υπόσταση. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω συλλογιστική, οι ολυμπιονίκες για παράδειγμα, μετέχοντας συμβολικά του θεϊκού, αφενός δεν προκαλούσαν την οργή των θεών (αφού είχαν ανέλθει στο επίπεδό τους) και αφετέρου το πρότυπό τους αποτελούσε κίνητρο για τους άλλους, όσον αφορά τη συνέχιση του αγώνα για την κατάκτηση ανάλογων νικών. Σαφώς βέβαια μπορεί να ειπωθεί, πως η συμβολική θεοποίηση, ήταν δυνατό να οδηγούσε σε πράξεις καπηλείας του θεϊκού, σε ενέργειες αλαζονείας από μέρους των νικητών που τώρα έγιναν «θεοί». Το στοιχείο της οίησης, σίγουρα ενυπάρχει στην ανθρώπινη φύση, όμως είναι θέμα του ατόμου πως θα χειριστεί την κυρίαρχη αυτόνομη βούλησή του, δηλαδή, προς ποια κατεύθυνση θα στρέψει τον υπαρξιακό του προσανατολισμό. Αυτό ακριβώς συνέβαινε με τον αρχαίο ελληνικό κόσμο που ήταν συνολικά προσανατολισμένος προς το ιδεώδες της αρετής. Οι περιπτώσεις πράξεων ύβρεων από την πλευρά των νικητών αποτελούν μάλλον τις εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον παραπάνω κανόνα.

για αγώνα.²³³ Ο Νίτσε αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αυτός είναι ο πυρήνας της ελληνικής ιδέας του ανταγωνισμού: απεχθάνεται την κυριαρχία ενός μόνο ατόμου και φοβάται τους κινδύνους που συνεπάγεται αυτή».²³⁴

Σ' αυτή την κατεύθυνση αποφυγής της κυριαρχίας του απόλυτου, προκειμένου να διασφαλιστεί ο αγώνας, κινείται και η σαφώς επικριτική στάση των αρχαίων Ελλήνων προς την έντονη αθλητική εξειδίκευση, η οποία, ως μία ακόμα ακραία μορφή μονοδιάστατης αντίληψης των πραγμάτων, οδηγεί στην υπερβολή. Μιλούμε δηλαδή, για την προσπάθεια επίτευξης απόλυτων στόχων, εκτός μέτρου και αρμονίας, που εν τέλει γίνεται τρόπος ζωής,²³⁵ και διαστρέφει τα ευεργετήματα του αγώνα.²³⁶ Έτσι, τελικά, μιλώντας γενικότερα, αν και είναι δυνατό ένα άτομο να οδηγηθεί στην επιτυχία, μέσα από την αυτή την ολοκληρωτική ενασχόληση με ένα αντικείμενο-κάτι που ισχύει κυρίως στις μέρες μας- εντούτοις, μια τόσο «μεγαλειώδης και λαμπρή πράξη», που θα θέσει το άτομο εκτός συναγωνισμού, στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, προκαλούσε σύμφωνα με το Νίτσε, τον ανταγωνισμό των θεών, οι οποίοι, όπως είναι φυσικό, μπροστά στο διαφαινόμενο κίνδυνο απουσίας του αγωνιζέσθαι εξαφάνιζαν το άτομο.²³⁷

Η θεϊκή αυτή επέμβαση θα πρέπει να θεωρηθεί, με βάση τη νιτσεική φιλοσοφία, μάλλον στα πλαίσια μιας ανάγκης εκλογίκευσης-προσέγγισης μέσω της διάνοιας από μέρους των ανθρώπων του αυτογενούς μηχανισμού διαφύλαξης της ζωογόνου δράσης του ανταγωνισμού.²³⁸ Τα παραπάνω (αλαζονικές πράξεις

²³³ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.117-19.

²³⁴ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114.

²³⁵ Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.334 & Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ.327: «Κριτική ασκήθηκε και στον τομέα της καθημερινής διαβίωσης των αθλητών, κυρίως για τη μονομέρεια στην οποία οδηγείται ο τρόπος ζωής τους με την υπερβολή στην άσκηση».

²³⁶ Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ.328: «...η αποκλειστική ενασχόληση με τη γυμναστική προάγει την αγριότητα και την σκληρότητα, πολύ πέραν του ορίου της ανδρείας».

²³⁷ Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, VI.133-136 & Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.117-18: Ο Νίτσε, αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ατόμου, που λόγω μεγαλείου, εξετράπη από τη σφαίρα του αγώνα ή ετέθη *hors de concours* (εκτός συναγωνισμού) και στη συνέχεια καταστράφηκε, τον νικητή στρατηγό της μάχης του Μαραθώνα (490 π. Χ), Μιλτιάδη. Σύμφωνα με τον Νίτσε, ο Μιλτιάδης μετά την απaráμιλλη νίκη του και αισθανόμενος πολύ πιο πάνω από τους συμπολίτες του, ένωσε να τον κυριεύει, «...μια ταπεινή επιθυμία για εκδίκηση, εναντίον ενός πολίτη της Πάρου, με τον οποίο είχε έχθρα από παλιά. Για να ικανοποιήσει την επιθυμία του αυτή, έκανε κακή χρήση της φήμης του, της δύναμής του μέσα στο κράτος και της αξιοπρέπειάς του ως πολίτη και κατέληξε να ατιμαστεί... Μετά τη μάχη του Μαραθώνα, ο φθόνος των αθάνατων θεών είχε πέσει επάνω του. Κι αυτός ο θεϊκός φθόνος αναφέρεται όταν κοιτά έναν άνθρωπο δίχως ανταγωνιστή, δίχως αντίπαλο και μοναχικό στο ύψος της φήμης». Τέλος, οι θεοί «...τον σπρώχνουν σε μια πράξη ύβρεως που τον κάνει να καταρρεύσει».

²³⁸ Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.121 & Νίτσε: *Επιστήμη*, σελ.132-34: Δεν περιμένει κανείς από το Νίτσε να χρωματίσει θεολογικά το στοχασμό του, ακόμα και αν πρόκειται για τους θεούς των αρχαίων Ελλήνων. Εξάλλου, είναι χαρακτηριστική η αρνητική τοποθέτησή του για τη «μεταφυσική παρηγοριά» της

ανθρώπων - τιμωρία θεών - διαδικασία διατήρησης αγώνα) ισχύουν και για τις περιπτώσεις των πόλεων, όταν εξαιτίας της ολοκληρωτικής υπεροχής τους, «προκαλούν με πράξεις ύβρεως την ίδια τους την πτώση»,²³⁹ γεγονός που συμβαίνει στα πλαίσια της φυσικής ροής των πραγμάτων, που απαγορεύει τη μοναδική επικράτηση, με σκοπό την αδιάκοπη ανταγωνιστική δράση.²⁴⁰ Ο Νίτσε δεν αφήνει περιθώρια για παρανοήσεις: «*Η Σπάρτη και η Αθήνα παραδόθηκαν στους Πέρσες... πρόδωσαν το ελληνικό πνεύμα αφού εγκατέλειψαν την πιο ευγενή και θεμελιώδη ελληνική ιδέα: τον ανταγωνισμό*».²⁴¹

Αγώνας και ηθική. Οι απόψεις του Νίτσε, για τη βαθύτερη, ενστικτική και οντολογική βάση του αγώνα, αναλύονται μέσα από την παρουσίαση του αγώνα κατά την ομηρική περίοδο στους Έλληνες, στον «*πιο ανθρώπινο λαό της αρχαιότητας*»,²⁴² στον οποίο όλες οι δραστηριότητες σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο (πόλεων), πραγματοποιούνται διά του ανταγωνισμού²⁴³ και υπέρ της συνέχισης αυτού. Το πρωτόγονο επιθετικό ένστικτο μέσα στον ανταγωνισμό παίρνει τη μορφή μιας σύγκρουσης μεταξύ ατόμων ή ομάδων εντός ορίων, θεσπισμένων ή εθμικά κατοχυρωμένων,²⁴⁴ όπου οι συμμετέχοντες προσέρχονται να αγωνιστούν έχοντας την ακράδαντη πεποίθηση, πως υπηρετούν σκοπούς που άπτονται, κατά περίπτωση, της φαινομενικής πραγματικότητας σε κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό επίπεδο από τη μια, και από την άλλη, μιας ενδότερης μεταφυσικής διάστασης (ηθική, ιδανικά, μεταθανάτια δόξα).²⁴⁵

παρέμβασης του από μηχανής θεού στις τραγωδίες του Ευριπίδη, αλλά και η απορριπτική του θέση, σχετικά με τις από καθ' έδρας θεόσταλτες κατευθυντήριες εντολές και πρακτικές ζωής, με την, εκτός των άλλων, περίφημη φράση, ο «θάνατος του Θεού».

²³⁹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.118-19: «*Η Αθήνα, που εκμηδένισε την ανεξαρτησία των συμμάχων της και τιμώρησε αυστηρά τις εξεγέρσεις των υποταγμένων σ' αυτή · η Σπάρτη, που μετά τη μάχη στους Αιγούς Ποταμούς άφησε την υπεροχή της να πέσει ακόμα πιο βαριά και σκληρά πάνω στην Ελλάδα: και οι δύο ακολουθώντας το παράδειγμα του Μιλτιάδη, προκάλεσαν τη ίδια τους την πτώση, με πράξεις ύβρεως*».

²⁴⁰. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.117: «*..οι Έλληνες... δεν μπορούσαν τη δόξα δίχως να συνεχίζεται ο ανταγωνισμός, ούτε την επιτυχία ως τελείωμα του ανταγωνισμού*».

²⁴¹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.119.

²⁴². Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.106.

²⁴³. Wang : “Ancient αγών”, p.6806.

²⁴⁴. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.29-30: Τα είδη αγώνων που περιγράφονται στα ομηρικά έπη είναι: α) επιτάφιοι αγώνες, β) αγώνες για φιλοξενία, γ) αγώνες για ψυχολογικούς λόγους, δ) αγώνες που διεξάγονται έπειτα από πρόσκληση ή εξαναγκασμό.

²⁴⁵. Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ.55-58: «*Η κοινωνική δομή που περιγράφεται στην Ιλιάδα δίνει την βεβαιότητα ότι περιγράφεται μια κοινωνία άριστων... η άλκή, η πολεμική και σωματική ικανότητα, η γενναιότητα, ... αποτελούν τα χαρακτηριστικά του προτύπου που προβάλλεται ώστε να κυριαρχεί το ηρωικό ιδεώδες... σκοπός της νίκης στον αθλητικό αγώνα είναι και για τα δύο έπη η ανάδειξη της αρετής... ο μαχητής φτάνει ως τα όρια του θανάτου, προκειμένου να κατακτήσει το ιδεώδες της*

Έτσι, εκ προοιμίου, οι λαμβάνοντες μέρος στον αγώνα, έχουν θέσει εαυτόν, στην κατεύθυνση που επιβάλλουν οι εξωτερικές, αλλά και εσωτερικές συνθήκες του περιβάλλοντός τους. Ένα περιβάλλον, που βρίσκεται ήδη στην «υπηρεσία» της φύσης, η οποία έχει θέσει τις προδιαγραφές, προκειμένου να είναι δυνατή η παρουσία της σε επίπεδο συνειδητότητας, ουσιαστικά η πλήρωση της ίδιας στην ολότητά της, συμπεριλαμβανομένων ακόμα και των συντριπτικά ακραίων χαρακτηριστικών της, όπως αυτά εκδηλώνονται, με μέτρο, στον ανταγωνισμό. Έτσι λοιπόν, με βάση τα παραπάνω, τα ιδεώδη της αρετής ή του ηρωισμού, από τα οποία εμφορούνται οι αγωνιζόμενοι, αποτελούν επιφαινόμενα του βαθύτερου οντολογικού υποστρώματος, και κατ' αυτόν τον τρόπο επιτελούν τη λειτουργία τους, ως απαραίτητα στοιχεία ηθικής υφής, εξασφαλίζοντας επί της ουσίας την ομαλή ροή του αγώνα.

Η αιδώς. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της σημασίας που αποδιδόταν στο στοιχείο της αιδούς (ευγένεια- σεβασμός- μετριοφροσύνη- τιμιότητα) σε σχέση με τη διεξαγωγή των αγώνων στους αρχαίους Έλληνες. Ενώ είναι εμφανές πως η αιδώς ήταν ένα ακραιφνές ηθικό παράγωγο και εντάσσονταν στο σύστημα αξιών της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας, μια πιο εμβριθής ματιά, με βάση τη νιτσεική φιλοσοφία, μπορεί να φανερώσει, χωρίς να καταργήσει την προηγούμενη ηθική προσέγγιση, το λειτουργικό ρόλο της αιδούς στο φυσικό «μηχανισμό» διατήρησης του αγώνα. Ο Μουρατίδης Ιωάννης αναφέρει σχετικά:

*«Η αιδώς ήταν αντίθετη από αυτή που οι αρχαίοι αποκαλούσαν ύβρις και η οποία ως γνωστόν τιμωρούνταν από τη Νέμεση. Η αιδώς ήταν αυτή που έκανε τον αθλητή αγαπητό όχι μόνο στους θεούς, αλλά και στους ανθρώπους, εμποδίζοντας τον νέο να κάνει κακή χρήση της δύναμής του ή να επιδιώξει τη νίκη με αθέμιτα μέσα. Η αιδώς υπενθύμιζε στον αθλητή να σέβεται τον αντίπαλό του, διότι χωρίς αυτόν δεν θα υπήρχε αγώνας και συναγωνισμός...».*²⁴⁶

Επισημαίνεται εδώ, πως τελικά, ο σεβασμός στον αντίπαλο, διαφυλάττει, κατά κύριο λόγο, τον ίδιο τον αγώνα και τον συναγωνισμό. Μόνο που η ασυνείδητη αυτή

ανδρείας... ο αγωνιστικός χώρος είναι ο τόπος που επιδιώκεται με κάθε κόπο η κατάκτηση του σεβασμού και του κλέους... η νίκη κατά συνέπεια και η τιμή αποτελούν τις ύψιστες ηθικές αξίες στον κόσμο του Ομήρου... στον αθλητικό αγώνα... η συμπεριφορά του ήρωα ρυθμίζεται απ' τους κανόνες και τις αξίες του επικού ηρωικού κώδικα, στον οποίο πρωτοκαθεδρία κατέχει η έννοια της τιμής... είναι σημαντική η ανάδειξη της ανδρείας μέσω των αγωνισμάτων, καθώς έτσι φανερώνει κανείς τον χαρακτήρα και την δύναμή του, γεγονός που προκαλεί την κοινωνική του καταξίωση».

²⁴⁶. Μουρατίδης : *Ιστορία*, σελ.310-11.

ανάγκη διατήρησης της συνέχειας του αγώνα, ως στοιχείου ζωτικής σημασίας για το κράτος, αλλά και την ίδια την ύπαρξη τη στιγμή που ο αγώνας είναι οντολογικά ανυψωμένος σε κοσμική αρχή,²⁴⁷ αποκτά για τα άτομα, σε επίπεδο συνειδητότητας, την προσήκουσα επιφαινόμενη μορφοποίηση, ηθική εν προκειμένω.

Η κατά Νίτσε «ηθική» του αγώνα. Έχουν τονιστεί εμφατικά από τον Νίτσε, από τη μια η σοβαρότητα της συνέχειας του «παιχνιδιού των ανταγωνιζόμενων δυνάμεων»,²⁴⁸ και από την άλλη η διαφορετική αντίληψη των ηθικών εννοιών,²⁴⁹ βάσει της ενστικτώδους λογικής που προτείνει ο φιλόσοφος. Το περιεχόμενο της νιτσεϊκής «ηθικότητας» προωθεί την ενεργοποίηση και τη συστράτευση των όλων εγγενών τάσεων του ανθρώπου, πέρα από τις έννοιες του καλού ή του κακού, προς όφελος της πορείας εξύψωσης των δυνατοτήτων του όντος. Χαρακτηριστική είναι και η σχετική άποψη του Bollnow: «Αυτή η 'ανηθικότητα', όπως ο Nietzsche προκλητικά τη διατύπωσε, είναι, αν την εξετάσει κανείς βαθύτερα, μόνο μια έκφραση, μιας νέας, ανώτερης ηθικής, που απαιτεί από τον άνθρωπο να φτάσει στα άκρα των δυνάμεών του».²⁵⁰

Επίσης, σε κείμενό της, η Acampora, Christa Davis, παρουσιάζει τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενός «άλλου» είδους, αγωνιστικού ήθους, το οποίο μπορεί να παραχθεί εντός του νιτσεϊκού αγώνα. Σύμφωνα με τη συγγραφέα ο τρόπος με τον οποίο ο ανταγωνισμός μορφοποιεί και κατευθύνει τις έντονες συγκρούσεις που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη ύπαρξη, μπορεί ανάλογα να μετασχηματίσει τις αξίες σε ένα «αγωνιστικό ήθος», το οποίο θα είναι δυνατό να ενταχθεί στην ιδιαίτερη νιτσεϊκή φυσιολογία τόσο του αγώνα, όσο και της τέχνης.²⁵¹ Έτσι, το άτομο, μπορεί όχι μόνον να δικαιώνει την ύπαρξή του, αλλά και να επιζητά την οντολογική του πρόοδο μέσα στον αγώνα,²⁵² τόσο με την αναγνώριση της αισθητικής, ως μοναδικής μεταφυσικής δυνατότητας,²⁵³ όσο και με την πραγμάτωση ακόμα και των ακραίων φυσικών προδιαγραφών του, που τελικώς οδηγούν στην παραγωγή μεγαλοφυϊών, Καθίσταται λοιπόν σαφές, πως κάθε παράμετρος εμπλεκόμενη στον ανταγωνισμό,

²⁴⁷ Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ.39.

²⁴⁸ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.114.

²⁴⁹ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.110.

²⁵⁰ Bollnow: *Παιδαγωγική*, σελ.14.

²⁵¹ Acampora: "Naturalism", p.326.

²⁵² Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99. & σελ.114

²⁵³ Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.32: «*Η τέχνη και όχι η ηθική, είναι η αληθινή μεταφυσική δραστηριότητα του ανθρώπου*»

κοινωνική, πολιτική ή άλλη, είναι a priori ορμεμφυτικά προσανατολισμένη στην διατήρηση του *αγωνίζεσθαι*, με απώτερο σκοπό την εκπλήρωση της φυσικής αποστολής του αγώνα.²⁵⁴

²⁵⁴. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ. 255-259.

ΑΓΩΝΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Εκπαίδευση και αθλητισμός: λειτουργικοί ορισμοί

Η ανάλυση της λειτουργίας του νιτσεϊκού *αγωνίζεσθαι*, η οποία επιχειρήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ισχύει στον απόλυτο βαθμό τόσο για τον αθλητισμό, όσο και για την εκπαίδευση, υπό την έννοια της παρουσίας των, ως πεδίων πραγμάτωσης των προδιαγραφών, του κατά Νίτσε αγώνα, (τιθάσωση επιθετικών ορμών-παραγωγή έργου-μεγαλοφυΐα) στο επίπεδο της επιφαινόμενης πραγματικότητας. Έχει αναφερθεί άλλωστε, πως το καταγεγραμμένο στο γενετικό κώδικα, αρχέγονο πολεμικό ένστικτο, μετατρέπεται διά του αγώνα σε κράτος, εντός του οποίου στη συνέχεια, προωθείται μέσω του αέναου ανταγωνισμού ατόμων ή ομάδων, η ίδια η ύπαρξη (με στόχο την κορύφωση στο πρόσωπο της μεγαλοφυΐας). Βάσει των παραπάνω, όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες στα πλαίσια του κράτους, όπως οι αθλητικές αναμετρήσεις και οι κάθε είδους ανταγωνιστικές ή συναγωνιστικές δράσεις, πνευματικές ή μη, μέσα στην εκπαίδευση, αποτελούν διαυγείς εκφάνσεις του αγώνα.

Πρέπει ακόμα να τονιστεί, πως οι έννοιες της άθλησης και της εκπαίδευσης, χρησιμοποιήθηκαν στη παρούσα εργασία, λαμβάνοντας υπόψη την κοινή, όπως προκύπτει από τη νιτσεϊκή θέαση των πραγμάτων, αγωνιστική και παιδευτική τους βάση, ώστε να αναδειχθεί, μέσω της νοηματικής σύγκλισης των δύο εννοιών, η ταυτόσημη λειτουργική τους δράση. Η προσπάθεια απόκτησης γνώσεων, οι οποίες στη συνέχεια θα εκφραστούν ως δεξιότητες ορίζει τη διαδικασία της εκπαίδευσης,²⁵⁵ είτε πρόκειται οι γνώσεις αυτές να εκφραστούν ως κινητικές, είτε ως γνωστικές δεξιότητες. Έτσι, επί της ουσίας, μιλούμε για τη δομή και τη λειτουργία του οικοδομήματος απόκτησης γνωστικών, κινητικών και πνευματικών δεξιοτήτων, δηλαδή της εκπαίδευσης, ως θεσμικά κατοχυρωμένης διαδικασίας παροχής μορφωτικών αγαθών, η οποία περικλείει το σύνολο των παραπάνω (γνώσεων και δεξιοτήτων),²⁵⁶ ως εκ τούτου και τον αθλητισμό-εννοούμενο ως φυσική αγωγή και

²⁵⁵. Καρακατσάνης: *Φιλοσοφία*, σελ.41.

²⁵⁶. Η παροχή ηθικών αξιών, υπό τη μορφή της αγωγής στην εκπαίδευση και στον αθλητισμό δεν αποσιωπάται στην παρούσα φάση, αλλά παρουσιάζεται στη συνέχεια, στο βαθμό που σχετίζεται διαλεκτικά με το γενικότερο εκπαιδευτικό εγχείρημα.

σχολικό αθλητισμό. Οι προαναφερθείσες μορφές αθλητικής δραστηριότητας (φυσική αγωγή-σχολικός αθλητισμός), υφίστανται μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία τυπικώς, αλλά και ορίζονται ουσιαστικώς από τα χαρακτηριστικά της παιδείας (διδασκαλία γνώσεων-απόκτηση δεξιοτήτων) καθώς και από την αλληλοσυμπληρωματική μεταξύ τους ενέργεια σε ένα παιδαγωγικά σχεδιασμένο πρόγραμμα, που σκοπό έχει να ολοκληρώσει την ανάπτυξη των μαθητών σε όλα τα επίπεδα, το σωματικό, το ψυχικό και το πνευματικό.²⁵⁷ Με βάση τα παραπάνω λοιπόν, κρίνεται απαραίτητο να υπάρξει διαφοροποίηση στις περιπτώσεις εκείνες που ο αθλητισμός, είτε θεωρείται μονοδιάστατα και λανθασμένα ως «χώρος» προαγωγής του σωματικού στοιχείου έναντι του πνευματικού, είτε, είναι προσανατολισμένος μονομανώς στην απόλυτη επικράτηση και στον πρωταθλητισμό (αγωνιστικός - επαγγελματικός αθλητισμός), γεγονός, που αλλοιώνει το υγιές αγωνιστικό και παιδευτικό περιεχόμενο του.

Εννοιολόγηση της εκπαίδευσης. Όσον αφορά την εκπαίδευση, αξίζει να αναφερθεί, πως η εννοιακή της προσέγγιση έγινε όσο το δυνατόν εγγύτερα στο φιλοσοφικό και στοχαστικό ορίζοντα της νιτσεικής σκέψης, που επιβάλλει την έξοδο από διαδικαστικές συμβάσεις ή παγιωμένες θεσμοθετήσεις. Έτσι, σε μια προσπάθεια υπέρβασης (όχι κατάργησης) του ορισμένου και συγκεκριμένου ρόλου της εκπαίδευσης, είτε, ως «*συστηματικής διαδικασίας μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο*, είτε ως *θεσμού που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων του ανθρώπου, μέσα από ειδικά ιδρύματα (σχολεία) και συγκεκριμένες μεθόδους*»,²⁵⁸ θεωρούμε την εκπαίδευση, σαφώς εντός του ειδικού της πλαισίου- της σπουδής και των δεξιοτήτων- αλλά ταυτόχρονα, ως βασικό ενεργούν στοιχείο στη διαλεκτική σχέση μεταξύ της ίδιας και των εννοιών της αγωγής²⁵⁹ και της παιδείας.²⁶⁰ Μια τέτοια θέαση της εκπαίδευσης και μόνον δίνει διέξοδο στην προοπτική ανάδειξης του χαρακτήρα της αποστολής του Νίτσε για την

²⁵⁷. Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.244.

²⁵⁸. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.574.

²⁵⁹. Καρακατσάνης: *Φιλοσοφία*, σελ.41 : «*Η αγωγή πάλι αποτελώντας γνώση με την έννοια της φρονιμάδας, εμφανίζεται σαν το συστηματικό, στον ψυχισμό του ατόμου, συγκροτημένο συνειδησιακό εκείνο πλαίσιο, στο οποίο καλείται να περιορίσει το δυναμικό του "είναι" και εκφράζεται με τη συμπεριφορά*».

²⁶⁰. Καρακατσάνης: *Φιλοσοφία*, σελ.41-2.

εκπαίδευση, που δεν περιορίζεται στα στενά όρια των χρηστικών, έξωθεν δοθέντων γνώσεων, αλλά αποβλέπει στην εμπειρική αυτογνωσία και στα υψηλότερα πνευματικά πρότυπα των μεγαλοφυϊών, γεγονός που προϋποθέτει την υπέρβαση των καταπιεστικά στενών ορίων της τεχνικής-τεχνοκρατικής αντίληψης της εκπαίδευσης.

Έτσι, αυτή η οντολογική στόχευση που προτείνει ο Νίτσε, μπορεί να πραγματοποιηθεί εντός του «χώρου» συνύπαρξης της εκπαίδευσης, της αγωγής και της παιδείας, όπου τα παραπάνω στοιχεία υφίστανται σε μια διαλεκτική προοπτική οντολογικής ολοκλήρωσης του ατόμου. Σ' αυτή την εκπαιδευτική συνθήκη έχουμε από τη μια τα αντικείμενα των γνώσεων που θα μετατραπούν σε δεξιότητες (εκπαίδευση), καθώς και το ευρύτερο πλαίσιο των ηθικών και ψυχολογικών συνιστωσών του διαμορφούμενου συνειδησιακού πλαισίου του υποκειμένου, που θα εκφραστεί ως συμπεριφορά (αγωγή), ενώ, από την άλλη, ενεργοποιείται η ατομική βούληση προκειμένου να ενταθεί η δυναμικότητα και να πληρωθεί το όλον της μοναδικότητας του ανθρώπου, τόσο εξωτερικά (παρεχόμενες γνώσεις), όσο και εσωτερικά (νόηση- συναίσθημα- ενσωμάτωση αξιών) · αυτή είναι η φροντίδα της παιδείας.

Πρέπει λοιπόν να αποσαφηνιστεί, πως κάθε αναφορά στην εκπαίδευση σε σχέση με τη νιτσεική σκέψη και πιο συγκεκριμένα την έννοια του αγώνα, μπορεί να περιλαμβάνει το κατά περίπτωση ιδιοσυγκρασιακό στοιχείο της εκάστοτε μορφής παιδείας²⁶¹ ή και τη θεσμική υπόσταση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας, όμως πάντα προτείνεται σαφώς, η διαλεκτική λειτουργική σημασία της εκπαίδευσης, εντός της συνθετικής και ποιοτικά υψηλής διεργασίας ολοκλήρωσης του υποκειμένου. Άλλωστε, η πραγμάτωση των ανώτερων προδιαγραφών του ανθρώπου (μεγαλοφυΐα), μέσω της αυτο-αναζήτησης της αλήθειας του αυθεντικού του εαυτού,²⁶² μας οδηγεί στην κατεύθυνση της παιδείας, όπως αυτή ορίστηκε παραπάνω, ως ενέργημα της

²⁶¹. Όπως για παράδειγμα του αθλητισμού.

²⁶². Νίτσε: *Ζαρατούστρα*, σελ.319-20 & 335 & Deleuze: *Νίτσε*, σελ 77-9 : Η προσπάθεια αυτοκαλλιέργειας του ατόμου, η οποία δημιουργεί την προοπτική γνώσης της ενδότερης ουσίας του, βασίζεται στη δυνατότητα του υποκειμένου να ξεπεράσει, ως ον, την ίδια του τη «συμβατική» πραγματικότητα. Πρόκειται για την έννοια της *αυθυπέμβασης* που στη νιτσεική φιλοσοφία ορίζεται ως η έγερση του ατόμου πάνω από τον ίδιο του τον εαυτό δια του εσωτερικού του βούλεσθαι, που δεν είναι άλλο από τη *θέληση για δύναμη*. Ο άνθρωπος ουσιαστικά πρέπει να αρνηθεί αυτό που είναι, την ετερο-προσδιορισμένη από παρηκμασμένες αξίες, γνώσεις και πιστεύω, στατική του υπόσταση, και να ενεργοποιήσει εντός του το υπαρξιακό του σθένος, ώστε να έρθει αντιμέτωπος με την εγγενή του ανάγκη για σχέση με το άπειρο, διαμορφώνοντας μια καινούργια συνθήκη ύπαρξης, οδηγούμενος κατ' αυτό τον τρόπο προς την οντολογική του αυθυπέμβαση, σ' αυτό που θα μπορούσε να είναι ή που μπορεί να γίνει · στο νιτσεικό υπερ-άνθρωπο.

υποκειμενικής βούλησης του ατόμου, που μέσα από τη διαλεκτική αξιολόγηση όλου του γνωστικού, ψυχικού και πνευματικού του δυναμικού και την περαιτέρω ανασύνθεσή του, στοχεύει τελικώς, στη διαμόρφωση μιας στάσης ζωής. Σύμφωνα με το Νίτσε, επιδίωξη της εκπαίδευσης, πρέπει να είναι το βίωμα της ύπαρξης, που θα επιτρέψει στο ον να εισδύσει στα ενδότερα του *Είναι*, επιθυμώντας και επιδιώκοντας επί της ουσίας, βάσει αυτής της βαθύτερης γνώσης που θα αποκομίσει, την ίδια την οντολογική του ανύψωση.

Εννοιολόγηση του αθλητισμού. Με βάση τα παραπάνω, το περιεχόμενο του αθλητισμού,²⁶³ κυρίως της φυσικής αγωγής και του σχολικού αθλητισμού,²⁶⁴ αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς ορίζεται, αφενός από την καλλιέργεια του συνόλου των ικανοτήτων του ατόμου μέσω της παροχής αξιών και της απόκτησης γνώσεων που θα διαμορφωθούν σε δεξιότητες, στα πλαίσια ενός αγωνιστικού (ανταγωνιστικού και συναγωνιστικού), συστηματικού και μεθοδικού προγράμματος, και αφετέρου από τη συμμετοχή της ολότητας του ανθρώπινου δυναμικού, σωματικού και πνευματικού. Αυτής της μορφής ο αθλητισμός, μπορεί να ενεργοποιήσει τη δυνατότητα πληρέστερης προαγωγής του ατόμου. Έτσι, υφίστανται οι προϋποθέσεις αποδοχής του αθλητισμού, ως μιας διεργασίας παιδείσεως με λειτουργικό ρόλο και οντολογική στόχευση, μέσα στο ευρύτερο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι, κάτι που δεν ισχύει βέβαια για την περίπτωση του αγωνιστικού επαγγελματικού αθλητισμού, όπου επιδιώκεται η επίδοση και ο πρωταθλητισμός.

²⁶³. Καρακατσάνης: *Φιλοσοφία*, σελ.41 & Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.244: Στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου, στο υποκεφάλαιο με τίτλο «*Εκπαίδευση και Αθλητισμός: λειτουργικοί ορισμοί*», ορίστηκε ο αθλητισμός ως πεδίο πραγμάτωσης των προδιαγραφών του κατά Νίτσε αγώνα, (τιθάσωση επιθετικών ορμών- παραγωγή έργου- μεγαλοφυΐα) στο επίπεδο της επιφαινόμενης πραγματικότητας. Εδώ, αποσαφηνίζεται η λειτουργία του αθλητισμού εντός της εκπαίδευσης και πραγματοποιείται μία πρώτη προσέγγιση στην εκτός «φυσικών» ορίων περίπτωση του επαγγελματικού αθλητισμού και πρωταθλητισμού.

²⁶⁴. Παπαϊωάννου: *Φυσική Αγωγή*, σελ.13 & Σταμίρης, *Κοινωνιολογία*, σελ. 77-8: Το μάθημα της φυσικής αγωγής στην εκπαίδευση, έχει σκοπό να συμβάλλει, στην *αρμονική ψυχοσωματική ανάπτυξη των μαθητών, προάγοντας αρμονικά τη βιολογική, συναισθηματική, κοινωνική και γνωστική ανάπτυξή τους*, γεγονός, που επιτρέπει την κατάταξή του, ως υποστηρικτικού μέσου προαγωγής της ανάπτυξης των ατόμων με εξαιρετικές ικανότητες, χωρίς να είναι βέβαια αυτός ο άμεσος στόχος του μαθήματος. Όσον αφορά το σχολικό αθλητισμό, η θεώρησή του υπό το πρίσμα του *ανταγωνίζεσθαι* και μόνον, μπορεί να οδηγήσει σε ατραπούς, πιθανόν, μη συμβατές με την εκπαιδευτική διαδικασία, παρά το γεγονός, πως σε σχέση με τη νιτσεική θέαση του αγώνα η κατεύθυνση μιας τέτοιας ανταγωνιστικής δραστηριότητας πληροί τις οντολογικές επιταγές του *αγωνίζεσθαι*. Όμως η σωστή διαχείριση της έννοιας και της πρακτικής του σχολικού αθλητισμού, ως στοιχείου πλήρωσης της φυσικής αγωγής, τον διατηρεί και πρέπει να τον διατηρεί (σχολικό αθλητισμό) στη βάση του παιδαγωγικού προγράμματος.

Στην προαναφερθείσα, εκτός εκπαίδευσης συνθήκη του αγωνιστικού αθλητισμού, μπορεί να ειπωθεί, πως όσον αφορά το θέμα των δεξιοτήτων, η διαδικασία, εντελώς τεχνικά και αποστασιοποιημένα, έχει γενικότερα παιδευτικό χαρακτήρα (οι γνώσεις μετατρέπονται σε δεξιότητες). Ακόμα, στα επίπεδα του αθλητισμού στα οποία διατηρείται ένας «ερασιτεχνικός ανταγωνισμός-συναγωνισμός», όπου επιδιώκεται βέβαια η επιτυχία, ίσως και με ένταση πολλές φορές, χωρίς όμως την εμμονή της υπερβολής και της κερδοφορίας,²⁶⁵ υπάρχει η δυνατότητα διατήρησης των οντολογικών προδιαγραφών του νιτσεικού αγώνα.²⁶⁶ Το status όμως του αθλητισμού, που προάγει έναν παρά φύσει ολοκληρωτισμό (επαγγελματισμός - πρωταθλητισμός), επιδιώκοντας μόνον το «περισσότερο» με την έννοια του υλικού οφέλους, αδιαφορώντας για οτιδήποτε άλλο, επιδρώντας κατ' αυτό τον τρόπο αρνητικά στην οντολογική ανέλιξη του ατόμου, θα πρέπει να το προσεγγίσουμε, ως μια ειδική προς μελέτη περίπτωση, υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας του Νίτσε.

Αθλητισμός και αγώνας

Θεωρώντας λοιπόν τον αθλητισμό, ως έκφραση του *αγωνίζεσθαι* σε κάθε του μορφή, βρισκόμαστε στα προαναφερθέντα πλαίσια της ανάλυσης του Νίτσε για την καταγωγική προέλευση και την οντολογική σημασία του αγώνα. Έχοντας επισημάνει την υπό ευρεία έννοια λειτουργία του αθλητισμού, ως πεδίου παρουσίας του νιτσεικού αγώνα,²⁶⁷ αξίζει κυρίως να αναφερθεί, όπως μας δίνεται στο έργο του Νίτσε, *Ο αγών στον Όμηρο*, η άποψη του Γερμανού φιλοσόφου, όσον αφορά τις περιπτώσεις, όπου άτομα ή ομάδες θεωρώντας εαυτούς υπεράνω όλων, παύουν, λόγω αλαζονείας, να συμμετέχουν στην εκ της φύσεως υποβαλλόμενη ανταγωνιστική διαδικασία, απωθώντας ή διαστρέφοντας την «υγιή», εσώτερη ανάγκη τους για αγωνίζεσθαι.²⁶⁸ Η παραπάνω νιτσεική θέση, παραπέμπει, στη σύγχρονη κρατούσα αντίληψη στον επαγγελματικό αθλητισμό και κατά κύριο λόγο στον πρωταθλητισμό, όπου η διαρκής επιθυμία κατάκτησης στόχων επίδοσης, η επιτυχία κατά του άλλου με

²⁶⁵. Αλμπανίδης, *Ιστορία*, σελ.29: «Σε μια κοινωνία ανταγωνιστική, όπως ήταν η Ομηρική, η επιδίωξη των τιμών και της δόξας θεωρείται σαν κάτι που ταιριάζει απόλυτα στον ελεύθερο άνθρωπο». Διαχρονικά, ο ανταγωνισμός σε μια αθλητική αναμέτρηση, αλλά και γενικότερα, δε συνδέεται απαραίτητα με το υπέρμετρο και το δυσαρμονικό. Κάτι τέτοιο, είναι μάλλον θέμα επιλογών και παιδείας.

²⁶⁶. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ. 255-7 & Acampora: “Wisdom”, p.207.

²⁶⁷. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ. 39 & 42.

²⁶⁸. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ. 117-9.

κάθε τρόπο και χωρίς όρια, έχουν πλέον αντικαταστήσει τη φυσική ουσία του αγώνα. Είναι χαρακτηριστική η άποψη του Σταμίρη Γιάννη, πως «στον ανταγωνιστικό αθλητισμό η άσκηση γίνεται έμμονη ιδέα και αυτοσκοπός, αφού το μόνο που ενδιαφέρει είναι το αποτέλεσμα, η επίδοση, η νίκη, το ρεκόρ».²⁶⁹

Με τον όρο *ανταγωνιστικό αθλητισμό*, θεωρούμε, τις ακραίες μορφές του στερούμενου της απαραίτητης ηθικής και πνευματικής ποιότητας,²⁷⁰ αγωνιστικού αθλητισμού, κυρίως δηλαδή του επαγγελματικού αθλητισμού και του πρωταθλητισμού,²⁷¹ όπου εκεί, δεν μπορεί να ειπωθεί, πως ο ανταγωνισμός λειτουργεί υπέρ της προσπάθειας της φύσης να «ολοκληρωθεί» σε ανθρώπινο επίπεδο αναζητώντας τα υψηλά της όρια, αλλά αντίθετα, το *αγωνίζεσθαι* εκτρέπεται καταχρηστικώς από την οδό της οντολογικής του πλήρωσης. Κάτι τέτοιο συμβαίνει, λόγω των απαιτήσεων των δραστηριοτήτων αυτών, που λειτουργούν στη βάση μιας λογικής, που επιδιώκει την επιτυχία και μόνο,²⁷² αδιαφορώντας για τις συνέπειες, επιδιώκοντας απλώς το πλείστον και αν είναι δυνατόν το απόλυτο, χωρίς την παρουσία άλλων ιδανικών ή αξιών, τα οποία και διαφυλάττουν, όταν υφίστανται στη γνησιότητά τους - όπως για παράδειγμα στην αρχαία Ελλάδα (*αιδώς*) - τη φυσική συνέχεια του *αγωνίζεσθαι*. Βέβαια, η έννοια της *ανταγωνιστικότητας*, μπορεί κυριολεκτικώς να χρησιμοποιηθεί για πολλά από τα είδη των δράσεων που διεξάγονται στο χώρο του αθλητισμού, χωρίς να είναι απαραίτητος ο αρνητικός χρωματισμός τους, εφόσον τηρούνται οι βασικοί κανόνες, του σεβασμού του αντιπάλου, των θεσμών, των ιδεών, επί της ουσίας, οι κύριες συνιστώσες του επιφανόμενου γίνεσθαι (ιστορικού- κοινωνικού-πολιτικού), που μορφοποιεί και ως εκ τούτου νοηματοδοτεί, το ενστικτικό περιεχόμενο της ζωής και του αγώνα, καθιστώντας το παρών στη συνείδηση.

²⁶⁹. Σταμίρης: *Κοινωνιολογία*, σελ. 77.

²⁷⁰: Wang : “Ancient αγών”, p.6806. & Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ. 55-8: Έχει επισημανθεί η σημασία της ύπαρξης ηθικών αξιών για την οντολογική πορεία του αγώνα. Η ηθική εδώ, προσεγγίζεται ως μέσο διασφάλισης της συνέχειας του αγώνα και μόνο, υπερβαίνοντας κάθε κανονιστική ή άλλη ερμηνεία της.

²⁷¹. Reynolds: “Exploration”, p.53.

²⁷². Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.247-8: Χαρακτηριστικές της νοοτροπίας που επικρατεί στον αθλητισμό που στερείται υψηλών, ευγενών, ιδανικών, είναι οι φράσεις πανεπιστημιακών προπονητών της Β. Αμερικής: «...η νίκη δεν είναι απλά το πιο σπουδαίο πράγμα είναι το παν... η νίκη ίσως να μην αξίζει το παν, αλλά νικά κάθε τι που έρχεται δεύτερο... είναι προτιμότερη μια πολύ άσχημη νίκη, από μια θεαματική ήττα... η ήττα και η αποτυχία είναι εχθροί μου, και όταν χάνει κανείς ένα αγώνα πεθαίνει λίγο.»

Επαγγελματικός αθλητισμός και αγώνας. Έτσι, φτάνοντας στον κατ' επάγγελμα αθλητισμό και πρωταθλητισμό, η ζωογόνος δράση του αδιάκοπου *αγωνίζεσθαι*, τείνει να περιοριστεί ή και να εκτραπεί σε εξαμβλωματικά αγωνιστικά μορφώματα ανταγωνισμού μεταξύ ατόμων ή ομάδων, που μανιωδώς επιδιώκουν με κάθε μέσο, θεμιτό ή μη, τις όσο το δυνατόν υψηλότερες επιδόσεις με σκοπό την πληρέστερη επικράτηση επί των άλλων. Οδηγούμαστε μ' αυτό τον τρόπο, στον εκφυλισμό του *ανταγωνίζεσθαι* σε μια κατάσταση, όπου ο αγώνας υπάρχει-με τη «σιωπηρή» συναίνεση όλων των εμπλεκομένων-ως μια συνθήκη υπερβολής, τελικά, μια επικίνδυνα υβριστική στάση ζωής - κατά τα αρχαιοελληνικά πρότυπα της υπέρβαση του μέτρου.²⁷³ Σε μια τέτοια αγωνιστική συνθήκη, το άτομο βρίσκεται εγκλωβισμένο σε μια απύθμενα μονομερή διάθεση κατανίκησης του άλλου, η οποία τροφοδοτεί και τροφοδοτείται διαρκώς από ένα ματαιόδοξο *φαίνεσθαι* κέρδους και δόξας.

Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιαννάκης Θωμάς σχετικά με το αγωνιστικό ιδεώδες των αρχαίων Ελλήνων, το οποίο η σημερινή αντίληψη περί επαγγελματικού αθλητισμού, ίσως και να το αποδέχεται θεωρητικά, κατά βάση όμως, μάλλον το αντιμετωπίζει σαν ένα παρωχημένο ιδεολόγημα «μουσειακού τύπου», που τελικώς, επί της ουσίας, το απορρίπτει πλήρως πρακτικά: «..... η θεοποίηση της “αγωνιώδους προσπάθειας” στο μόρφωμα του Θεού – Αγώνα καταξιώνει την αντίληψη ότι ο αθλούμενος, ανά πάσα στιγμή, πρέπει να βιώνει τις ηθικές αξίες και τις πνευματικές έννοιες, για να μπορέσει να θεμελιώσει τον αγώνα του, να οικοδομήσει τον άθλο του και να κατακτήσει τη νίκη του». Έτσι, τα στοιχεία της πνευματικότητας, ως ένδειξης του οντολογικού βάθους του αγώνα, αλλά και της κατά Νίτσε προσέγγισης της ηθικής, ως αναγκαιότητας για τη συνέχιση *αγωνίζεσθαι*,²⁷⁴ συνιστούν θα λέγαμε την ειδοποιό διαφορά, ανάμεσα στον αρχαίο ελληνικό κόσμο των υψηλών ιδανικών και του μέτρου, όπου η φυσική πλήρωση του αγώνα ήταν διασφαλισμένη, και στη σύγχρονη εποχή της ανταγωνιστικής μανίας για κατοχή ύλης και της άμετρης τάσης για επι-κυριαρχηση.

²⁷³. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.334:«Η υπερβολή δεν μπόρεσε να βρει εύφορο έδαφος στην αρχαία Ελλάδα, αφού η φιλοσοφία της εποχής ήταν ενάντια σ' αυτή... στη σημερινή εποχή το «ρεκόρ», ίσως, έχει μεγαλύτερη σημασία από τη νίκη, κάτι που έκανε τον αγώνα να χάσει ένα μέρος από το μεγαλείο και την αρχαία του δόξα. Αν η λέξη «υπερβολή», η οποία είναι και πιο κοντά στη λέξη «ρεκόρ», χαρακτήριζε κάτι τέτοιο, τότε γίνεται αμέσως φανερό, γιατί ο αρχαίος ελληνικός κόσμος δεν έτρεφε ιδιαίτερη συμπάθεια στην υπερβολή και τη διαιώνισή της. Ήταν μια εποχή του μέτρου και της συμμετρίας...»

²⁷⁴. Γιαννάκης: «Εν αγωνίζεσθαι», σελ.196.

Η «εξέλιξη» του αγώνα, ο σύγχρονος αθλητισμός και η οντολογική εκτροπή

Αγώνας, προομηρική περίοδος και σύγχρονη αθλητική εποχή.

Η προαναφερθείσα καταχρηστική μορφή ανταγωνισμού, καθαιμάσσει την ανθρώπινη υπόσταση,²⁷⁵ καθώς εμποδίζει την προοπτική ανόδου του όντος, συρρικνώνοντας την σε επίπεδα φαινομενικής χρηστικότητας και μόνο, θέτοντας υπό αμφισβήτηση στοιχεία απαραίτητα για την πλήρωση των προδιαγραφών του αγώνα, όπως είναι η *αιδώς* (σεβασμός του αντιπάλου και αναγνώριση του, ως βασικού μέσου διαφύλαξης της συνέχειας του αγώνα).²⁷⁶ Η εποχή του σύγχρονου επαγγελματικού αθλητισμού λοιπόν, μπορεί να χαρακτηριστεί, από την απουσία κυρίως πνευματικού, αλλά και ηθικού περιεχομένου, που οδηγεί στη στρεβλή εκδήλωση των καταστροφικών ενστίκτων, σε μια «πολιτισμένα» σκληρή συνθήκη, ανάλογη σε πολλές περιπτώσεις, με την περιγραφόμενη από το Νίτσε κατάσταση της προομηρικής περιόδου, όπου το ένστικτο της μάχης, κατά κανόνα, εξωτερικευόταν μεταξύ των ανθρώπων πρωτόγονα, χωρίς μέτρο και σεβασμό στην αξία της ζωής. Βέβαια σήμερα, ο πολιτισμένος αθλητικός κόσμος διακηρύσσει πως εμφορείται από ευγενή ιδανικά και αξίες, τα οποία αποτελούν και την προστατευτική ασπίδα του αγώνα.

Όμως, χωρίς να αμφισβητεί κανείς στην ολότητά της και σε πρώτο επίπεδο αυτή την άποψη, μια πιο διεισδυτική ματιά είναι ικανή να φωτίσει κάποιες ομοιότητες στην ατμόσφαιρα μεταξύ της προομηρικής περιόδου και της σύγχρονης εποχής. Έτσι, ο Νίτσε, προκειμένου να τονίσει το μεγαλείο της επικής εποχής του Ομήρου, όπου μέσω του αγώνα, οι Έλληνες κατόρθωσαν να δώσουν δημιουργική διέξοδο στα σκοτεινά τους πάθη, αντιδιαστέλλει την προομηρική περίοδο των *Θεογονιών* του Ησιόδου, κατά την οποία, υφίσταντο:

«.....τα προϊόντα μιας φαντασίας εξοικειωμένης με το φρικαλέο. Ποια γήινη ύπαρξη αντικατοπτρίζουν οι αποκρουστικοί και φοβεροί θρύλοι των θεογονιών; Μια ζωή στην οποία κυριαρχούν μόνο τα παιχνίδια της νύχτας, η διχόνοια, η απάτη, τα γηρατειά και ο θάνατος.»²⁷⁷

²⁷⁵. Σταμίρης: *Κοινωνιολογία*, σελ.86: «...η δραστηριότητα του αθλητή είναι αλλοτριωμένη ως προς τον εαυτό του ...ο νόμος της αναγκαιότητας επιβάλλεται ολοένα περισσότερο ...το ρεκόρ, η νίκη του επιβάλλουν θυσίες, έναν τρόπο ζωής...»

²⁷⁶. Μουρατίδης : *Ιστορία*, σελ.310-11.

²⁷⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.108-9 & Ησιόδος, *Θεογονία*, 154-187.

Είναι χαρακτηριστικό, πως στην παραπάνω περιγραφή κυριαρχούν στοιχεία τα οποία βρίσκονται ακόμα και σήμερα στην ανθρώπινη δραστηριότητα εν γένει, αλλά και πιο συγκεκριμένα στον αθλητισμό.²⁷⁸ Περιγράφει ο Νίτσε έναν προομηρικό κόσμο που δεν δια-ταράσσεται από τη φρίκη, ουσιαστικά νιώθει οικεία με το ακραίο, η ζωή είναι γεμάτη από σκοτεινά παιχνίδια, από διχόνοια και απάτη, γηρατειά και θάνατο.

Ερχόμενοι στη σημερινή εποχή, βλέπουμε, πως παντού ζητούμενο είναι το υπερβολικό (οικειότητα με το ακραίο), τα παρασκηνακά παιχνίδια, σε όλους τους τομείς που αφορούν τον αγώνα, αποτελούν τον κανόνα (η απάτη, τα σκοτεινά παιχνίδια), οι αθλητικές αναμετρήσεις έχουν το χαρακτήρα μάχης και οι αντίπαλοι εμφανίζονται σαν προαιώνιοι εχθροί (διχόνοια). Ακόμα, η νίκη, είναι αυτοσκοπός, έστω και αν επιτευχθεί φενακίζοντας (απάτη), ενώ η επιβάρυνση της υγείας των υπερ-αθλητών,²⁷⁹ σωματική και ψυχική,²⁸⁰ από την ώθηση του οργανισμού στα ακρότατα όριά του,²⁸¹ αλλά και από τη χρήση ουσιών, οδηγεί συχνά, παρά την φαινομενικά προβαλλόμενη εικόνα σθένους, σε αληθινά πρόωρη γήρανση του ατόμου (γηρατειά), τόσο εσωτερικά, όσο και εξωτερικά, και ουκ ολίγες φορές στο θάνατο...²⁸² Έτσι, αν και θα ήταν παρακινδυνευμένο και μηδενιστικό να μιλήσουμε για ταύτιση ή ομοιότητα ανάμεσα στις δύο εποχές, είναι εμφανείς οι τάσεις προσομοίωσης του σύγχρονου κόσμου στην πάσχουσα από έλλειψη μέτρου προομηρική περίοδο. Φαίνεται πως ο άνθρωπος παρά την πολιτιστική του εξέλιξη (;), δείχνει να μην έχει κατοχυρώσει-όσον αφορά τη διαχείριση του καταστροφικού εγγενούς ενστικτικού

²⁷⁸ Μουρατίδης :*Εισαγωγή*, σελ.244.

²⁷⁹ Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.244: «*Ο Ιπποκράτης επίσης πίστευε ότι η σκληρή προπόνηση των αθλητών είχε άσχημες συνέπειες για την υγεία τους*»

²⁸⁰ Γαληνός, *Υγιεινά*, Β.160-161 & Αλμπανίδης:*Ιστορία*,σελ.267 & Γογγάκη:*Αντιλήψεις*,σελ.280: Για τα δεινά της αθλητικής υπερβολής στην ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπου, μας πληροφορεί και ο Γαληνός(128-200 μ. Χ). Ο εν λόγω ιατρός, έχοντας βιώσει μια ακραία μορφή επαγγελματικής ανταγωνιστικής-αθλητικής δραστηριότητας (όντας ιατρός μονομάχων) και ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής του, η οποία ανέδειξε το αίτημα της άσκησης για υγεία, μίλησε για την αξία τη άθλησης χωρίς ακρότητες. Έτσι, κατά το Γαληνό, «*υγεία είναι η συμμετρία*», η οποία μπορεί να επιτευχθεί, μέσα από την άσκηση που δεν ξεπερνά το φυσικό μέτρο. Πιο συγκεκριμένα οι ασκούμενοι που επιδιώκουν να βελτιώσουν την υγείας τους, δεν θα πρέπει να φτάνουν σε κατάσταση κόπωσης. Οι βασικές απόψεις του Γαληνού, τόσο για τους κινδύνους που υφίστανται από την υπέρβαση των ορίων στην άσκηση με επαγγελματικό χαρακτήρα, όσο και για τα ευεργετήματα της εξειδικευμένα προσανατολισμένης στην υγεία γυμναστικής, μπορούν να αποτελέσουν τα φιλοσοφικά ερείσματα για τη μελέτη της σημερινής κατάστασης του αθλητισμού, δεδομένου, πως και ο σύγχρονος επαγγελματικός αθλητισμός «υπηρετεί» την υπερβολή, ενώ αντιστοίχως η άσκηση για την προαγωγή της υγείας αποτελεί ζητούμενο για το αθλητισμό της εποχής μας.

²⁸¹ Reynolds,: “Exploration”, p.51-2.

²⁸² Smith: “Influences”, p.188.

υλικού-ένα αρμονικό πρότυπο ατομικής ή συλλογικής λειτουργίας στα όρια του φυσικού, προσαρμοσμένο μεν στην εποχή, αλλά ανάλογης, οντολογικής ποιότητας, με αυτό που περιγράφεται από το Νίτσε, στο έργο του, *Ο αγών στον Όμηρο*.

Η αδυναμία του σύγχρονου κόσμου, να διατηρήσει, αλλά και να αναπτύξει τον αγώνα σε μια συνθήκη συγκερασμού του αρχαιοελληνικού πνεύματος και της τεράστιας τεχνολογικής προόδου,²⁸³ πρέπει να αποδοθεί σε έναν βασικό παράγοντα. Αυτός δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον άνθρωπο και την ελευθέρως δρώσα θέλησή του,²⁸⁴ η οποία, ρέπει τόσο προς δημιουργία, όσο και προς την καταστροφή. Έτσι, παρά το γεγονός, πως τα σκαιά στοιχεία της προομηρικής περιόδου (φρίκη, ωμότητα, γηρατειά, θάνατος κ.ά), συναντώνται σε ολόκληρη τη βιολογική πορεία του ανθρώπου-άρα διατρέχουν το ιστορικό γίνεσθαι²⁸⁵ - η κίβδηλη οντολογικά και αισθητικά εξέλιξη του αγώνα στην εποχή μας δεν είναι προϊόν μιας αναγκαίας φυσικής επιλογής δαρβινικού τύπου,²⁸⁶ αλλά οφείλεται στην παρά φύσει χρήση της βουλητικής δύναμης του όντος, που παλεύει να «επιτύχει» το ασύλληπτο · χρησιμοποιώντας το εγγενές υπαρξιακό του σθένος να καταστρέψει ό,τι φυσικό, τελικώς τον ίδιο του τον εαυτό. Κατ' αυτό τον τρόπο, μπορεί να ειπωθεί, πως σήμερα τείνει να δημιουργηθεί ένα αγωνιστικό κλίμα ανάλογο με αυτό που περιγράφεται από το Νίτσε στην προομηρική περίοδο, το οποίο χαρακτηρίζεται από την απαξίωση της ζωής και την ταυτόχρονη προαγωγή της ιδέας της επιβίωσης και της δημιουργίας(;) διά του αποτρόπαιου και καταστροφικού,²⁸⁷ ενώ παράλληλα απουσιάζει η αρμονία και το μέτρο (Όμηρος).

Το μη φυσικό στον αθλητισμό και ο αγώνας για το υψηλό. Είναι γεγονός, πως στην εποχή μας, έχουμε κατά περίπτωση, εντός και εκτός του πεδίου του αθλητισμού,

²⁸³. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.1760: Μιλούμε για πολιτισμό, εξέλιξη και ανάπτυξη, επισημαίνοντας, πως δυστυχώς βρισκόμαστε στην εποχή της τεχνοκρατίας, η οποία δίνει «...προτεραιότητα στα υπαρκτά οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα και απαιτήσεις και κατά δεύτερο λόγο στον ανθρώπινο παράγοντα».

²⁸⁴. Πελεγρίνης: *Λεξικό*, σελ.35.

²⁸⁵. Μάστορα Ι, Βαλοτασίου Χ. «Βία και επιθετικότητα των εφήβων στην αθλητική δραστηριότητα». *Εγκέφαλος*. Ημερομηνία ανάκτησης:22-1-2011. www.encephalos.gr : «Οι βιαιότητες που συμβαίνουν στον αθλητισμό συναντιούνται και στην ιστορική πορεία της ανθρωπότητας»

²⁸⁶. Μπαμπινιώτης: *Λεξικό*, σελ.453.

²⁸⁷. Ησίοδος: *Θεογονία*, 176-185: «Ἦρθε και ἔφερε τη νύχτα ο Ουρανός ο μέγας και γύρω απ' τη γη απλώθηκε ...κι ο γιος του απ' την ενέδρα τα' αριστερό του χέρι άπλωσε και με το δεξί του άδραζε πελώριο δρεπάνι, το μακρύ το κοφτερό , κι ορμητικά τα γεννητικά όργανα του πατέρα του τα θέρισε... κι όσες σταγόνες ματωμένες έσταξαν, όλες τις δέχτηκε η Γη. Κι όταν παρήλθε ο χρόνος τις Ερινύες γέννησε τις δυνατές και τους μεγάλους Γίγαντες..»

βίαια γεγονότα,²⁸⁸ που αγγίζουν πολλές φορές τα όρια της ωμότητας και του απεχθούς. Μιλούμε για τη βία μέσα και έξω από τα γήπεδα, από αθλητές, φιλάθλους και παράγοντες, που έχει τις ρίζες της στην πρωτογενή πολεμική εχθρότητα,²⁸⁹ η οποία, ευκαιρίας δοθείσης εκδηλώνεται ανεξέλεγκτα και με ολέθριο μένος, αφήνοντας άφωνη την «πολιτισμένη κοινή γνώμη». Υπάρχει βέβαια και η χειρότερη μορφή στρέβλωσης του οντολογικού αγωνιστικού προσανατολισμού, η οποία υφίσταται υπογείως, διαλανθάνει, και σπανίως, ανάλογα με την έκτασή της, έρχεται στην επιφάνεια. Πρόκειται για την κεκαλυμμένη μορφή της εξελιγμένης «τεχνικά-τεχνολογικά» βίας, που παράγει και παράγεται από κάθε είδους αθέμιτα μέσα ανταγωνισμού, είτε πρόκειται για τη χρήση απαγορευμένων ουσιών,²⁹⁰ είτε πρόκειται για την εξυπηρέτηση οικονομικών, πολιτικών ή άλλων συμφερόντων εξουσίας μέσω χρηματισμών ή άλλων μορφών παρεμβάσεων. Η παραπάνω βίαη δράση, βάλλει ευθέως, παρά τη σκιάδη λειτουργία της, κατά της πρωτογενούς σύστασης του αγώνα, που θέλει τον ένα να ανταγωνίζεται τον άλλο, με μέτρο, εκφορτίζοντας τα ολέθρια ένστικτα σε ένα περιβάλλον (όπως ο αθλητισμός) ικανό, από τη μια, να αναλάβει τη δυναμική παρουσία αυτών των ενορμήσεων, περιορίζοντας την εκδήλωση των καταστροφικών τάσεων και ταυτοχρόνως από την άλλη, να επιτρέψει σε κάθε δημιουργικό στοιχείο να αναπτυχθεί.

Στις μέρες μας, ο αθλητισμός βρίσκεται στην υπηρεσία, είτε της ποσότητας, και των παρελκόμενων αυτής στοιχείων (υλικές απολαβές, δημοσιότητα, εξουσία), είτε της προσφερόμενης θεαματικά ποιότητας, η οποία όμως στηρίζεται και πάλι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, κυρίως αυτές των καλλιτεχνικών αθλημάτων,²⁹¹ στην υπερβολή μιας επίδοσης ή μιας νίκης, εκτός των ορίων της καταγεγραμμένης «αθλητικής πραγματικότητας». Δεν μπορεί βέβαια να παραγνωρισθεί το γεγονός, ότι ακόμα και μέσα στο παραπάνω αγωνιστικό γίνεσθαι, υφίσταται το στοιχείο της ωραιότητας που θα τέρψει τους θεατές, όμως, με τη μορφή ενός ακόμα καταναλωτικού προϊόντος διασκέδασης, που δεν μπορεί να εγείρει υψηλότερα

²⁸⁸ Russell: "Sport", p.364.

²⁸⁹ Νίτσε: *Κείμενα*, σελ. 107-8.

²⁹⁰ Smith: "Influences", p.187.

²⁹¹ Όπως για παράδειγμα τα αγωνίσματα της ρυθμικής γυμναστικής, της συγχρονισμένης κολύμβησης και του καλλιτεχνικού πατινάζ, όπου τα στοιχεία του ωραίου και του αρμονικού είναι αυτά που πρωτίστως τα καθιστούν θεαματικά. Βέβαια, θα πρέπει να αναφερθεί, πως και στις περιπτώσεις των παραπάνω αθλημάτων, συχνά οι αθλήτριες τείνουν να υπερβούν ή και υπερβαίνουν τα φυσικά-σωματικά όριά τους προκειμένου να ανταποκριθούν στην απαίτηση για απόλυτη αισθητική τελειότητα.

συναισθήματα, μέσω μιας πνευματικής ανάτασης, η οποία θα οδηγήσει στην ασυνείδητη βεβαιότητα, πως αυτό που συμβαίνει στον αγωνιστικό χώρο, υπερβαίνει την κοινή αντίληψη του πραγματικού.

Σε αυτή την περίπτωση, όπου το αθλητικό συμβάν λαμβάνει μεταρσιωτικές διαστάσεις, είναι υπαρκτή, σε αγωνιζόμενους και παρακολουθούντες, η εσωτερική αίσθηση συμμετοχής σε μια συνθήκη, που στοχεύει στο Υψηλό²⁹² ή και στο Θείο.²⁹³ Από μια τέτοιας ποιότητας κατεύθυνση, προκύπτουν και τα κάθε είδους δεοντολογικά πλαίσια λειτουργίας του αγώνα, που σκοπό έχουν, όχι να υπηρετήσουν μια συμβατική ηθικότητα ή κάποιες αξίες, αλλά να επιτρέψουν ή και να επιβάλλουν την εκδήλωση και τη στράτευση των ενστίκτων σε μια ανώτερη οντολογικά αγωνιστική πορεία, δηλαδή, στην κατά Νίτσε, προδιαγεγραμμένη αποστολή του *αγωνίζεσθαι*.

Στο νιτσεϊκό αγώνα, η δημιουργικότητα προάγεται πρωτίστως, χάρη στο σεβασμό της ίδιας της αέναης πορείας της ζωής, που περιλαμβάνει κάθε άνθρωπο, «έτερο» ή αντίπαλο, αλλά και το *αγωνίζεσθαι*, ως βασικές της συνιστώσες. Σ' αυτό το είδος του αγώνα, οι δι-αγωνιζόμενοι, συμβάλλουν, δυναμικά και παραγωγικά, στην πραγμάτωση των υψηλότερων ορίων του ανθρώπινου είδους-της φύσης (μεγαλοφυΐα). Το άτομο που λαμβάνει μέρος στο οντολογικά προσανατολισμένο *αγωνίζεσθαι*, εντείνει τις δημιουργικές του δυνάμεις μέσα στον αγώνα, ενώ παράλληλα ενδιαφέρεται να επιδείξει την ισχύ του χωρίς να νιώθει την ανάγκη να «εξαφανίσει» τον ευρισκόμενο απέναντί του. Αυτό επιτυγχάνεται με την αντιμετώπιση του «άλλου», του «ανταγωνιζόμενου», με μια διάθεση σεβασμού, η οποία επιβάλλεται από την τεθειμένη, εκ της φύσεως, κατεύθυνση δράσης. Αυτή η στάση απέναντι στον άλλο αγωνιζόμενο, θεωρείται αναγκαία για τη συνέχιση του αγώνα και λαμβάνει συνήθως τη μορφή κανόνων ή δικαίου (ηθικού, κοινωνικού, εθιμικού, κ.ά), ώστε να γίνεται αποδεκτή και θεμιτή σε επίπεδο συνειδητότητας.

Ο αντίπαλος λοιπόν, σύμφωνα με τα παραπάνω, αντιμετωπίζεται, εκτός των

²⁹². Πελεγρίνης: *Λεξικό*, σελ.611:«... Ένα αντικείμενο που χαρακτηρίζεται από την έννοια του υψηλού μας δίνει την εντύπωση του ανεξάντλητου,που δεν μπορεί να περιοριστεί στο χώρο ...όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι του μας προκαλεί έντονα συναισθήματα... τα αντικείμενα που χαρακτηρίζονται από την έννοια του υψηλού μας δημιουργούν, εξαιτίας του μεγαλείου των την εντύπωση ότι ξεπερνούν τη φαντασία και τις δυνάμεις του μυαλού μας... το υψηλό γενικά, προκειμένου να το συλλάβουμε, μας προκαλεί να βγούμε έξω από το περιορισμένο πλαίσιο της ανθρώπινης ύπαρξής μας...».

²⁹³. Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ. 343:Η νίκη για τους αρχαίους Έλληνες αγωνιζόμενους, αποτελούσε, εκτός των άλλων, «προσέγγιση του θείου και καθαρμό». & Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ.234: «Ο αρχαίος Έλληνας συμμετείχε στους αγώνες γιατί ήθελε να έλθει πιο κοντά στο θείο και η ενασχόληση με την άθληση, ήταν καθήκον επιβεβλημένο από τους θεούς».

άλλων, ως μία οντότητα, που πρέπει να διαφυλαχθεί, ώστε να διασφαλιστεί, μέσω της παρουσίας του, η ροή του αγώνα. Το παράδειγμα της αρχαίας Ελλάδας είναι σαφές για το Νίτσε: ο αγωνιζόμενος συνειδητά, ζητά τη νίκη για τον ίδιο και για την πόλη του, γνωρίζοντας καλά, πως πρέπει να σεβαστεί τον αντίπαλό του και να διαχειριστεί με σύνεση την επιτυχία του, προκειμένου να μην προκαλέσει την οργή των θεών.

Ένας αγώνας εκτός ορίων στον αθλητισμό του σήμερα. Στον αντίποδα των παραπάνω, η παραγωγή, η διακίνηση και η χρήση ουσιών, που έχουν παρασκευαστεί με σκοπό τη δημιουργία αθλητικών «ανθρωποειδών» χημικής συστάσεως, πάρα το γεγονός πως επιφανειακά, εύστοχα, προσβλέπει (το σύστημα παραγωγής και χρήσης ουσιών) στην ώθηση των ανθρώπινων ορίων σε ανώτερα επίπεδα,²⁹⁴ επί της ουσίας, λειτουργεί στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση, καθώς, μια τέτοιου είδους «κατασκευή» του αγώνα, παρά το μεγαλειώδες της φαίνεσθαι, τελικώς, εκτρέπει τον άνθρωπο από την οντολογική του πορεία. Αυτό συμβαίνει, γιατί σε ένα αγωνιστικό πεδίο, όπως αυτό που διαμορφώνεται από τη βίαιη έξωθεν προσπάθεια κατανίκησης της φύσης, είτε χάνεται ο έλεγχος των επικίνδυνων επιθετικών δυνάμεων, που έχει ως αποτέλεσμα ξεσπάσματα ωμότητας και βίας,²⁹⁵ είτε η δυναμική γένεσης του αγωνίζεσθαι εγκλωβίζεται στο πλέγμα της χρηστικής της αξίας επιδιώκοντας μόνο το όφελος, μετατρέποντάς την συχνά, σε μανία κατά του άλλου, «του εχθρού», ο οποίος υφίσταται ως εμπόδιο που πρέπει ή να προσπεραστεί ή να «καταστραφεί».²⁹⁶ Εκ των προαναφερθέντων αποτελεσμάτων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα, πως είναι δυνατό, η χρήση απαγορευμένων ουσιών να προκαλέσει διαταραχή στη διαλεκτική ισορροπία των δομικών αγωνιστικών στοιχείων (εκφόρτιση ολέθριων ορμών-παράλληλη συνεχής παραγωγή έργου-διασφάλιση αγώνα-μεγαλοφυΐες), εμποδίζοντας την εξέλιξη της πορείας του αγώνα.

Έτσι, κατά συνέπεια, αμφισβητείται (από τις πρακτικές βίας στον αθλητισμό) και το αναγκαίον της συνέχεια του αγώνα, με τη νιτσεϊκή έννοια, που θα οδηγήσει σε ανώτερα οντολογικά επίπεδα. Αντί αυτού, έχουμε μια μεταστροφή της βαθιάς και απόλυτα ενστικτώδους ανάγκης για αγώνα και τον κατακερματισμό αυτής της τάσης, σε ένα πλήθος επιθυμιών κυριάρχησης, απόκτησης πραγμάτων και τελικά αποθέωσης

²⁹⁴. Smith: “Influences”, p.187.

²⁹⁵. Russell: “Sport”, p.355& 364.

²⁹⁶. Donahue: “Winning”, p.532: “ *It is thus not surprising that these athletes are willing to do almost anything... including injuring other players....*”

του *έχειν* και του *φαίνεσθαι*, που σταθερά απομακρύνει τον άνθρωπο από την προσπάθεια κατάκτησης του αληθινού *Είναι*.²⁹⁷ Πρόκειται για τη «διαστροφή» των ανθρώπων μιας εποχής,²⁹⁸ - μέσα στην οποία ανήκει και το αθλητικό γίνεσθαι - οι οποίοι (άνθρωποι), αποφεύγουν το αυτονόητο (εναρμόνιση με τη φυσική, αγωνιστική πορεία των πραγμάτων) και επιδιώκουν το αδιανόητο (την ίδια τους της εξόντωση, βιάζοντας τη φύση, μέρος της οποίας και αποτελούν), προβάλλοντας όμως μια γενικότερη φαινομενική και επίπλαστη ευημερία.²⁹⁹ Ειδικότερα στον αθλητισμό στις μέρες μας, βλέπουμε την εικόνα μιας εξέλιξης, η οποία συνίσταται σε σπουδαίες επιδόσεις, εξαιρετικά δυνατούς και τεχνικά επιδέξιους αθλητές, τεχνολογικά αθλητικά επιτεύγματα κ.ά, που όμως στην ουσία τους στερούνται το βασικότερο: το αγωνιστικό εκείνο ιδεώδες, που ανεξαρτήτως ταυτότητας, θα διαθέτει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που θα επιτρέψουν την πλήρωση της οντολογικής αποστολής του κατά φύσιν αγωνίζεσθαι, όπως το ορίζει ο νιτσεικός αγώνας.

Στην προαναφερθείσα εμμονική τάση κυριάρχησης, η οποία, σε μεγάλο βαθμό, καταφέρνει να παγιδεύσει στο επιφανειακό τη δυναμική της βαθύτερης ουσίας του αγώνα και δε θυμίζει σε τίποτα την διάθεση ανταγωνισμού των αρχαίων Ελλήνων,³⁰⁰ συχνά, δίνονται διαφόρων μορφών επικαλύμματα, ιδεολογικά, κοινωνικά, πολιτικά, κ.ά, προκειμένου να δικαιολογηθεί η πασιφανής κατά της φύσης δράση. Εμφανίζονται δηλαδή, αθλητές, παράγοντες και γενικότερα ασχολούμενοι περί τον αθλητισμό, οι οποίοι έχουν προσανατολίσει, όχι απλώς την επαγγελματική τους στόχευση, άλλα και την προσωπική βιωματική τους δυναμική, γιατί αυτό επιτάσσει ο

²⁹⁷. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ. 49-55.

²⁹⁸. Πελεgrίνης: *Λεξικό*, σελ.35 & 118: Η εκτροπή του ατόμου από τις φυσικές προδιαγραφές του μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο, λόγω της εν δυνάμει ελευθερίας ή αυτονομίας της βούλησης, σύμφωνα με την οποία, ο άνθρωπος, έχει την ικανότητα να δρα εκτός της σχέσης αιτιότητας (αιτία-αποτέλεσμα), ή σωστότερα, παράλληλα με τους νόμους της αναγκαιότητας που διατρέχουν το σύμπαν, είτε επιλέγοντας κάποια παρεχόμενη νομοτελειακή δυνατότητα, είτε πράττοντας με πλήρη ελευθερία, με δεδομένη όμως ήδη την ύπαρξη της αιτίας της πράξης του, εντός του. Με βάση τα παραπάνω, ο άνθρωπος δύναται να στραφεί, πράγμα το οποίο τελικά κάνει, ακόμα και κατά της φύσης (του).

²⁹⁹. Smith: "Influences", p.191: "...there is widespread use of substances of various types at all levels of sport. In one way this is surprising, since one of the most pervasive and taken-for-granted myths about sport is that it is a vehicle for maintaining fitness, and an effective way of ensuring a healthy lifestyle. A common cliché is that serious players and athletes see their bodies as temples, and as such they are sacred sites that demand the utmost respect"

³⁰⁰. Αλμπανίδης: *Ιστορία*, σελ. 234-5:Μια διάθεση στην οποία, όπως έχει ειπωθεί, υπήρχε κατανόηση της αναγκαιότητας του αγωνίζεσθαι, όχι στην εν τω βάθει πληρότητά του, δηλαδή, όσον αφορά, την κατά Νίτσε οντολογική στόχευση, αλλά, στο βαθμό, που τα άτομα είχαν την αίσθηση, ότι ο αγώνας είναι απαραίτητος για την ύπαρξή τους (επαφή με το υπερβατικό, με το θείο).

ολοκληρωτικός πρωταθλητισμός, στο κέρδος και στη χωρίς αναστολές υπερίσχυση,³⁰¹ να υπερασπίζονται, εκτός από τα συμφέροντα τα δικά τους ή της ομάδας τους, ιδανικά και αξίες, όπως την τιμή και την ιστορία μιας πόλης, μιας κοινωνικής ομάδας ή ακόμα και ενός έθνους.

Είναι όμως δεδομένο, νομοτελειακά ορισμένο, πως αυτή η παραβίαση των ορίων, θα προκαλέσει την αντίστοιχη «φυσική» αντίδραση για την αποκατάσταση της τάξης, με αρχαιοελληνικούς όρους, θα προκληθεί η *Νέμεσις*,³⁰² η θεότητα, η οποία τιμωρεί την υπερβολή, διαφυλάττοντας έτσι και την απρόσκοπτη συνέχεια του *αγωνίζεσθαι*, ως σύμφυτης διεργασίας του όντος, καθώς, *παν το πολύ τη φύσει πολέμιον*³⁰³ (κάθε υπερβολή είναι ενάντια στη φύση).³⁰⁴ Η μορφή αυτή του ακραίου πρωταθλητισμού, αποτελεί μία συνθήκη ύβρεως (ανάλογη με εκείνη, την οποία με σαφήνεια έχει περιγράψει ο Νίτσε) και ορίζεται από την καταστροφή του ατόμου που αλαζονικά επιδιώκει να υπερισχύσει έναντι όλων των άλλων, στην προσπάθεια απόκτησης μιας οριστικής, μάλλον όμως υποκειμενικά φαντασιακής νίκης, καθώς είναι «θεικά» προδιαγεγραμμένη η αποφυγή ενός τέτοιου «επιτεύγματος», που οδηγεί στον τερματισμό του *ανταγωνίζεσθαι*.

Έτσι, ενώ στην αρχαία ελληνική κοινωνία, ασφαλιστική δικλείδα για τη συνέχιση του αγώνα και τον αφανισμό των ατόμων που περιέπιπταν σε ύβριν, αποτελούσαν οι θεοί,³⁰⁵ και συγκεκριμένα η θεότητα *Νέμεσις*, σήμερα, οι υπερβαίνοντες τα «ανθρώπινα» όρια, υπερ-πρωταθλητές, τιμωρούνται για την τάση τους να καταλύσουν με κάθε τρόπο τον ανταγωνισμό, είτε από τα θεσμικά όργανα του αθλητισμού, που ελέγχουν την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των επιδόσεών τους (βλ. φαρμακοδιέγερση – πειθαρχικές - ποινικές κυρώσεις), είτε, κατά κύριο λόγο από την ίδια τη φύση (βλ. σοβαρότατα σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα,

³⁰¹. Livingston: "Sport", p.e87.

³⁰². Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.251.

³⁰³. Ιπποκράτης, *Αφορισμοί*, 25.

³⁰⁴. Μουρατίδης: *Εισαγωγή*, σελ.252: «...οι αρχαίοι Αθηναίοι γνώριζαν τα όριά τους και φοβόνταν να τα ξεπεράσουν, σε αντίθεση, ο σημερινός άνθρωπος δε γνωρίζει τα όρια του και φοβάται μήπως δεν τα φθάσει.... Τα όρια αυτά καθορίζονταν από το μηδέν άγαν, από το παν μέτρον άριστον.... και από το γνώθι σ' αυτόν».

³⁰⁵. Γογγάκη: *Αντιλήψεις*, σελ. 332: «Σαν κινηματογραφικός φακός το μάτι της κοινής γνώμης παρακολουθεί τον 'ήρωα', που ως τότε θαύμαζε ή και φοβόταν για την υπέρμετρη μωική του δύναμη, αλλά που στο τέλος πληρώνει με τη ζωή του την διαφορά του από τους άλλους..... αυτό που είχε επισημανθεί ήδη απ' τον Όμηρο, γι' αυτούς που περηφανεύονται για τη σωματική τους δύναμη, επισημαίνει ο Πανσανίας, δηλαδή η ίδια του η μοίρα να τον σκοτώσει».

ανίατες ασθένειες)³⁰⁶ της οποίας άλλωστε τους νόμους καταστρατηγούν. Κατ' αυτό τον τρόπο λοιπόν διατηρείται η συνέχιση του αγώνα, υπό τη νιτσεική έννοια του όρου, που θέλει τον ένα να ανταγωνίζεται τον άλλο ατελευτήτως, διασφαλίζοντας ασυνείδητα την οντολογική κατεύθυνση του ανταγωνισμού, που είναι η παραγωγή μεγαλοφυϊών.

Μεγαλοφυΐα και αθλητισμός. Εύλογα γεννάται το ερώτημα για την παρουσία των μεγαλοφυϊών στον αθλητισμό, λόγω του ότι αποτελεί σύνηθες φαινόμενο, να προκρίνεται στην άθληση, η δυνατότητα ανάπτυξης, μέσω της άσκησης, του σωματικού στοιχείου κυρίως, έναντι του πνευματικού (λανθασμένα). Αντιθέτως, υπάρχει η άποψη, σύμφωνα με τον Kretchmar Scott, ότι ο άνθρωπος, ως ψυχοσωματική ενότητα, αποτελείται από επιμέρους τμήματα, το πνεύμα και το σώμα, τα οποία επιδρούν το ένα επί του άλλου, με κυρίαρχη την πνευματική επίδραση, κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας.³⁰⁷ Εξάλλου, η ανάπτυξη της ανθρώπινης διάνοιας, των συναισθημάτων και του στοχασμού μέσω του αθλητισμού, βρίσκει ξεχωριστή ανταπόκριση στην πλατωνική φιλοσοφία.

Με βάση την τριμερή υπόσταση της ατομικής ψυχής που ισχύει στον Πλάτωνα,³⁰⁸ όπου τα ανώτερα μέρη της (ψυχής), το λογιστικόν-το οποίο αντιπροσωπεύει το στοχαστικό στοιχείο και κατέχει τον ηγετικό ρόλο-και το θυμοειδές-η έδρα του συναισθήματος και της βούλησης-προκειμένου να συνεργαστούν και να επιβληθούν στο επιθυμητικόν-το κέντρο των κατώτερων επιθυμιών του ανθρώπου-είναι απαραίτητο να καλλιεργηθούν, μέσω της μουσικής

³⁰⁶. Baron: "Doping", p. 338-9.

³⁰⁷. Kretchmar: *Philosophy*, p. 108 & Πελεgrίνη: *Λεξικό*, σελ.417, 363 & 289: Η άποψη του Kretchmar Scott, σχετικά με την «υπεροχή» του πνευματικού στοιχείου έναντι του σωματικού-εμπειρικού, υπό ευρεία έννοια, παραπέμπει και στις φιλοσοφικές θεωρίες της νοησιαρχίας και της λογοκρατίας, αλλά και του απόλυτου ιδεαλισμού. Έτσι, σύμφωνα με τον Πελεgrίνη Θεοδόση: «...η νόηση αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη του ανθρώπου, εν σχέσει προς άλλες λειτουργίες του ...η γνώση μπορεί να αποκτηθεί αποκλειστικά μέσω του λόγου ή της νόησης», καθώς επίσης και «...βάση του κόσμου... είναι το απόλυτο, το οποίο συνιστά καθαρή πνευματική οντότητα... η πραγματικότητα στο σύνολό της είναι προϊόν της πορείας του πνεύματος ή του λόγου προς την απόλυτη κατάσταση ελευθερίας του...». Ενδεικτικά, εκπρόσωποι της θεωρίας της λογοκρατίας ή του ορθολογισμού ή του ρασιοναλισμού, αλλά και της νοησιαρχίας, θεωρούνται στην αρχαιότητα οι Πυθαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, κ.ά ενώ στη νεότερη εποχή οι Ντεκάρτ (René Descartes 1596-1650), Σπινόζα (Benedictus/Baruch de Spinoza 1632-1677) κ.ά. Επίσης, ο απόλυτος ιδεαλισμός, ο οποίος διαμορφώθηκε στους κόλπους της γερμανικής φιλοσοφίας στο τέλος του 18^{ου} και το 19^ο αιώνα, εκπροσωπείται από τους Φίχτε (Johann Gottlieb Fichte, 1762- 1814), Σέλιγκκ (Friedrich Wilhlem Joseph Shelling, 1775-1854) και το Χέγκελ (Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831).

³⁰⁸. Πλάτων, *Πολιτεία*, Δ. 440e.10- 441a. 5.

(λογιστικόν) και της γυμναστικής (θυμοειδές).³⁰⁹ Ο Δεσποτόπουλος Κωνσταντίνος, εξαιρεί τη γενική παιδεία της Πολιτείας του Πλάτωνα³¹⁰, βάση της οποίας αποτελούν η «...άριστη γυμναστική και η μουσική»,³¹¹ ενώ, σύμφωνα με το Σκουτερόπουλο Νικόλαο³¹² «η γυμναστική απευθύνεται κατά κύριο λόγο στην ψυχή»,³¹³ γεγονός, που επίσης υποστηρίζει, αναφερόμενος στις απόψεις του Πλάτωνα περί γυμναστικής και ο Αρβανιτάκης Τάσος: «Η ψυχή είναι αυτή που κατευθύνει τη γυμναστική και όχι βέβαια το σώμα.... Όλα όσα αφορούν τη γυμναστική θ' ανατεθούν στην ψυχή και τη διάνοια που είναι χαρακτηριστικό της ψυχής, γιατί αυτή μόνο μπορεί να μεταδώσει την αρετή της στο σώμα. Το αντίθετο δεν ισχύει. Η ψυχή, το πνεύμα είναι εκείνο που θα καθορίσει τους κανόνες της γυμναστικής».³¹⁴

Επίσης, σε μια άλλη θεώρηση της άθλησης, προτείνεται η ολιστική³¹⁵ αντιμετώπιση του ασκούμενου, στον οποίο αλληλεπιδρούν διαρκώς, τόσο η σωματική όσο και η πνευματική του διάσταση,³¹⁶ η παρουσία των οποίων δεν είναι απαραίτητα διακριτή, καθώς το ένα υπάρχει εντός του άλλου σε ένα πλαίσιο διαλεκτικής συνύπαρξης. Έτσι, με βάση την παραπάνω προσέγγιση, η μεγαλοφυΐα, ως η νιτσεική αποστολή του αγώνα, μπορεί να πραγματωθεί και μέσα στο ανταγωνιστικό πεδίο του αθλητισμού, σε μια ευρύτερη κλίμακα θέασης των πραγμάτων, όπου όλοι οι ενεργά εμπλεκόμενοι με τον αθλητισμό (αθλητές- προπονητές, κ.ά), ανεξαρτήτως θέσης, είναι προσανατολισμένοι, όπως και όλα τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού ιστού,³¹⁷ ασυνείδητα, στην προώθηση της ευφυΐας ή των μορφών ευφυΐας, (θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης), που είναι δυνατό, κατά περίπτωση να προαχθούν μέσω του ιδιοσυγκρασιακού στοιχείου της άσκησης.

Ο εισηγητής της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης, Howard Gardner, στηριζόμενος στην επιστημονική και φιλοσοφική γνώση,³¹⁸ έδειξε το δρόμο για μία

³⁰⁹. Πλάτων, *Πολιτεία*, Δ. 441e-442a: «...μουσικής και γυμναστικής κράσις σύμφωνα αυτά ποιήσει».

³¹⁰. Πλάτων, *Πολιτεία*, Γ.410b-412a & Η.549b

³¹¹. Δεσποτόπουλος: «Δομή», σελ.97.

³¹². Σκουτερόπουλος, Νικόλαος: *Πλάτων Πολιτεία*. Σκουτερόπουλος-Πόλις, Αθήνα, ³2002.

³¹³. Πλάτων, *Πολιτεία*, Γ. 411e.6: «...γυμναστικήν επί το θυμοειδές και το φιλόσοφον».

³¹⁴. Πλάτων, *Πολιτεία*, Γ. 403 c- e. & Αρβανιτάκης: *Πλάτων*, σελ.278-9.

³¹⁵. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό*, σελ.1246: Ολιστικό, ερμηνευτικό μοντέλο, είναι αυτό, που εξετάζει τα πράγματα, εν προκειμένω τον άνθρωπο, ως σύνολο.

³¹⁶. Kretchmar: *Philosophy*, p. 109.

³¹⁷. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ. 100.

³¹⁸. Gardner: *Frames*, p.14. Ο Gardner αναφέρεται στο ερευνητικό ενδιαφέρον του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη για την ποικιλομορφία της λογικής σκέψης και τις μορφές της γνώσης.

άλλου τύπου νοηματοδότηση της ευφυΐας,³¹⁹ συνεπώς και της μεγαλοφυΐας, η οποία ισχύει για όλα τα γνωστικά πεδία και διευρύνει τους ορίζοντες αναζήτησης, δίνοντας τη δυνατότητα για την ανάδειξη της λειτουργικής σχέσης, μεταξύ δραστηριοτήτων, όπως η σωματική άσκηση, και της καλλιέργειας και προαγωγής των ειδών νοημοσύνης. Σύμφωνα με τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης, η νοημοσύνη συνίσταται στην ικανότητα επίλυσης προβλημάτων εντός του κοινωνικού συνόλου, στην παραγωγή δημιουργικής σκέψης και αποτελείται από εννέα διαφορετικές μορφές: τη γλωσσική, τη μαθηματική-λογική, τη μουσική, την οπτική-χωρική, τη σωματική-κιναισθητική, τη διαπροσωπική, την προσωπική, τη νατουραλιστική και την υπαρξιακή.³²⁰ Όλες οι παραπάνω συνυπάρχουν στον άνθρωπο σε διαφορετικό κάθε φορά ποσοστό, πραγματώνοντας με τον τρόπο αυτό, την έννοια της μοναδικότητας του ατόμου.

Έτσι, καθένας μπορεί να υπερτερεί σε κάποιο είδος νοημοσύνης και να υστερεί σε κάποιο άλλο, ενώ αντίστοιχα κάποιες δραστηριότητες-όπως ο αθλητισμός-ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τον τρόπο διδασκαλίας και εκτέλεσης τους, σε σχέση πάντα και με τις ξεχωριστές ικανότητες των συμμετεχόντων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ποικιλοτρόπως, στοχεύοντας συγκεκριμένα στο φάσμα των ειδών νοημοσύνης. Κατ' αυτό τον τρόπο, εφαρμόζεται ένα από τα βασικά δόγματα της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης, σύμφωνα με το οποίο, κάθε διδασκόμενος μαθαίνει διαφορετικά, γι' αυτό πρέπει και να εκπαιδεύεται διαφορετικά.³²¹ Για παράδειγμα, η ικανότητα του ατόμου να αξιοποιεί τις νοητικές του ικανότητες, με σκοπό το συντονισμό και τον έλεγχο των εκούσιων κινήσεων του σώματος, ορίζεται ως σωματική-κιναισθητική νοημοσύνη. Η ισορροπία, η ευελιξία, η ακρίβεια, η χάρη στις κινήσεις και η ευχέρεια στις μιμήσεις, η εν γένει δηλαδή καλή γνώση των δυνατοτήτων του σώματος, οδηγούν στο συμπέρασμα πως πρόκειται για ένα άτομο με υψηλή σωματική-κιναισθητική νοημοσύνη.³²² Η σωματική νοημοσύνη, σύμφωνα με τον Gardner, υποκινεί το σώμα να λύνει προβλήματα, να επινοεί νέες καταστάσεις

³¹⁹. Gardner: *Frames*, p. 60-1.

³²⁰. Gardner: *Intelligence*, p.41-3 & 47.

³²¹. Gardner: *Intelligences*, p.228 & Perry d. Klein : “Rethinking the multiplicity of cognitive resources and curricular representations: alternatives to learning styles and multiple intelligences: Multiple intelligence theory: new psychological wine in old pedagogical bottles”, in : *35 j. curriculum studies* 1 (2003), 45–81, p. 50-1.

³²². Gardner: *Intelligence*, p.42.

και να μεταβιβάζει ιδέες και συναισθήματα.³²³

Γίνεται λοιπόν κατανοητό, πως μέσω της σωματικής οδού, είναι δυνατό να επιτευχθούν προσαρμογές ανάπτυξης και καλλιέργειας του πνεύματος, αρκεί να υπάρξει ο σωστός σχεδιασμός διδασκαλίας και εξάσκησης, σε συνδυασμό και με την κατάλληλη μέθοδο παροχής των ερεθισμάτων. Για παράδειγμα, η εκμάθηση αθλητικών δεξιοτήτων σε νέους αθλητές, μπορεί να δώσει, με πρακτικό τρόπο, τη δυνατότητα αξιοποίησης της ευρύτερης δημιουργικής τους σκέψης. Αυτό επιτυγχάνεται, όχι μόνο μέσω της επιλογής και επινόησης λύσεων από μέρους των ασκούμενων σε προβλήματα-εμπόδια που στοχευμένα έχουν τεθεί κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ή εξάσκησης μιας δεξιότητας, αλλά και της ανάλογης, από μέρους των εκπαιδευτών, διαχείρισης και προτροπής σε προσαρμογή αυτών των λύσεων, στο προσωπικό, στο διαπροσωπικό, στο γλωσσικό, στο λογικό, στο υπαρξιακό ή σε όποιο άλλο επίπεδο των αθλητών είναι δυνατό.³²⁴ Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφές, πως ο αθλητισμός, μπορεί να παράγει μεγαλοφυΐες, ακόμα και στην εσφαλμένα μονομερή προσέγγισή του, η οποία τον θεωρεί ως μία επί το πλείστον

³²³. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ζήκας, Γεώργιος., Παπαλεοντίου Μαρία, Πολλαπλή νοημοσύνη - Μεταφράσεις άρθρων. Ημερομηνία ανάκτησης : 5-11-2009.

<http://www.enallax.com/exams/arthra/intelligence.doc>

³²⁴. Gardner: *Intelligences*, p.228 & Perry: "Rethinking", p. 50-1 & Τσίτσκαρης, Γεώργιος, Χατζηαθανασίου Πασχάλης, *Ατομική τεχνική του Μπάσκετ*, Σάλτο, Θεσσαλονίκη, 1992, σελ.156- 165. Με βάση τη θεωρία των προαναφερθέντων συγγραφέων, παρατίθεται, σχετικά με την πρακτική εφαρμογή της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης στον αθλητισμό, το παρακάτω παράδειγμα: Στη διδασκαλία ή την εξάσκηση του ρυθμού των τριών βημάτων στην καλαθοσφαίριση (κοινώς μπάσιμο), ο εκπαιδευτής μπορεί να θέσει εμπόδια τα οποία πρέπει να προσπεραστούν σε κάθε βήμα, οδηγώντας στην ανακάλυψη τρόπων επίλυσης των προβλημάτων από τους αθλητές, οι οποίοι όπως είναι φανερό ενεργοποιούν τη σωματική τους νοημοσύνη προκειμένου να ανταπεξέλθουν στη δεδομένη πρόκληση. Στη συνέχεια, με την καθοδήγηση του προπονητή είναι δυνατό οι εκπαιδευόμενοι να εξασκήσουν και τις άλλες μορφές νοημοσύνης. Αυτό μπορεί να γίνει για παράδειγμα, εάν ζητηθεί κατ' αρχάς, από το σύνολο των αθλητών να χωριστούν σε μικρές ομάδες και να συζητήσουν άλλους πιθανούς τρόπους υπερνίκησης των δυσκολιών. Στη συνέχεια η κάθε ομάδα θα αποφασίσει ποιο μέλος της θα ανακοινώσει τα αποτελέσματα αυτής της συζήτησης (διαπροσωπική νοημοσύνη). Ακόμα μπορεί να κληθεί κάθε αθλητής χωριστά, αφού εκτελέσει την άσκηση όπως αυτός νομίζει καλύτερα, να γράψει, ο καθένας μόνος του, ένα κείμενο με τη μορφή ημερολογίου, όπου θα πρέπει να εκφράσει σχετικά με τη δεξιότητα, τα εσωτερικά του αισθήματα, τις επιθυμίες, τις προσδοκίες και τους στόχους του, καθώς και την αίσθηση που έχει όσον αφορά τη θέση και το ρόλο τους εντός της ομάδας (προσωπική νοημοσύνη). Επίσης, το πέραςμα των εμποδίων και η προσέγγιση στο καλάθι, μπορεί να παρομοιαστεί από το διδάσκοντα, με την πορεία της ζωής, όπου ο άνθρωπος καλείται, μέσα σε ορισμένο, πεπερασμένο χρονικά, διάστημα (αρχή - τέλος ζωής, πρώτο-τρίτο βήμα άλμα) να υπερνικήσει διάφορα εμπόδια προκειμένου να φτάσει στον στόχο του (υπαρξιακή νοημοσύνη) ή μπορεί ο ρυθμός των τριών βημάτων να αποτελέσει μια πολύ καλή δυνατότητα επισήμανσης της σπουδαιότητας του ρυθμού στην εκτέλεση της κίνησης (κατά την πραγματοποίηση των βημάτων από ένα αθλητή, οι υπόλοιποι χτυπούν παλαμάκια, δίνοντάς του το ρυθμό- μουσική νοημοσύνη). Ανάλογες προσαρμογές μπορούν να γίνουν και στα άλλα είδη νοημοσύνης, καλλιεργώντας κατ' αυτό τον τρόπο όλο το σωματικό- πνευματικό δυναμικό του ατόμου.

σωματική δραστηριότητα, ενώ είναι εμφανές, πως η φυσικώς ορθή αντιμετώπιση της άθλησης, ως φαινόμενου, που επιδρά στη σωματικοπνευματική ολότητα του ατόμου, άρα εν δυνάμει συναρτάται και με όλες τις μορφές νοημοσύνης, δύναται να οδηγήσει στη δημιουργία οντολογικών προτύπων υψηλών προδιαγραφών.

Εκπαίδευση και αγώνας

Σύμφωνα με το Νίτσε, η δημιουργία μεγαλοφυϊών, δεν είναι μια εξωτερικά εξασφαλισμένη και ελεγχόμενη πορεία, όπου βάσει θεσμοθετημένου σχεδίου παράγονται οι ανώτεροι τύποι ευφυΐας, αλλά πρόκειται για την οντολογική συνθήκη, κατά την οποία με φυσικό τρόπο η κοσμική θέληση συσσωρεύει την ενέργεια και την «αγριότητα της ζωής»³²⁵ σε πνευματικούς σκοπούς, γεγονός, που κάλλιστα μπορεί και πρέπει να επιτευχθεί μέσα στην εκπαίδευση, όπως υποστηρίζει και ο ίδιος ο Γερμανός φιλόσοφος.³²⁶ Δεν μιλούμε δηλαδή για μια χρονικά ορισμένη (όπως για παράδειγμα είναι η απόκτηση συγκεκριμένων γνώσεων εντός των εγκύκλιων σπουδών), μηχανιστικού τύπου διαδικασία μαζικής παραγωγής ατόμων υψίστης ευφυΐας, αλλά για μια εκτός χρονικής διαδοχικότητας³²⁷ προοπτική επιλογής τρόπων αξιοποίησης αυτής της πρωτόγονης ορμεμφυτικής ώθησης. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα στην παιδευτική διαδικασία, ουσιαστικά βιωματικά και ζωογόνα, από μέρους ελάχιστων και ξεχωριστών ικανοτήτων εκπαιδευόμενων, με την αρωγή των εκπαιδευτικών, έτσι, που να αναδεικνύεται η αυθεντικά βαθύτερη καλλιτεχνική εκφραστικότητα και η δημιουργικότητα της ίδιας της ζωής σε όλα τα επίπεδα της συμβατικά «διαθέσιμης» γνώσης, ενάντια σε κάθε μη φυσικό, περιοριστικό, κανονιστικό πλέγμα. Ο ίδιος ο Νίτσε, δεν αφήνει περιθώρια για παρανοήσεις: «αν θέλουμε πολιτισμό και όχι βαρβαρότητα, θα πρέπει να καλλιεργήσουμε μεγαλοφυΐες...η παραγωγή μεγαλοφυΐας είναι η μεγάλη αποστολή της εκπαίδευσης».³²⁸

Μεγαλοφυΐα και εκπαίδευση. Είναι σαφές λοιπόν, πως κατά το Νίτσε, ο σκοπός της εκπαίδευσης και η πλήρωση του νιτσεϊκού αγώνα έχουν τον ίδιο

³²⁵. Νίτσε: *Ανθρώπινο*, σελ.21-2:« ...το ύψιστο επίπεδο ευφυΐας.... εμφανίστηκε (και εξακολουθεί να εμφανίζεται.....), όταν μια εξαιρετική, επί μακρόν συσσωρευμένη ενέργεια τη θέλησης διοχετεύθηκε μέσω της κληρονομικότητας σε πνευματικούς σκοπούς. Αυτό το ύψιστο επίπεδο θα πάψει να υπάρχει, όταν πάντων να καλλιεργούνται αυτή η αγριότητα και η ενέργεια».

³²⁶. Νίτσε: *Μαθήματα*, σελ. 103.

³²⁷. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ. 174:«Οπωσδήποτε, αν είναι μια αληθινή μεγαλοφυΐα δεν έχει τίποτα κοινό με την τυχαία πολιτική κατάσταση ενός λαού · σχετικά με το λαό του είναι εξωχρονικός»

³²⁸. Nietzsche, Friedrich: *Schopenhauer as Educator*, Henry Regnery, Chicago, 1965, p.59-82.

οντολογικό προορισμό, τη γένεση μεγαλοφυϊών, γεγονός, που σηματοδοτεί, από τη μια τη σημασία και τη λειτουργική αξία του *αγωνίζεσθαι* για την εκπαιδευτική διαδικασία και από την άλλη τα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά που προσλαμβάνει για το Γερμανό φιλόσοφο το όλο εγχείρημα της εκπαίδευσης, βάσει της φυσικής - μετα-φυσικής, εκτός των κοινώς εννοούμενων ορίων της φαινομενικής πραγματικότητας, λειτουργίας του αγώνα. Έτσι λοιπόν, μπορεί να ειπωθεί, πως εφόσον η μεγαλοφυΐα είναι αποτέλεσμα της κατά Νίτσε οντολογικής αγωνιστικής διεργασίας και η αποστολή της εκπαίδευσης είναι ακριβώς η διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για τη δημιουργία μεγαλοφυϊών, ο νιτσεικός αγώνας, αποτελεί, την απόλυτη κινητήριο δύναμη της διαδικασίας της εκπαίδευσης, δίδοντας της (στην εκπαίδευση) κατ' αυτό τον τρόπο, ένα χαρακτήρα ανάλογο των οντολογικών συνιστωσών του κατά Νίτσε *αγωνίζεσθαι*. Η παραπάνω λειτουργική σχέση αγώνα- παιδείας- μεγαλοφυΐας χαράσσει και την προτεινόμενη υπό το Νίτσε, κατευθυντήριο γραμμή του εκπαιδευτικού συστήματος.

Αγωνιστικός εκπαιδευτικός προσανατολισμός. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εκπαίδευση πρέπει να είναι προσανατολισμένη, στην υπηρεσία των κελευσμάτων της κοσμικής βούλησης, η οποία με τη σειρά της, διά του αγώνα, αποζητά την αυτο-συνειδησιακή της ολοκλήρωση, μέσω της άρσης (;) του πρωτόγονου *υποφέρειν* (το οποίο *υποφέρειν* συνίσταται στην αδυναμία κατανόησης – δικαίωσης της ζωής)³²⁹ και της εμφάνισης των εν δυνάμει υψηλότερων ορίων της, που αποκτούν υπόσταση, μόνο στην ανθρώπινη εκδοχή της μεγαλοφυΐας.³³⁰ Αυτή η τάση της φύσης να «λυτρωθεί» εμφανιζόμενη στο επίπεδο του συνειδητού, είναι που καθορίζει και τη συστημική λειτουργία της εκπαίδευσης σε σχέση με τον αγώνα και τη μεγαλοφυΐα. Όλοι οι εμπλεκόμενοι στην παιδευτική διαδικασία, συνδράμουν, από διαφορετικές θέσεις, προκειμένου να επιτευχθεί ο απώτατος οντολογικός στόχος της αυτοπραγμάτωσης

³²⁹. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ.254: Τα ζώα, σύμφωνα με το Νίτσε, υποφέρουν λόγω του ότι : «δεν κατέχουν τη δύναμη να στρέψουν το αγκάθι του πάθους ενάντια στον εαυτό του, και να κατανοήσουν μεταφυσικά την ύπαρξή τους». Εδώ, θα πρέπει να επιστημόνουμε, πως αυτή ακριβώς η υπαρξιακή αυτογνωσία που απουσιάζει από το ζωικό βασίλειο, υφίσταται ως δυνατότητα για τον άνθρωπο και όχι ως κεκτημένο.

³³⁰. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ.255: «...κι όταν ολάκερη η Φύση σπρώχνεται προς τον άνθρωπο, μας δίνει έτσι να καταλάβουμε, ότι αυτός είναι ο αναγκαίος για τη λύτρωσή της απ' την κατάρα της ζωής του ζώου, και ότι, τελικά μ' αυτόν, μπρος της η ύπαρξη κρατάει έναν καθρέφτη, στο βάθος του οποίου, πια η ζωή δε φαίνεται παράλογη, αλλά προβάλλει στη μεταφυσική της σπουδαιότητα».

της φύσης στο «πρόσωπο» της μεγαλοφυΐας.³³¹ Έτσι, κατ' αρχήν, η απόκτηση των βασικών δεξιοτήτων της ομιλίας, της γραφής και της σκέψης από τους μαθητές, καθώς και οι παιδαγωγικές μέθοδοι, η αρωγή και η καθοδήγηση των δασκάλων, είναι αναγκαία στο βαθμό που «εξ-υπηρετούν» την περαιτέρω προς τα άνω πορεία του πνεύματος, η οποία διατρέχει αλλά και διατρέχεται από την προσπάθεια αυτογνωσίας του κάθε ατόμου.

Η πλήρωση των προδιαγραφών του ανθρώπου, η οποία είναι απαραίτητο να επιτευχθεί, προκειμένου να ολοκληρωθεί η ίδια η φύση, περιεκτικά μας δίνεται από το Νίτσε στη φράση: *«γίνε αυτό που είσαι»*, με την έννοια της αυτο-ενδοσκοπικής αναζήτησης της αληθινής υπαρξιακής προοπτικής του ατόμου.³³² Η προσπάθεια αυτή - από μέρους του ίδιου του ανθρώπου - ανακάλυψης των οντολογικών του ορίων, μπορεί να θεωρηθεί, στα πλαίσια μιας *«αγωνιστικής φιλοσοφία της εκπαίδευσης»*, ως ένα σύνολο αυτο-μορφωτικών και αυτο-καλλιεργητικών διεργασιών, που λαμβάνει τη μορφή ατομικού, παιδευτικού υποφέρειν.³³³

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την τοποθέτηση του Νίτσε ότι *«δικός μας σκοπός δεν είναι η μόρφωση της μάζας, αλλά η μόρφωση των διαλεκτών ατόμων, αυτών, που έχουν τα όπλα για έργα μεγάλα, προορισμένα να διαρκέσουν»*,³³⁴ οδηγούν στη σκέψη, πως μόνο εκείνοι οι ανώτεροι, οντολογικά τύποι, δηλαδή οι μεγαλοφυΐες, είναι ικανοί να καλλιεργηθούν,³³⁵ με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορέσουν, αναμετρούμενοι με τα χαώδη εσώτερα της ύπαρξης, να υποφέρουν εντός του αγώνα. Έτσι, ορίζεται επί της ουσίας και η βασική δομή της παιδείας, η οποία πρέπει να είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να μπορεί να ευδοκιμεί ο *«ύψιστος καρπός της ζωής»*, η μεγαλοφυΐα, η οποία άλλωστε, *«μπορεί, ίσως, να δικαιολογήσει γενικά το ζην»*.³³⁶

Εκπαίδευση: αυθεντικό βίωμα και θεωρητική γνώση. Η στροφή της εκπαίδευσης προς το βιοματικό κομμάτι της ύπαρξης, προς τον ίδιο τον άνθρωπο και

³³¹. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ 104: Μιλώντας ο Νίτσε για την αξιοπρέπεια του ατόμου γενικότερα εντός της κοινωνίας αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής: *«αυτή η αξιοπρέπεια είναι το να αναγνωρίζεται άξιος να είναι μέσο της μεγαλοφυΐας.... κάθε άνθρωπος, με όλη του τη δραστηριότητα έχει αξιοπρέπεια μόνο στο βαθμό που είναι, συνειδητά ή ασυνείδητα, εργαλείο της μεγαλοφυΐας»*.

³³². Νίτσε: *Επιστήμη*, σελ.163.

³³³. Hillesheim: "Suffering", p.171.

³³⁴. Νίτσε, *Μαθήματα*, σελ.101.

³³⁵. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ.257.

³³⁶. Νίτσε: *Στοχασμοί*, σελ. 239.

τη ζωή,³³⁷ στην απλότητα αλλά και στη βαθύτητά τους, όπως στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό,³³⁸ αποτελεί θα λέγαμε την κυρίαρχη νितσεϊκή προτροπή στο θέμα της παιδείας. Το *ανταγωνίζεσθαι* ως βασική εκπαιδευτική προϋπόθεση, μορφοποιεί την έμφυτη καταστροφική τάση όχι σε αφηρημένη γνώση, αλλά σε δημιουργία και ζωή. Ο Νίτσε και πάλι μας φέρνει αντιμέτωπους με το παράδειγμα των αρχαίων Ελλήνων: «*Είναι αξιοθαύμαστοι στην τέχνη να μαθαίνουν γόνιμα: κι έτσι, όπως εκείνοι, οφείλουμε κι εμείς να μαθαίνουμε από τους γείτονές μας, χρησιμοποιώντας κάθε πράγμα που θα μαθαίναμε ως βάθρο για τη ζωή και όχι για τη λόγια γνώση, βάθρο απ' όπου πηδάει κανείς όλο και ψηλότερα από τον γείτονά του*».³³⁹ Το βίωμα λοιπόν του αγώνα ως *ανταγωνίζεσθαι* και *συναγωνίζεσθαι* ορίζει την παιδευτική δραστηριότητα.

Η μεταμόρφωση του άγριου και πρωτόγονου ολέθριου ένστικτου σε «υλικό» ζωής μέσα στην εκπαίδευση, θα πρέπει να λαμβάνει τις εντονότερες ζωτικά γνωσιακές μορφές, που για το Νίτσε, όπως και για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, δεν είναι άλλες από την τέχνη και τη φιλοσοφία.³⁴⁰ Έτσι, η οντολογική - αισθητική παιδευτική δυναμική, συνίσταται, αφενός στην τέχνη, που στην τραγική της μορφή αποτελεί την κατ' εξοχήν μεταφυσική δυνατότητα για τον άνθρωπο³⁴¹ παρέχοντάς του κατ' αυτό τον τρόπο την προοπτική εμπειρίας του ενδότερου και καθολικού γίνεσθαι,³⁴² και αφετέρου στη φιλοσοφία,³⁴³ η οποία εμφανίζεται ως εκδήλωση μιας

³³⁷. Λεβίτ: *Χέγκελ*, σελ.122: «...ο Nietzsche αναζητούσε ένα δρόμο που θα οδηγούσε πίσω στις αληθινές ανάγκες μιας πρωταρχικής παιδείας, δηλ. μιας τέτοιας παιδείας που διαμορφώνει ή παιδεύει τον άνθρωπο στο όλο της απτής ανθρωπότητάς του».

³³⁸. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ.15: Μιλώντας για τους Έλληνες ο Νίτσε, αναφέρει: «*Μ' ένα λαό, μεγαλοφυή, συμβαίνει ό, τι και με τον άνθρωπο τον μεγαλοφυή. Και οι παραμικρότερες εκδηλώσεις της ζωής έχουν το σημάδι της μεγαλοφυΐας... Οι Έλληνες είναι, όπως και η μεγαλοφυΐα · απλοί simplex. Γι' αυτό είναι διδάσκαλοι αθάνατοι. Οι θεσμοί τους, τα δημιουργήματά τους, φέρνουν τη σφραγίδα της απλότητας, τόσο, που συχνά μένει κανείς εκστατικός βλέποντας ως τι σημείο είναι μοναδικό σ' αυτή τους την απλότητα. Και, παραδόξως, είναι εξίσου τόσο βαθείς όσο και απλοί*».

³³⁹. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ. 13.

³⁴⁰. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ., 175 & 177-8: «*Ο φιλόσοφος μας ανοίγει το εργαστήρι της φύσης. Ο φιλόσοφος κι ο καλλιτέχνης μας φανερώνουν τα επαγγελματικά μυστικά της φύσης. Η σφαίρα του φιλοσόφου και του καλλιτέχνη κυριαρχεί του θορόβου της πρόσκαιρης ιστορίας · ξεφεύγει από την αναγκαιότητα.... Η φιλοσοφία οφείλει να συντηρήσει ανάμεσα στους αιώνες την πνευματική κορυφογραμμή και την αιώνια γονιμότητα του μεγάλου*».

³⁴¹. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.32.

³⁴². Νεχαμάς: *Νίτσε*, σ.146 :*Η τέχνη και συγκεκριμένα η αρχαία ελληνική τραγωδία, ανάγεται στη σφαίρα της μεταφυσικής, σε μια βιωματικά καλλιτεχνική προσέγγιση της ζωής, όπου θεατής, δημιουργός και καλλιτέχνημα μπορούν να ταυτιστούν, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την άμεση ανάληψη της ύπαρξης, ως διαμορφούμενου έργου τέχνης. Ο καλλιτέχνης, ως διονυσιακός, ταυτίζεται με το πρωταρχικό Εν, παραιτούμενος από την υποκειμενικότητά του εντός όμως της φαινομενικότητας, χάρη στην απολλώνια επίδραση του ονείρου. Πρόκειται για το ενδότερο επίπεδο κοσμικής κατάφασης, όπου η καλλιτεχνική δημιουργία επιτυγχάνει να ταυτιστεί με την απόλυτη ενότητα, τον πρωταρχικό καλλιτέχνη του κόσμου, γνωρίζοντας κάτι από την αιώνια ουσία της τέχνης.*

ουσιαστικά καλλιτεχνικής ορμής, γεγονός, που την καθιστά απαραίτητη στη «μόρφωση, κυρίως, γιατί εμπλέκει τη γνώση σε μια καλλιτεχνική σύλληψη του κόσμου και με αυτό τον τρόπο την εξευγενίζει».³⁴⁴ Εξάλλου, η νιτσεική θέση πως «σε ένα ορισμένο ύψος, όλα ανταμώνονται και συμπύκνουν · οι σκέψεις του φιλοσόφου, τα έργα του καλλιτέχνη κι οι καλές πράξεις»³⁴⁵ αποτελεί μια ολιστική θεώρηση των παρεχόμενων, μέσω της εκπαιδευτικής οδού, γνώσεων και αξιών, προτάσσοντας τελικά την αναγκαιότητα βιώματος της μεταφυσικής γνωστικής ενότητας.

Άλλωστε, προς επίρρωση των παραπάνω λειτουργούν και οι απόψεις του Ηράκλειτου περί της συνεχούς επιβεβαίωσης του ενός από το πολλαπλό και αντίστροφα, στο επίπεδο της υψηλής κοσμικής κατάφασης, όπου καθίσταται σαφές, πως η έννοια της επιμέρους γνώσης στην πολλαπλότητά της είναι ουσιαστικά η κατάφαση της συνολικής και μοναδικής γνώσης της ύπαρξης. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό, αν λάβουμε υπόψη, πως σε ένα ατελεύτητο γίγνεσθαι, οι απείρως πολλαπλές μεμονωμένες καταφάσεις οδηγούν στην έσχατη κατάφαση του ενός, ενώ ακριβώς και το ένα, δεν θα μπορούσε να υπάρξει χωρίς τη διαρκή επιβεβαίωσή του στο πολλαπλό.³⁴⁶ Έτσι, σύμφωνα με το Νίτσε, η ενιαία φύση καταφάσκει στην πολλαπλότητα της ανθρώπινης μεγαλοφυΐας, προκειμένου να αυτοπραγματωθεί, ενώ το μεγαλοφυές άτομο καταφέρνει να επιβεβαιώσει, χάρη στην προνομιούχο φύση του, την ίδια τη φύση στην ολότητά της.

Τροχοπέδη στην πρόοδο της παραπάνω δημιουργικής συνθήκης, αποτελεί, κατά το Νίτσε, μια τάση, διαβρωτική της ανθρώπινης ύπαρξης, η εγγενής τάση για λόγια ή θεωρητική επιστημονική γνώση, που δρα ματαιωτικά στην ορμή του ατόμου για ενδότερη γνωστική εμπειρία της αυθεντικής αλήθειας του Είναι, καθώς, «παραπλανά» (το άτομο) σε ορθολογικά αποδειξιμες βεβαιότητες. Όμως, οτιδήποτε αποδεδειγμένο ρασιοναλιστικά, δυναμικά, μπορεί να καταργηθεί ανά πάσα στιγμή

Το τραγικό βίωμα δεν είναι παρά το βίωμα της ίδιας της ύπαρξης, μέσα στην τέχνη. Η συνθήκη αυτή διατρέχεται από μεγαλοφυΐα, που κατά το Νίτσε, μοιάζει με την ανησυχητική εικόνα του παραμυθιού, που μπορεί να στρέφει τα μάτια της όπου θέλει, βλέποντας ακόμη και τον ίδιο τον εαυτό της. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται η δυναμική της συνεχούς παρατήρησης και ερμηνείας, που αναδιατάσσει τα πράγματα, διαμορφώνοντας στην ουσία μια καινούργια κατάσταση. Ο Α.Νεχαμάς(2002), εύστοχα αποδίδει τα παραπάνω, με την παρομοίωση ενός κειμένου που συντίθεται καθώς το διαβάζουμε και οι αναγνώσεις μας είναι νέα μέρη του, που θα οδηγήσουν σε μεταγενέστερες αναγνώσεις.

³⁴³ . Νίτσε: *Χρόνια*, σελ. 19

³⁴⁴ . Djurić: «Nietzsche», σελ. 20.

³⁴⁵ . Νίτσε: *Χρόνια*, σελ. 19.

³⁴⁶ . Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα*, DK 10 & Deleuze: *Νίτσε*, σελ.41.

και να αντικατασταθεί από καινούργια εξελιγμένα δεδομένα, όπως είθισται στην επιστήμη, μαρτυρώντας έτσι τον πρόσκαιρο, ψευδαισθησιακό και αποσπασματικό χαρακτήρα του επιστητού σε σχέση με την απόλυτη μεταφυσική ενότητα της γνώσης, οδηγώντας στο τελικό συμπέρασμα, σύμφωνα με το Νίτσε, πως ο πραγματικός σκοπός της επιστήμης είναι η μετατροπή της σε τέχνη,³⁴⁷ με την έννοια της ανάγκης για ενδότερο βίωμα της ύπαρξης, της μετοχής του ανθρώπου στο τραγικό έργο τέχνης της ίδιας της ζωής.³⁴⁸ Έτσι λοιπόν, είναι απαραίτητη η χαλιναγώγηση και η υπέρβαση του θεωρητικού επιστητού, ώστε να προκριθεί μέσα στην παιδευτική διαδικασία το βίωμα, προκειμένου να προκύψουν τα ανώτερα οντολογικά πρότυπα:

*«...οι Έλληνες τιθάσευσαν την ακόρεστη καθ' εαυτήν ενόρμηση τους για γνώση χάρη στο σεβασμό που είχαν για τη ζωή, χάρη σε μια ιδανική ανάγκη ζωής – διότι αυτό που μάθαιναν, ήθελαν αμέσως να το ζήσουν.»³⁴⁹ ...Η ελληνική λέξη που κατονομάζει τον «σοφό» συνδέεται ετυμολογικά με τα *sariso-γεύομαι, δοκιμάζω, sariens-εκείνος που γεύεται, ο δοκιμαστής, σίσυφος-ο άνθρωπος με την οξεία γεύση».*³⁵⁰ Ακολουθώντας ο Νίτσε, παρουσιάζει εναργέστερα την πηγή της έμπνευσής του, όσο αφορά το σύστημα διδασκαλίας που πρέπει να ακολουθείται:*

«Είναι από τις μεγαλύτερες αρετές των Ελλήνων το να μη θέλουν να μεταπλάσουν σε διανόημα ό,τι καλύτερο κλείνουν μέσα τους. Έχουνε μέσα τους κάτι από το έργο της τέχνης. Θα προσπαθήσουμε να διδαχθούμε από τους Έλληνες και θα διδάξουμε με οδηγό τα παραδείγματά τους. Αυτό θα είναι το έργο μας.»³⁵¹

Η φιλοσοφία του Νίτσε και η εκπαιδευτική θεώρηση. Με βάση τα προαναφερθέντα, καθίσταται σαφές, πως οι νιτσεϊκές θέσεις για την εκπαίδευση, βρίσκουν ερείσματα στην ευρύτερη φιλοσοφική θέαση της ύπαρξης του γερμανού φιλόσοφου, Νίτσε Φρίντριχ, εντός της οποίας άλλωστε ενυπάρχει και ο αγώνας. Έτσι λοιπόν και στην εκπαίδευση είναι εμφανές το στοιχείο της βιωματικής πρόσληψης της γνώσης, της ανακάλυψης της ίδιας της ζωής στην ολότητά της, που σκοπό έχει την αναζήτηση της εσώτερης ουσίας του Είναι. Η εναγώνια προσπάθεια του ατόμου

³⁴⁷. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.109.

³⁴⁸. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ.61-4.

³⁴⁹. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ. 14.

³⁵⁰. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ. 25.

³⁵¹. Νίτσε: *Χρόνια*, σελ. 15.

για βαθύτερη αυτοσυνειδησία³⁵² και οντολογική «άνοδο», δίνει τη δυνατότητα στη φύση να αυτοπραγματοωθεί, με δεδομένο πάντα, πως ο άνθρωπος αποτελεί μέρος και ενσάρκωτή αυτής (της φύσης).

Ακόμα, η συνεπής φιλοσοφική κατεύθυνση του τρόπου σκέψης του Νίτσε, όσον αφορά το θέμα της παιδείσεως, σε σχέση πάντα με το γενικότερο στοχαστικό προσανατολισμό του φιλοσόφου, μαρτυρείται και από αυτή καθαυτή την πρόκριση της τέχνης και της φιλοσοφίας στην εκπαίδευση, που σηματοδοτεί τη χάραξη ενός οντολογικού - αισθητικού ορίζοντα ανάπτυξης της μεγαλοφυΐας, κατά τον οποίο ο κόσμος, άρα και η ουσία του, μπορούν να προσεγγισθούν μόνον καλλιτεχνικά, μόνον ως έργα τέχνης. Πρέπει να υπογραμμιστεί όμως, πως για το Νίτσε η τέχνη δεν είναι ένα φαινόμενο που επικοινωνείται εξ' αποστάσεως, αλλά καλλιτέχνης, θεατής και καλλιτέχνημα μετέχουν στην ίδια μεταφυσική συνθήκη,³⁵³ στο ίδιο το κοσμικό γίγνεσθαι. Εν κατακλείδι λοιπόν, θα λέγαμε, πως η αγωνιστική, αυτογνωσιακή πορεία ζωής του ατόμου, ως καλλιτεχνούντος και φιλοσοφούντος υποκειμένου, *lato sensu*, αποτελεί, κατά το Νίτσε, την πεμπουσία κάθε παιδευτικής διαδικασίας που στοχεύει στην οντολογική πρόοδο · στη μεγαλοφυΐα.

³⁵². Jackson, Liz: "Nietzsche and the paradox of postmodern education", in: 38 *Philosophical Studies in Education* (2007), 51-9, p.55.

³⁵³. Νίτσε: *Γέννηση*, σελ. 64.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ορισμός του αγώνα. Ως αρχή του επιλόγου, κρίθηκε σκόπιμο, να δοθεί ένας κεντρικός ορισμός του αγώνα, ως κατακλείδα της ανάλυσης που επιχειρήθηκε στην παρούσα εργασία, με βάση πάντα τη φιλοσοφία του Νίτσε, γεγονός, που θα βοηθήσει στην τεκμηρίωση και στην κατανόηση των επιμέρους συσχετισμών και συμπερασμάτων. Έτσι, ο αγώνας ορίζεται, ως η δυνατότητα παρουσίας στην εμφάνεια του εγγενούς ενστικτικού υλικού, κατ' επέκταση της ίδιας της φύσης, με την ολέθρια διάστασή της ορισμένη-οριοθετημένη υπό τον «έλεγχο» των μορφών και τη δημιουργική της πλευρά εξαιρετικά εντεινόμενη, λόγω ακριβώς της ενεργητικής σύμπραξης μεταξύ του παραγωγικού και του δυναμικά απεριόριστου καταστροφικού στοιχείου.³⁵⁴ Η δράση του αγώνα και μόνο, μπορεί να οδηγήσει στα υψηλά οντολογικά - πνευματικά πρότυπα της μεγαλοφυΐας, εκπληρώνοντας έτσι το νομοτελειακό «αίτημα» της φύσης για αναζήτηση των ορίων της σε ανθρώπινο επίπεδο, καθώς, μόνο εντός της προνομιακής αγωνιστικής συνθήκης παρέχεται η προοπτική αξιοποίησης του υπαρξιακού δυναμικού στην ολότητα και στην πληρότητα της έντασής του (φάσμα γένεσης-ολέθρου).

Ο αγώνας ως κοσμική αρχή. Με αφετηρία την παραπάνω προσέγγιση του αγώνα, θεωρήθηκε, κατ' αρχάς, πως το *αγωνίζεσθαι* κατά το Νίτσε, υφίσταται ως δομικό στοιχείο κάθε γίνεσθαι, όπου συγκρούονται αενάως αντιτιθέμενες δυνάμεις, άρα και του ευρύτερου κοσμικού γίνεσθαι.³⁵⁵ Επίσης, σύμφωνα με τη νιτσεϊκή

³⁵⁴. Λαμπρέλλης: *Nietzsche*, σ.236 & Rosenberg: “Nietzsche”,p.275 & Acampora: “Wisdom”, p.207 & 210.

³⁵⁵. Εμπεδοκλής, *Αποσπάσματα-Περί Φύσεως*, 17.1-13 & Νίτσε: *Χρόνια*, σελ. 135 & Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα*, DK 53: Ο Εμπεδοκλής ερμηνεύει την αέναη γένεση και φθορά-τη διαμάχη των αντίθετων κοσμικών δυνάμεων-με την εναλλασσόμενη δράση της Αγάπης (Φιλότητα) και της Φιλονικίας (Νείκος): «..άλλοτε μεν Φιλότητι συνερχόμεν' εις εν άπαντα, άλλοτε δ' αν διχ' έκαστα φορεύμενα Νείκος έχθει» (...η Αγάπη ενώνει τα πράγματα και τα κάνει ένα, κι άλλοτε η έχθρα της Φιλονικίας τα χωρίζει). Ο Νίτσε σχολιάζει-συμπλέοντας επί της ουσίας όσον αφορά την αΐδιο δυναμική παρουσία του κοσμογονικού αγώνα-, την άποψη του Εμπεδοκλή: «*Το συμπέρασμα είναι πως αν φανταστούμε τη φιλία ως τη μόνη ενεργητική δύναμη, ύστερα από μια σύντομη ταυτόχρονη κίνηση όλα ακινητούν ξανά. Αν φανταστούμε το νείκος ως τη μόνη δραστική δύναμη, ύστερα από έναν απόλυτο χωρισμό όλα θα ξαναγυρίσουν στην ακινησία. Πρέπει λοιπόν οι δύο βασικές αρχές να βρίσκονται σε άλλη. Προσεγγίζει στο σημείο τούτο τον Ηράκλειτο που υμνούσε τον πόλεμο ως των πάντων πατέρα.*».

τοποθέτηση-πως ο κόσμος είναι ένα έργο τέχνης- η ύπαρξη, άρα και ο αγώνας, θεώνται υπό αισθητικό πρίσμα, σε μια άμεση ενεργητική σχέση με το ον, στο οποίο αποτείνονται, επι-κοινωνώντας την κοινή τους ουσία, συγκινώντας το τόσο εσωτερικά, όσο και εξωτερικά. Για το Νίτσε, η κορυφαία εκδήλωση της τέχνης, η αττική τραγωδία, επιτρέπει στον άνθρωπο να βιώσει τα ενδότερα της ύπαρξης, χάρη στην καλλιτεχνική δράση του αγώνα εντός της, όπου τα πρωτόγονα και φοβερά ένστικτα, αγωνίζονται με το αρμονικό και το γαλήνιο, αποκτώντας τελικώς, επί σκηνης, μορφική υπόσταση ως μουσική και χορός. Επιτυγχάνεται, κατ' αυτό τον τρόπο να συγκρατηθεί το καταστροφικό και να ενταθεί το συγκινησιακό στοιχείο του τραγικού.³⁵⁶ Έτσι, καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως ύπαρξη, αγώνας, τέχνη και ον, διαλέγονται δημιουργικά, καλλιτεχνικά, σε μια απόλυτα φυσική συνθήκη άπειρων δυνατοτήτων και αλληλεπιδράσεων.³⁵⁷

Αποστολή και δράση του αγώνα. Η αποστολή του αγώνα, σύμφωνα με το Νίτσε, είναι να οδηγήσει στην παραγωγή ανώτερων οντολογικών προτύπων, των μεγαλοφυϊών. Αυτό, για το Νίτσε, μπορεί να επιτευχθεί εντός του κράτους. Έτσι, η φύση, προκειμένου να διασφαλίσει την όλη αγωνιστική πορεία μέχρι την τελική της στόχευση, μορφοποιεί το πρωτογενές πολεμικό ένστικτο μέσα στην κοινωνία, σε κράτος,³⁵⁸ ώστε να μπορέσουν να αναπτυχθούν εντός του οι μεγαλοφυΐες, διά του αγώνα, σε θεσμοθετημένες (εκπαίδευση-αθλητισμός) και μη εκδηλώσεις (καθημερινός ανταγωνισμός μεταξύ τεχνιτών, επαγγελματιών, κ.ά.). Η ορμή που υπάρχει στον άνθρωπο για πόλεμο, είναι αναγκαίο να ξεσπάσει σε μάχες, όμως, κατά τις περιόδους ειρήνης, όπως μας λέει ο Νίτσε, μορφοποιείται σε τάση για δημιουργία κράτους, στα πλαίσια του οποίου όλοι οι πολίτες αγωνίζονται σε κάθε τομέα της δραστηριότητάς τους, προσφέροντας, ο καθένας στο μέτρο του δυνατού, ασυνείδητα, την «οφειλόμενη» προς τη φύση ενέργεια και ώθηση, προκειμένου κι αυτή με τη σειρά της να μεγαλουργήσει γνωρίζοντας, τις σε ανθρώπινο επίπεδο δυνατότητές της. Ο αγώνας λοιπόν, κατά το Νίτσε, όπως και στην τέχνη, διά της μορφής, τρέπει και αμβλύνει το ασυγκράτητο επιθετικό σθένος, αυτή τη φορά σε κράτος, δικαιώνοντας

³⁵⁶. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.239.

³⁵⁷. Wilson, T. (2005). Nietzsche's early political thinking: "Homer on competition". *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* Vol. 9. www.ul.ie & Cox: *Nietzsche*, p.233 & 245.

³⁵⁸. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ. 98.

και πάλι, τον ενδότερο οντολογικό ρόλο του *αγωνίζεσθαι*.

Ο αγώνας σύμφωνα με το Νίτσε, προϋποτίθεται όλων των δραστηριοτήτων και διατρέχει ως υπαρξιακό στοιχείο, με συγκεκριμένη λειτουργία και αποστολή, τόσο την τέχνη, όσο και το κράτος. Επί της ουσίας, η καλλιτεχνική μορφοποίηση του ενστίκτου της μάχης, επιτυγχάνεται αγωνιστικά στην τέχνη, ενώ η πολιτική μορφοποίηση της ορμής αυτής του πολέμου είναι το κράτος. Τέχνη και κράτος πραγματώνουν τον αγώνα, αλλά και αποκτούν υπόσταση χάρη στον ίδιο, ο οποίος με τα σειρά του, παράγει έργα εντός τους, και ανα - παράγεται διαρκώς διά των έργων αυτών, εφόσον είναι φυσικά προορισμένος να γίνεται και ο ίδιος συνεχώς (γι' αυτό και οι αρχαίοι Έλληνες ασυνείδητα δε σταματούσαν να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο), σε μια ατελεύτητα δημιουργική συνθήκη που επιδιώκει την οντολογική εξύψωση.

Το αγωνίζεσθαι στον αθλητισμό και στην εκπαίδευση. Η πρόοδος αυτή του όντος συσχετίστηκε ειδικότερα με δύο πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, τον αθλητισμό και την εκπαίδευση, τα οποία έχουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο εντός της κρατικής κοινωνίας, εξαιτίας της αγωνιστικής και συνάμα παιδευτικής δυναμικής που ενυπάρχει στο γενετικό τους κώδικα. Ο αθλητισμός και η εκπαίδευση δεν μπορούν να νοηθούν εκτός *αγωνίζεσθαι*, καθώς ο αγώνας αποτελεί, όπως έχει αναφερθεί, προϋπόθεση ύπαρξης, αλλά και κινητήριο δύναμη και των δύο.³⁵⁹ Τόσο στον αθλητισμό, όσο και στην εκπαίδευση, οι συμμετέχοντες, λαμβάνουν μέρος σε έναν μεταξύ τους αγώνα, που σε επίπεδο φαινομένων στοχεύει σε επιδόσεις, ενώ η βαθύτερη στόχευση του είναι η κατά Νίτσε οντολογική αποστολή του αγώνα - η μεγαλοφυΐα - όπως άλλωστε με σαφήνεια μας αναφέρει και ο ίδιος ο Γερμανός φιλόσοφος.³⁶⁰ Ο αθλητισμός, με τη μορφή της φυσική αγωγής και του σχολικού αθλητισμού, ελήφθη υπόψη ως αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας,³⁶¹ καθώς εμφανίζει όλα εκείνα τα στοιχεία-ανάπτυξη ικανοτήτων-καλλιέργεια γνώσεων-απόκτηση δεξιοτήτων-μεταλαμπάδευση αξιών-, που συνιστούν την παιδευτική πράξη. Ως εκ τούτου, εκπαίδευση και αθλητισμός, διαθέτουν κοινή αγωνιστική και παιδευτική δομή, γεγονός, που κατευθύνει στο συμπέρασμα, πως η κατά Νίτσε

³⁵⁹. Νίτσε: *Φιλοσοφία*, σελ. 16. & Νίτσε: *Κείμενα*, 115.

³⁶⁰. Νίτσε: *Κείμενα*, σελ.99,114-5 & 240.

³⁶¹. Παπαϊωάννου: *Φυσική Αγωγή*, σελ.13 & Σταμίρης: *Κοινωνιολογία*, σελ. 77-8.

οντολογική – αισθητική ανάλυση, αλλά πρωτίστως η νιτσεική στόχευση του αγώνα (μεγαλοφυΐα), ισχύει και για τις δύο αυτές δραστηριότητες.

Ο «αθλητισμός της υπερβολής» και η φύση του αγώνα. Όσον αφορά τον αθλητισμό, κρίθηκε αναγκαία, η διαφοροποίηση του αγωνιστικού, επαγγελματικού αθλητισμού και πρωταθλητισμού,³⁶² από τα άλλα είδη, για τους εξής λόγους: α) στον επαγγελματικό αθλητισμό δεν υφίσταται επί της ουσίας το παιδευτικό - αγωγικό στοιχείο, παρά μόνο σε επίπεδο τεχνικής εξειδίκευσης, και β) εμφανίζονται αλλοιώσεις στην παρουσία, λειτουργία και αποστολή του κατά Νίτσε *αγωνίζεσθαι*, ουσιαστικά δηλαδή, μιλούμε για μία δραστηριότητα, που τείνει να γίνει παρά φύσει, με τις ανάλογες συνέπειες.³⁶³

Έτσι, επισημάνθηκε η στρεβλή λειτουργία του επαγγελματικού αθλητισμού,³⁶⁴ πρωτίστως οντολογικά, και ακολούθως στις επιφαινόμενες ηθικές, ψυχολογικές ή άλλες εκδηλώσεις της, κάτι που φαντάζει αδιανόητο, με δεδομένο πως ο αγώνας σύμφωνα με το Νίτσε, αποτελεί την ακραιφνέστερη ίσως φυσική διαδικασία. Ακριβώς όμως, ο άνθρωπος, είναι εφοδιασμένος εσωτερικά με την ελευθερία ή αυτονομία της βούλησης,³⁶⁵ δηλαδή, με τη δυνατότητα να δρα, στο μέτρο του δυνατού, εκτός της κοσμικής αιτιότητας, ακόμα και ενάντια στις σύμφυτες προδιαθέσεις του, παρά το γεγονός πως αποτελεί μέρος της φύσης. Έτσι, στην περίπτωση του κατ' επάγγελμα αθλητισμού και πρωταθλητισμού, η προσπάθεια του ατόμου να επιτύχει το υπερβολικό, να ξεπεράσει καταχρηστικά την ίδια τη φύση (του),³⁶⁶ θυσιάζοντας την υψηλών προδιαγραφών ουσία του στο βωμό μιας επιτυχίας στο επίπεδο του πραγματικού των φαινομένων και μόνο, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η παραπάνω συνθήκη συνιστά εκτροπή από την οντολογική πορεία του αγώνα.

Η πρακτική του επαγγελματικού αθλητισμού και του πρωταθλητισμού, πραγματώνει τον υπαρξιακό μετεωρισμό του σύγχρονου ανθρώπου, που αδυνατεί, λόγω της ανορθόδοξης χρήσης της βούλησης του, να συμπλεύσει με την ενδότερη υπαρξιακή του τάση, η οποία τον καλεί να βιώσει την πραγματικότητα του *είναι* του, την αληθινή του οντολογική του κατάσταση και προοπτική, που περιλαμβάνει στον

³⁶². Σταμίρης: *Κοινωνιολογία*, σελ. 77.

³⁶³. Reynolds: “Exploration”, p.53.

³⁶⁴. Μουρατίδης: *Ιστορία*, σελ.334 & Σταμίρης, *Κοινωνιολογία*, σελ.86.

³⁶⁵. Πελεgrίνης: *Λεξικό*, σελ. 118.

³⁶⁶. Reynolds,: “Exploration”, p.51-2 & Smith: “Influences”, p.188.

πυρήνα της, τον κατά Νίτσε αγώνα. Έτσι, το άτομο «εφευρίσκει» διαρκώς, ασυνείδητα, επιφανειακού τύπου επιθυμίες (σχετικές πάντα με κέρδος και εξουσία – μέγιστη απόλαυση), προκειμένου να υποκαταστήσει ή και να «διασκεδάσει», την απώλεια της φυσικής του διαδρομής. Ενώ λοιπόν, από τη μια στον αγώνα το ακραία επιθετικό σθένος, χαλιναγωγείται μορφοποιούμενο δίνοντας την απαραίτητη διέξοδο, αλλά και ώθηση στη δημιουργικότητα, από την άλλη, στον επαγγελματικό αθλητισμό και πρωταθλητισμό, η καταστροφική ορμή ενδύεται τη μάσκα της πολιτισμένης επίφασης του εξελιγμένου,³⁶⁷ καθώς, επισήμως στοχεύει στη διαρκή βελτίωση του αθλητισμού σε όλα τα επίπεδα, ουσιαστικά όμως δεν πρόκειται για κάτι άλλο, παρά για την μετατροπή της τάσης για όλεθρο, στο πάθος της κυριάρχησης επί των άλλων και της απόκτησης πραγμάτων. Αυτό γίνεται κατανοητό, εφόσον σ' αυτή τη μορφή αθλητισμού και πρωταθλητισμού, τα πάντα κινούνται γύρω από τις υλικές απολαβές-που συνοδεύονται από δύναμη εξουσίας-οι οποίες ακολούθως θα οδηγήσουν σε καινούργιες επιτυχημένες προσπάθειες κτήσης αγαθών με ανάλογες υπερισχύσεις κ.ο.κ. Μιλούμε δηλαδή για μία ανθρώπινη δράση, η οποία απέχει από την οντολογικά – αισθητικά προσανατολισμένη και «υποστηριζόμενη» από συστήματα αξιών και ιδανικών, πρακτική του νιτσεικού αγώνα, η οποία έχει άλλωστε και πνευματικής ποιότητας στόχευση.

Η δυνατότητα της μεγαλοφυΐας. Η παραγωγή μεγαλοφυΐας, εντός του πεδίου του «υγιούς» ανταγωνιστικού αθλητισμού, θεωρήθηκε δυνατή με βάση την ολιστική προσέγγιση του αθλητισμού, όπου σώμα και πνεύμα αποτελούν μια διαλεκτική ενότητα, η οποία δέχεται ως ολότητα τις επιδράσεις μιας αθλητικής δραστηριότητας.³⁶⁸ Έτσι, το πνευματικό στοιχείο δε διαχωρίζεται από το σωματικό, γεγονός, που επιτρέπει στην άθληση να αποτελέσει, ως αγωνιστικό στάδιο, έναν χώρο παραγωγής μεγαλοφυϊών. Λαμβάνοντας όμως υπόψη ακόμα και την περίπτωση, όπου στον αθλητισμό, λανθασμένα, προκρίνεται το σώμα ως ο βασικός δέκτης των επενεργειών της άσκησης, καταλήξαμε στο συμπέρασμα, με στήριγμα τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner, Howard,³⁶⁹ πως και εδώ μπορούν να καλλιεργηθούν ανώτεροι πνευματικά τύποι, καθώς η επιτυχία της καλλιέργειας του

³⁶⁷. Russell: "Sport", p.355& 364 & Donahue : "Winning", p.532.

³⁶⁸. Kretchmar : *Philosophy*, p. 109.

³⁶⁹. Gardner: *Frames*, p.14 Gardner, *Frames*, p. 60-61 & Gardner: *Intelligence*, p.41-3 & 47. & Gardner: *Intelligences*, p.228.

διανοητικού δυναμικού, όπως και κάθε άλλου, αφορά κυρίως, τον ιδιαίτερο τρόπο διδασκαλίας που πρέπει να επιλεγεί για τον καθένα. Δηλαδή, δεν έχει σημασία το αντικείμενο της διδασκαλίας, αλλά ο τρόπος που μαθαίνει ο καθένας. Ως εκ τούτου, μέσω της ανάπτυξης της σωματικής νοημοσύνης,³⁷⁰ εφόσον αυτό το είδος νοημοσύνης προκρίνεται σε μία σωματική άσκηση, είναι δυνατό να επιτευχθούν προσαρμογές σε όλο το πλέγμα των ικανοτήτων του ατόμου, άρα και σε πνευματικό επίπεδο, αρκεί να υπάρξει σωστός σχεδιασμός και κατάλληλη στόχευση ενός προγράμματος, που θα βασιστεί στην ατομική ιδιοσυγκρασία του ασκούμενου.

Η εμπειρία της ύπαρξης στην εκπαίδευση. Η πρακτική διαδικασία της εκπαίδευσης, σύμφωνα με το Νίτσε, πρέπει να είναι προσανατολισμένη στη δημιουργία μεγαλοφυϊών, καθώς αυτή είναι και η απόλυτη αποστολή της.³⁷¹ Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από μία βιωματικού τύπου διδασκαλία και μάθηση, καθώς η ουσία της κάθε παιδευτικής διαδικασίας είναι η κατά φύσιν γνώση, η εμπειρία της ίδιας της ζωής, την οποία καλείται ο άνθρωπος να ανακαλύψει, όντας ο ίδιος κομμάτι της. Πρέπει δηλαδή το άτομο να αναζητήσει τη συνολική γνώση, που ξεκινά και καταλήγει στην επίγνωση της ίδιας, της αυθεντικής του ύπαρξης. Έτσι, για το Νίτσε, η εκπαίδευση εντάσσεται στο οντολογικό – αισθητικό πλαίσιο θέασης του κόσμου, όπου προάγεται η αγωνιστική, καλλιτεχνική-φιλοσοφική δημιουργία, αφού πρόκειται σαφώς για τη φυσική επιλογή της διδασκαλίας και της μάθησης της ζωής, ως έργου τέχνης, μέσω της αυτογνωσίας του ίδιου του ατόμου.³⁷² Ασφαλιστική δικλείδα στο όλο εγχείρημα αποτελεί η παρουσία του *αγωνίζεσθαι*, καθώς αυτό είναι που εξασφαλίζει, εκτός των άλλων, την πορεία προς την μεγαλοφυΐα.

Ερευνητικές προοπτικές. Η διαφορετική ανάλυση, υπό το πρίσμα της οντολογίας και της αισθητικής, εκτός των ευρέως αποδεκτών προσεγγίσεων, ιστορικών, ηθικών, κοινωνικών, ψυχολογικών, εθνολογικών, κ.ά, της έννοιας και της πρακτικής του αγώνα, από το Νίτσε, δίνει μια ξεχωριστή προοπτική στην ερμηνεία του αγωνιστικού πλαισίου της ανθρώπινης δραστηριότητας εν γένει και ειδικότερα του αθλητισμού και της εκπαίδευσης. Έτσι, το *αγωνίζεσθαι*, το οποίο μέσω των

³⁷⁰. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ζήκας, Γεώργιος., Παπαλεοντίου Μαρία, Πολλαπλή νοημοσύνη - Μεταφράσεις άρθρων. Ημερομηνία ανάκτησης: 5-11-2009.

<http://www.enallax.com/exams/arhra/intelligence.doc>

³⁷¹. Nietzsche: *Schopenhauer*, p.59-82.

³⁷². Νίτσε: *Επιστήμη*, σελ.163 & Hillesheim: “Suffering”, p.171.

εκφάνσεών του, του ανταγωνισμού, του συναγωνισμού και της άμιλλας, ελέγχει το υπέρμετρα επιθετικό και ταυτόχρονα ωθεί το σθεναρά δημιουργικό στοχεύοντας ψηλά, μπορεί, με βάση τα προηγούμενα να ανοίξει το δρόμο για μια άλλου τύπου, κατά περίπτωση, ερμηνεία και διεξοδικότερη ανάλυση ανθρώπινων δράσεων και φαινομένων (π.χ. κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων που σχετίζονται με τον αθλητισμό, μορφές εκδήλωσης της φίλαθλης ιδιότητας-έναν διαφορετικός αγώνας-κ.ά) ή ειδικότερες προσεγγίσεις επιμέρους δραστηριοτήτων ή και κατηγοριών αυτών.

Για παράδειγμα, θα προκαλούσε το ερευνητικό ενδιαφέρον μια μελέτη της ιδιαίτερης λειτουργίας του κατά Νίτσε αγώνα σε κατηγορίες αθλημάτων (π.χ. ομαδικά) ή ορισμένα αθλήματα (π.χ. στίβος) και τη σύγκριση αυτών με άλλα (π.χ. πυγμαχία ή κατηγορία ατομικών αθλημάτων). Ακόμα, η ανάλυση του νιτσεϊκού αγώνα γενικά, αλλά και πιο συγκεκριμένα στον αθλητισμό και στην εκπαίδευση, μπορεί να ανοίξει νέους δρόμους, όχι μόνο φιλοσοφικών προσεγγίσεων, αλλά και δημιουργίας σχέσεων αλληλεπίδρασης με άλλους τομείς της γνώσης όπως για παράδειγμα την ψυχολογία (αθλητική - σχολική), και την παιδαγωγική, όπου μπορούν να επιχειρηθούν εκατέρωθεν προσαρμογές, συγκρίσεις, να επισημανθούν συγκλίσεις και αποκλίσεις θεωριών, με σκοπό την τελική διαμόρφωση ενός πρότυπου θεωρητικού μοντέλου, που θα έχει εναργές φιλοσοφικό υπόβαθρο και θα καταλήξει σε σαφή ψυχολογικά και παιδαγωγικά συμπεράσματα.

Φιλοσοφία: αγώνας, θεωρία και πράξη. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί, πως η θεωρία του Νίτσε για τον αγώνα, όπως και κάθε διανοητικό εγχείρημα ή φιλοσοφικός στοχασμός, αποτελεί μια πνευματική δυνατότητα, η οποία προ(σ)καλεί στην αναζήτηση τρόπων πρακτικής αξιοποίησής της, παρέχοντας άπειρες προοπτικές, καθώς, λόγω του ότι οι φιλοσοφικές θέσεις (της τάξης της νιτσεϊκής σκέψης, αλλά και γενικότερα) υπέρκεινται του στενού πλαισίου συμβατικών κανόνων, νόμων και στερεοτύπων, χωρίς να τους καταργούν, μπορούν να προσαρμοστούν ή και να «χρησιμοποιηθούν», σε ένα ευρύ πεδίο της πραγματικότητας ή αλλιώς του κοινώς εννοούμενου ως πραγματικού. Εξάλλου, ο μελετητής σε μια τέτοια φιλοσοφική πορεία, συλλέγει ερεθίσματα και στηρίζεται σε ερείσματα, τόσο από την εξωτερικότητα, όσο και από την εσωτερικότητα. Σίγουρα, τόσο η έκταση, όσο και το βάθος μιας φιλοσοφικής σκέψης, μπορεί στο χώρο της θεωρίας μιας εφαρμοσμένης επιστήμης να θεωρηθούν όχι απολύτως αναγκαία στο βαθμό που πιθανά δεν αποτελούν πλήρως και άμεσα εφαρμόσιμη γνώση. Όμως κάτι τέτοιο για τη

φιλοσοφική έρευνα δεν ισχύει, από τη στιγμή που το αντικείμενο της μελέτης ουσιαστικά δεν είναι ο άνθρωπος ως στατιστική μονάδα (κάτι που ασφαλώς είναι χρήσιμο σε άλλες περιπτώσεις), αλλά η ατομική του μοναδικότητα στις άπειρες δυνατές της εμφανίσεις.

Έτσι, η κάθε ανθρώπινη οντότητα ξεχωριστά, συνδέεται, ως μέρος με το όλον, δηλαδή, είτε με την απόλυτη καθολικότητα της φύσης, είτε έχει τη δυνατότητα μεταφυσικής παρουσίας στον απεριόριστο χώρο του υπερβατικού. Άλλωστε, το στοιχείο της ιδιαίτερης και μοναδικής, λογικής και πνευματικής ικανότητας, την οποία διαθέτει ο άνθρωπος, γενικά ως είδος, τον καθιστούν ξεχωριστό στο σύνολο της φύσης, αλλά και ως επιμέρους ύπαρξη, σε σχέση με τους άλλους συνανθρώπους του. Ακριβώς αυτή η ανθρώπινη, κυρίως πνευματική διάσταση, είναι που «επιβάλλει» τον ευρύ, φιλοσοφικό, δυναμικό στοχασμό, αλλά και την ανάλογη πρακτική, που δεν επιδιώκει τη θέσπιση νόμων ή κανόνων, αλλά την αέναη παραγωγή και προαγωγή της σκέψης προς όφελος της πράξης, λαμβάνοντας υπόψη την πολλαπλότητα του ατομικού (άνθρωπος) σε συνδυασμό με το καθόλου του ενιαίου.

Μια φιλοσοφικού τύπου εργασία λοιπόν, για παράδειγμα για την αθλητική άμιλλα, η οποία (εργασία) προσεγγίζει την έννοια (της άμιλλας) στοχαστικά, με διάθεση πνευματικής αναζήτησης, είναι απολύτως και συγκεκριμένα συνδεδεμένη με την κοινώς αποδεκτή πραγματικότητα. Αυτό συμβαίνει, καθώς, η φιλοσοφική έρευνα, αφενός, μπορεί να είναι εμπνευσμένη από το παράδειγμα ενός αθλητή και των πράξεων του, αφετέρου, ακολούθως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα συμπεράσματά της, ως ερεθίσματα-προτάσεις διαμόρφωσης ενδεδειγμένων τρόπων αθλητικής και αγωνιστικής συμπεριφοράς. Καθίσταται λοιπόν σαφές, πως στόχος της φιλοσοφικής έρευνας στη φυσική αγωγή, είναι, μέσα από το συγκερασμό των υψηλότερων νοητικών και πνευματικών λειτουργιών του ανθρώπου, να εμπλουτιστεί όχι μόνο το επίπεδο της πραγματικότητάς του, αλλά πρωτίστως, να διανοιχθεί ο ορίζοντας των δυνατοτήτων του. Εξάλλου, έτσι μπορούν να γίνουν και οι ανάλογες συσχετίσεις με το φάσμα των άλλων ανθρωπιστικών επιστημών (ψυχολογία, κοινωνιολογία, ιστορία, κ.ά).

Ομοίως και ο Νίτσε, οδηγήθηκε στην περί του αγώνα θεωρία του, μελετώντας τη ζωή των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και των συγχρόνων του, τροφοδοτώντας έτσι τη στοχαστική του διάθεση και ενεργοποιώντας την αυτο-ενδοσκοπική και ερευνητική του ικανότητα, προκειμένου να προχωρήσει στη σύνθεση ενός μοντέλου σκέψης, όχι

τόσο με την έννοια της κατακτημένης ή κατοχυρωμένης γνώσης-παρά το αδιαμφισβήτητο γεγονός πως στηρίζεται σε ιστορικά δεδομένα, αλλά και σε κοινωνικές, πολιτικές και ψυχολογικές αναλύσεις-όσο με την προοπτική δημιουργίας ενός εφαλτηρίου για περαιτέρω αναζήτηση. Η διαφοροποίηση ή και επέκταση ενός φιλοσοφικού πλαισίου, όπως και η προσαρμογή και εφαρμογή του, εναπόκειται στο συνδυασμό δημιουργικότητας και πρακτικότητας του ατόμου ή των ατόμων που θα επιλέξουν να αξιοποιήσουν το συγκεκριμένο πνευματικό δυναμικό. Αυτό είναι και πρέπει να είναι το ζητούμενο της φιλοσοφικής έρευνας: η σκέψη που θα τροφοδοτήσει την πράξη και η πράξη που θα ωθήσει τη σκέψη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαίοι συγγραφείς

Αριστοτέλης, *Ρητορική*.

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*.

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*.

Γαληνός, *Υγιεινά*.

Διογένης Λαέρτιος, *Βίων και γνωμών των εν φιλοσοφία ευδοκιμησάντων*.

Εμπεδοκλής, *Αποσπάσματα-Περί φύσεως*.

Ηράκλειτος, *Αποσπάσματα*.

ΗΣίοδος, *Θεογονία*.

ΗΣίοδος, *Έργα και Ημέραι*.

Ηρόδοτος, *Ιστορία*.

Θουκυδίδης, *Ιστορία*.

Ιπποκράτης, *Αφορισμοί*.

Ισοκράτης, *Περί Αντιδόσεως*.

Λουκιανός, *Ανάχαρσις*.

Ξενοφώντας, *Απομνημονεύματα*.

Όμηρος, *Ιλιάδα*.

Παυσανίας, *Ελλάδος περιήγησις*.

Πλάτων, *Πρωταγόρας*.

Πλάτων, *Νόμοι*.

Πλάτων, *Πολιτεία*.

Πλούταρχος, *Βίοι παράλληλοι, Θεμιστοκλής*.

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Περικλής*.

Σύγχρονη βιβλιογραφία

- Acampora, Christa Davis: “Nietzsche's Agonal Wisdom”, in: *35 International Studies in Philosophy* 3 (2003), 205-222.
- Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της Άθλησης στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο*. Σάλτο, Θεσσαλονίκη ¹2004.
- Ανδριόπουλος, Δημήτρης: *Πλάτων : Οντολογία - Γνωσιοθεωρία - Ηθική - Πολιτική Φιλοσοφία - Φιλοσοφία της Γλώσσας - Αισθητική*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη 2002.
- Αξελός, Κώστας: *Ο Ηράκλειτος και η Φιλοσοφία*. Εξάντας, Αθήνα 1974.
- Αρβανιτάκης, Αναστάσιος: *Αγών: Ο αθλητισμός σαν βασική εκδήλωση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού*. Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη ¹1989.
- Αρβανιτάκης, Τάσος: *Πλάτων: περί της κινήσεως*. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 1999.
- Baron, David, Foley, Thomas : “Doping in sports”, in : *20 Psychiatriki* 4 (2009), 336-341.
- Βέικος, Θεόφιλος: *Nietzsche: μια μεταφυσική της τέχνης*. Θεσσαλονίκη ¹1970.
- Bollnow, Otto Friedrich: *Φιλοσοφική Παιδαγωγική*. Γρηγόρη, Αθήνα 1986.
- Γκιόσος, Ιωάννης: *Ολυμπιακή και Αθλητική παιδεία*. Προπομπός, Αθήνα ¹2000.
- Γκουλιώνης, Θέμος: *Αθλητισμός, ένας έρωτας αλλιότικος*. Ατραπός, Αθήνα 2000.
- Γογγάκη, Κωνσταντίνα: *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*. Τυπωθήτω-Γιώργος, Δαρδανός, Αθήνα ¹2003.
- Cox, Christopher: *Nietzsche : naturalism and interpretation*. University of California Press, California ¹1999.
- Daqing, Wang : “On the Ancient Greek αγών”, in *2 Procedia Social and Behavioral Sciences* (2010), 6805–6812.
- Δόικος, Παναγιώτης: *«Ο θάνατος του Θεού» και ο μεταφυσικός άνθρωπος*. Ίνδικτος, Αθήνα ¹2008.
- Δορμπαράκης, Παναγιώτης: *Επίτομον Λεξικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, Εστία, Αθήνα ⁸1998.
- Donahue, Eric, Rip, Blanka, Vallerand Robert : “When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport”, in *10 Psychology of Sport and Exercise* (2009), 526–534.
- Easterling, Patricia, Knox, Bernard: *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*. Παπαδήμα, Αθήνα ⁷2005.

- Gardner, Howard: *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books, New York 1983.
- Gardner, Howard: *Multiple intelligences: The theory in practice*. Basic Books, New York 1993.
- Gardner, Howard: *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. Basic Books, New York 1999.
- Hillesheim, James : “Suffering and Self-Cultivation: The Case of Nietzsche”, in: 36 *Educational Theory* 2,171-178.
- Jackson, Liz: Nietzsche and the paradox of postmodern education”, in: 38 *Philosophical Studies in Education* (2007), 51-9.
- Καρακατσάνης, Παναγιώτης, *Φιλοσοφία της παιδείας*. Κώδικας, Θεσσαλονίκη ²1998.
- Kaufmann, Walter: *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Princeton University Press, New Jersey ⁴1974.
- Kretchmar, Scott: *Practical philosophy of sport and physical activity*. Human Kinetics, Champaign ²2005.
- Λαμπρέλλης, Δημήτρης: *Nietzsche: Φιλόσοφος της πολλαπλότητας και της μάσκας*. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα ¹1988.
- Λεβίτ, Καρλ, *Από τον Χέγκελ στον Νίτσε: Το επαναστατικό ρήγμα στη σκέψη του δεκάτου ενάτου αιώνα Τόμος Β΄*. Γνώση, Αθήνα 1987.
- Livingston, Edward: “Sport ethics—An oxymoron?”, in *Journal of Science and Medicine in Sport* 13S (2010) e1–e107.
- Μάστορα Ι., Βαλοτασίου Χ. «Βία και επιθετικότητα των εφήβων στην αθλητική δραστηριότητα. Εγκέφαλος». Ημερομηνία ανάκτησης:22-1-2011. www.encephalos.gr
- Μουρατίδης, Ιωάννης: *Ιστορία Φυσικής Αγωγής*. Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη ³2000.
- Μουρατίδης, Ιωάννης: *Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία. Θέματα Φιλοσοφίας Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Πλάτων, Θεσσαλονίκη 2007.
- Μπαμπινιώτης, Γιώργος: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα ²2002.
- Μπενιέ, Ζαν, Μισέλ: *Ιστορία της Νεωτερικής και Σύγχρονης Φιλοσοφίας*. Καστανιώτη, Αθήνα ¹2001.
- Νεχαμάς, Αλέξανδρος: *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*, Γ. Φέξη, Αθήνα 1965.
- Nietzsche, Friedrich: *Schopenhauer as Educator*, Henry Regnery, Chicago 1965

- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της φιλοσοφίας στα χρόνια της ελληνικής τραγωδίας*. Μάρη & Κορόντζη, Αθήνα ³1975.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η φιλοσοφία στην τραγική εποχή των Ελλήνων*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη ¹1993.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Ανεπίκαιροι στοχασμοί*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Ανθρώπινο πολύ ανθρώπινο*, Β' τόμος. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη ¹1996.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η περίπτωση Βάγκνερ-Νίτσε εναντίον Βάγκνερ*, Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1996.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα: Ένα βιβλίο για όλους και για κανέναν*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1998.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Χαρούμενη επιστήμη*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2004.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Εκδοτική, Θεσσαλονίκη 1998.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Η γέννηση της τραγωδίας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη ²2005.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Μαθήματα για την παιδεία*. Printa, Αθήνα ⁴2006.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Κείμενα για την Ελλάδα*. Βάνιας, Θεσσαλονίκη ¹2008.
- Νίτσε, Φρίντριχ, Βίλχελμ: *Πέρα από το καλό και του κακό: Πρελούδιο σε μια φιλοσοφία του μέλλοντος*. Βάνιας 2008.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ζήκας, Γ., Παπαλεοντίου Μ., Πολλαπλή νοημοσύνη. Μεταφράσεις άρθρων. Ημερομηνία ανάκτησης: 5-11-2009.
<http://www.enallax.com/exams/artheta/intelligence.doc>
- Παπαϊωάννου, Αθανάσιος: *Φυσική Αγωγή: Β' Γυμνασίου : Βιβλίο του εκπαιδευτικού*, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 2007.
- Παπακυριάκου, Ευάγγελος: *Φιλοσοφία Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού*. Καρανάση, Αθήνα ¹1985.
- Pearson, Keith, Alan: *The Blackwell Companion*. Blackwell Publishers, Oxford ¹2006.
- Peery, Rebekah: *Nietzsche on war*. Algora Publishing, New York ¹2009.
- Πελεγρίνης, Θεοδόσης: *Λεξικό της Φιλοσοφίας*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.
- Perry d. Klein: "Rethinking the multiplicity of cognitive resources and curricular representations: alternatives to learning styles and multiple intelligences: Multiple intelligence theory: new psychological wine in old pedagogical bottles", in : *35 j. curriculum studies* 1 (2003), 45–81.
- Πεντζοπούλου-Βαλαλά, Τερέζα: *Ο Νίτσε και οι Έλληνες*. Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 1997.

- Reynolds, Michael: “A theoretical exploration of the relationship between the expectations of sports coaches and the physical emotional health of athletes”, in: 2 *Journal of Science and Medicine in Sport*, 3 (2000), 51-57.
- Rosenberg, Melinda: “Nietzsche, competition and athletic ability” in: 3 *Sports, Ethics and Philosophy* 2 (2008), 274-284.
- Russell, Gordon: “Sport riots: A social–psychological review”, in 9 *Aggression and Violent Behavior* (2004) 353–378.
- Smith, Aaron, Stewart, Bob, Oliver – Bennetts, Sunny , McDonald , Sharyn, Ingerson, Lynley, Anderson, Alastair, Dickson, Geoff , Emery, Paul, Graetz, Fiona: “Contextual influences and athlete attitudes to drugs in sport”, in: 13 *Sport Management Review* (2010) ,181–197.
- Σκουτερόπουλος, Νικόλαος: *Πλάτων, Πολιτεία*. Πόλις, Αθήνα ³2002.
- Σταμίρης, Γιάννης: *Κοινωνιολογία του αθλητισμού*. Ζήτα, Αθήνα 1990.
- Thomas, Jerry & Nelson, Jack: *Research Methods in Physical Activity*. Human Kinetics, Champaign ³1996.
- Τσίτσαρης, Γεώργιος, Χατζηαθανασίου, Πασχάλης: *Ατομική τεχνική του Μπάσκετ, Σάλτο*, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ulfers, Friedrich. & Cohen, Mark, Daniel: “Friedrich Nietzsche as bridge from nineteenth-century atomistic science to process philosophy in twentieth-century physics, literature, and ethics,” in: 49 *West Virginia University Philological Papers* (2002), 21-29.
- Wilson, T. (2005). Nietzsche’s early political thinking: “Homer on competition”. *Minerva - An Internet Journal of Philosophy* Vol. 9. www.ul.ie.
- Wittgenstein, Ludwig: *Tractatus, Logico, Philosophicus*. Παπαζήση, Αθήνα 1978.
- Χαιρόπουλος, Παύλος: *Μουσική και Ζωή. Έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2005.
- Χουϊζίνγκα, Γιόχαν: *Ο Άνθρωπος και το παιχνίδι*, Γνώση, Αθήνα 1989.